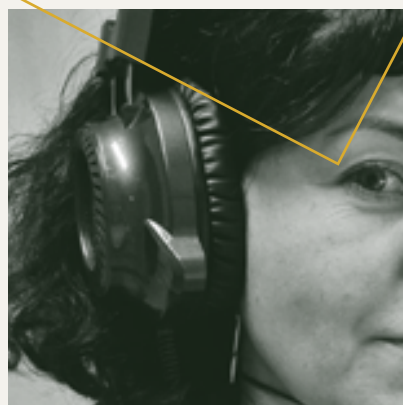
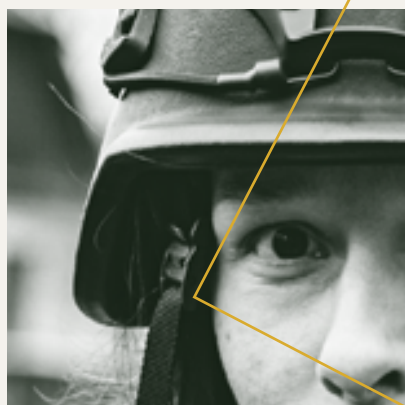
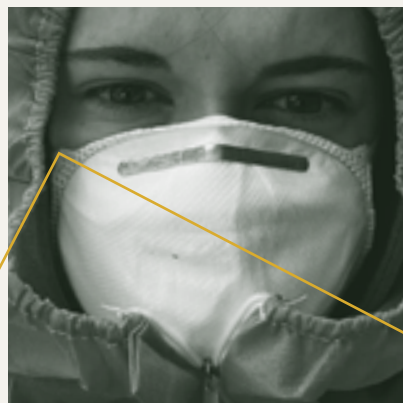
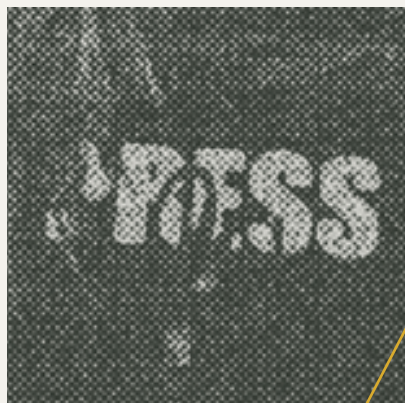
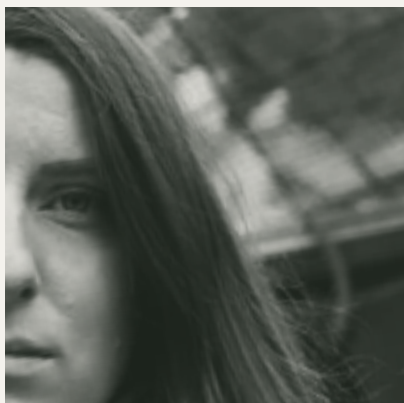

Становище журналісток та інших працівниць медіа в Україні

З урахуванням досвіду після 24 лютого 2022 року

Зміст

Про дослідження	3
Передумови	5
Резюме дослідження	10
Висновки	11
Рекомендації	13
Методологія: чий досвід враховує це дослідження?	15

/0.1 Війна **18**

Навантаження	20
Дохід	21
Робота з темою війни	24

/0.2 Безпека **25**

Зміни у відчутті безпеки	25
Захисне спорядження	29
Страхування	30

/0.3 Сім'я та піклувальна праця **32**

/0.4 Гендерні аспекти в роботі **38**

Насильство і дискримінація на роботі	40
Гендерний розрив в оплаті праці та кар'єра	45
Політики рівності і недискримінації в медіа	48

Про ГО «Жінки в медіа»	54
Джерела	56
Додаток 1	57

«Нам нарешті треба почати поводити себе як більшість і відстоювати свої права»

Дарина Шевченко, українська журналістка

Про дослідження

Це дослідження проводилося з метою з'ясувати становище журналісток та інших працівниць медіа в Україні, зокрема після збройної агресії Росії проти України 24 лютого 2022 року, акцентуючи на специфічних викликах, що постають перед жінками під час виконання журналістської роботи.

Це одна з перших ґрунтовних спроб в Україні виміряти гендерний аспект роботи українських медіа не лише у площині контенту, а й з позиції організації роботи редакцій, ставлення медійниць до гендерних питань, впровадження формальних та неформальних політик і практик рівності у колективах, досвідів дискримінації чи насильства, скерованих на працівниць медіа.

Ми сподіваємося, що інформація, оприлюднена в цій роботі, сприятиме видимості гендерної нерівності в українських медіа та використовуватиметься для складання програм допомоги та підтримки жінкам-журналісткам в Україні та подолання нерівності.

«Тема гендерної рівності в медіа не втрачає своєї актуальності під час війни. Ба більше, це той ціннісний орієнтир, який відрізняє нашу риторику від наративів російської пропаганди та наближає Україну до європейських стандартів, а значить і нашу перемогу над ворогом»,

— говорить Ліза Кузьменко, голова ГО «Жінки в медіа», членкиня Комісії з журналістської етики.

«Дослідження має на меті показати різні досвіди українських медійниць, сприяти політикам рівності, порозумінню у спільноті та діалогу щодо вирішення проблемних моментів»,

— переконана Зоя Красовська, аналітикиня Львівського медіа-форуму, членкиня ГО «Жінки в медіа»

Над дослідженням працювали:

Ліза Кузьменко

Експертка та тренерка з питань гендерної рівності та недискримінації, голова ГО «Асоціація «Жінки в медіа», членкиня Комісії з журналістської етики, національна консультантка медійних та гендерних проєктів Ради Європи в Україні та International Media Support (IMS). У 2016-2019 роках працювала на Громадському радіо.

Зоя Красовська

Аналітикиня Львівського медіафоруму, членкиня ГО «Жінки в медіа». Раніше працювала як журналістка, авторка моніторингів щоденних теленовин ГО «Детектор медіа» та регіональна представниця Інституту масової інформації у Дніпропетровській області.

Над інтерв'ю працювали:

Анастасія Багаліка, Тетяна Гонченко, Вікторія Єрмолаєва, Ірина Сампан, Тетяна Курманова.

Авторки дослідження вдячні за консультації Катерині Черепасі, директорці ГО «Ла Страда-Україна».

Літературка редакторка: Марія Стахів

Дизайн та верстка: Інеса Білюк

Це дослідження стало можливим завдяки проєкту «Посилення спроможності українських медійниць відповідати на виклики воєнного стану в Україні», що реалізовувався ГО «Жінки в медіа» за підтримки Українського Жіночого Фонду. Відповідальність за зміст інформації несуть авторки. Представлена інформація не завжди відображає погляди Українського Жіночого Фонду.

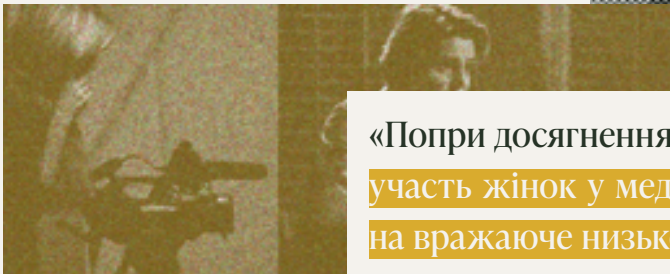
Передумови

24 лютого 2022 року армія РФ напала на всю територію України. Чимало журналісток та інших працівниць медіа стикнулися з низкою труднощів: вимушене переселення в інші регіони або за кордон, необхідність самотійно дбати про дітей, літніх батьків, родичів з інвалідністю та домашніх тварин, повна або часткова втрата джерел доходів. Справжньою загрозою стали безпекові ризики життя і роботи в окупації, переслідування та тортури.

Навіть у таких складних умовах українські журналістки продовжують працювати в умовах інформаційних загроз гібридної війни — виконувати свої обов'язки, висвітлюючи події в Україні об'єктивно та неупереджено, знаходячись на межі своїх можливостей.

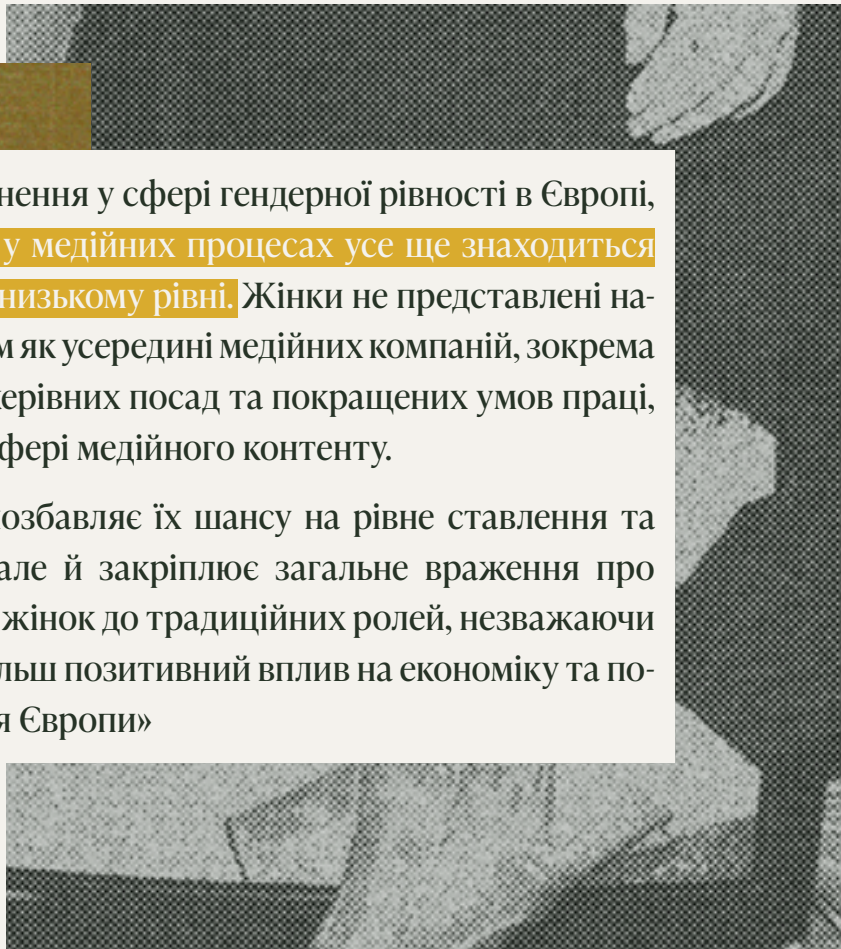
Крім зовнішнього фактора, перепону чинить і невидимий ворог — застарілі патріархальні уявлення, які досі вкорінені в Україні.

У [посібнику](#) Ради Європи 2017 року із впровадження Рекомендації CM/Rec (2013)1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо гендерної рівності та медіа, наголошується:

«Попри досягнення у сфері гендерної рівності в Європі, **участь жінок у медійних процесах усе ще знаходиться на вражаюче низькому рівні.** Жінки не представлені належним чином як усередині медійних компаній, зокрема в доступі до керівних посад та покращених умов праці, так і зовні, у сфері медійного контенту.

Це не лише позбавляє їх шансу на рівне ставлення та можливості, але й закріплює загальне враження про прив'язаність жінок до традиційних ролей, незважаючи на їхній все більш позитивний вплив на економіку та політичне життя Європи»

Ще у 1995 році у Пекіні на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок ухвалили План дій, що, зокрема, відзначає важливу роль медіа в досягненні гендерної рівності та подолання стереотипів щодо жінок.

В Україні ухвалена низка важливих законодавчих актів, спрямованих на подолання нерівності: починаючи від Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків» у 2005 році, Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» і закінчуючи довгоочікуваною ратифікацією Стамбульської конвенції у 2022 році.

Однак на практиці багато законодавчих норм залишаються декларативними. Наприклад, у Законі «Про забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків» ідеться про те, що медіа мали б не допускати поширення матеріалів, що відтворюють чи зміцнюють дискримінаційні уявлення про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, схвалюють або провокують дискримінацію чи насильство за ознакою статі, зокрема, сексуальне насильство. Крім того, цей закон наголошує, що ЗМІ можуть ухвалювати кодекси професійної етики та інші корпоративні стандарти з метою запобігання насильству за ознакою статі, у тому числі всім формам насильства стосовно жінок, та виховання поваги до гідності кожної людини незалежно від статі.

Тільки невелика кількість українських медіа добровільно дотримується цих принципів, а відповідальність за їх невиконання не передбачена або є неспівмірною завданій шкоді.

Україна належить до так званих «гендерно сліпих країн». Такого висновку дійшли автори [дослідження «Порівняння гендерної рівності та медіарівності в усьому світі»](#) Північного інформаційного центру досліджень у галузі ЗМІ та комунікацій (Nordicom) у 2020 році. Гендерно сліпі країни – ті, медіа яких стверджують, що у них немає проблем з дискримінацією жінок, і які не розуміють перешкод, з якими стикаються жінки в цьому секторі.

За даними державної статистики, станом на січень 2022 року в Україні більшість (53,6 %) населення – це жінки. Проте Україна все ще залишається країною із їхньою недостатньою представленістю у суспільстві та державі.

Неспівмірною є також **оплата праці за однаковий вид виконуваної роботи**. Наприклад, лише за [офіційними даними](#) заробітна плата жінок у медіагалузі у 2019 році становила 79,9 % заробітної плати чоловіків, тобто на 20 % менше, що частково корелюється із європейською статистикою. Так, у 2019 році жінки в ЄС [заробляли](#) в середньому на 14,1 % менше, ніж чоловіки.

53 %

опитаних ІМІ журналісток вказали, що зазнавали сексуальних домагань через професійну діяльність. Такими є [результати](#) анонімного адресного опитування медійників, яке провів Інститут масової інформації у співпраці з ГО «Жінки в медіа» та з журналісткою-розслідувачкою Любов'ю Величко 14-25 червня 2021 року.

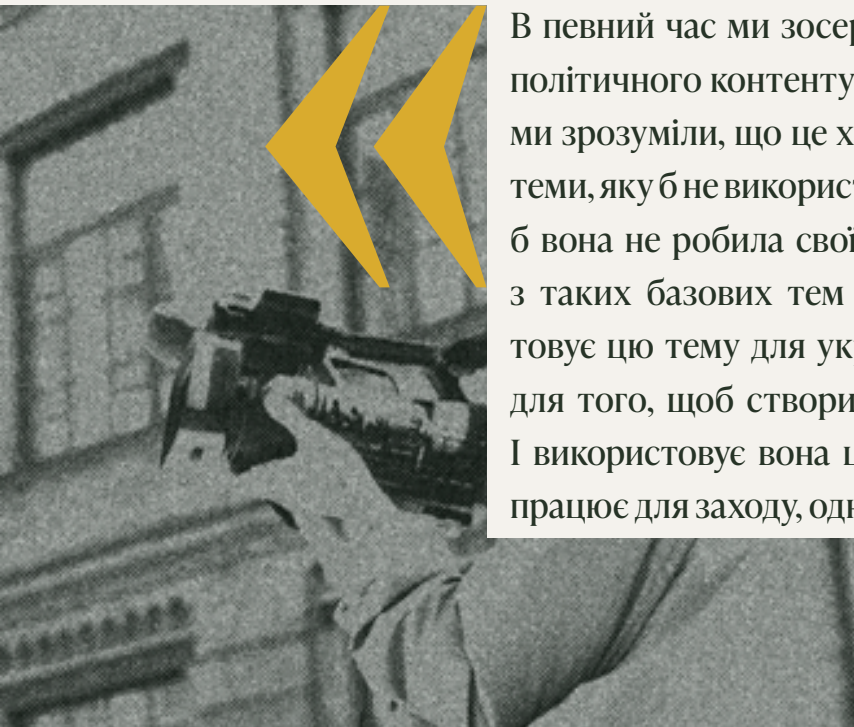
Під час цього опитування 30% респондентів та респонденток вказали, що це траплялося під час інтерв'ю з людьми при владі (посадовці, бізнесмени). На другому місці — домагання в редакції, від колег, керівництва або роботодавця (25%). На третьому місці опинилися домагання під час роботи над редакційним завданням (22%). Це свідчить про високий рівень ризиків і низьку захищеність медійників та медійниць не лише за межами редакції, а й у редакційних колективах.

Як зазначає Комітет із захисту журналістів у своєму [«Посібнику з безпеки для журналістів»](#), варто розуміти, що деякі журналістки не хочуть повідомляти про факти сексуального насильства через страх отримати репутацію репортерок, які виявилися нездатними до виконання небезпечних завдань. Тому редакторам потрібно подбати про створення атмосфери, в якій журналісти та журналістки могли б повідомляти про факти сексуальних домагань, не побоюючись відсторонення від виконання майбутніх завдань, та бути впевненими, що зможуть отримати необхідну допомогу та підтримку.

При оцінці загроз, із якими стикаються журналістки, слід враховувати, що трапляється множинна дискримінація. Наприклад, за ознакою віку, інвалідності, сексуальної орієнтації, належності до етнічних громад, місця проживання або походження.

International Media Support (IMS) у своєму дослідженні 2021 року «Цифрова мізогінія: чому гендерна дезінформація підриває демократію» звертає увагу на ще одну проблему. Жінки стикаються з багатьма видами онлайн-цькування, один з яких IMS називає гендерною або сексуалізованою дезінформацією — підгрупа видів гендерного насильства в Інтернеті, що використовує неправдиві або оманливі гендерні та сексуальні наративи проти жінок, часто з певним ступенем координації, спрямована на те, щоби утримати жінок від участі в публічній сфері.

Можна припустити, що гендерна дезінформація поширена в Україні, але досліджень з цього приводу недостатньо. Однак, у 2020 році Кампанія «Повага» та Інститут розвитку регіональної преси (ІРРП) провели дискусію «Атака на цінності. Гендерна проблематика і протидія дезінформації». Під час неї керівниця групи з аналізу гібридних загроз Українського кризового медіацентру **Любов Цибульська** пов'язала антигендерні наративи з російською пропагандою.

В певний час ми зосереджували свою увагу на вивченні політичного контенту російської пропаганди. Але згодом ми зрозуміли, що це хибний підхід, тому що, немає такої теми, яку б не використовувала російська пропаганда, яку б вона не робила своїм інструментом. І гендер є однією з таких базових тем інструменталізації. Вона використовує цю тему для укріплення позицій «руського мира», для того, щоб створити образ ворога із західних країн. І використовує вона це не лише для своєї аудиторії, а й працює для заходу, однак вже трохи з іншими меседжами.

Любов Цибульська

У дослідженні International Media Support (IMS) «Множинний ризик»: безпека жінок-журналісток країнах Східного сусідства» 2021 року йдеться про тенденцію використання дітей як способу загрози журналісткам. Все це робиться з метою змусити жінок замовчати та відчувати вразливість.

Зокрема, в Україні про це публічно заявляла **Катерина Сергацкова**, засновниця інтернет-видання «Заборона». Журналістка піддалася доксингу (пошук і публікація особистої або конфіденційної інформації про особу без її згоди) і тролінгу в соцмережах. Так у Facebook розмістили її домашню адресу та фото її малолітнього сина.

«Я не просто журналістка, яка працює зі складними темами в Україні, але і мати двох маленьких дітей, – цей фактор використовувався для загрози»

Катерина Сергацкова

На глобальному рівні, згідно з доповіддю Глобальної мережі журналістів-розслідувачів (GIJN) 2019 року, у сфері журналістики існують такі проблеми для жінок:

01

журналістки продовжують зазнавати широко поширеної дискримінації та гендерної нерівності;

02

брак жінок в керівництві медіа;

03

широко поширені онлайн- та офлайн-переслідування (харасмент) журналісток і бракує способів розв'язання цієї проблеми;

04

суттєві проблеми у сфері безпеки та захисту жінок (правоохоронний аспект і культура толерування дискримінації);

05

в організаціях бракує процесів та політик розв'язання проблеми сексуального насильства, домагань та дискримінації (наприклад, кодексів поведінки здебільшого немає, а наявних рідко дотримуються);

06

так звані «проблеми жінок» належать до категорії «м'яких» історій;

07

відсутність колективних дій для розв'язання цих проблем через асоціації журналістів, профспілки та інших;

08

загальна нестача інформації / досліджень про умови роботи журналісток для підтвердження необхідності зміни ситуації.

Тож дослідження умов та контексту, в якому працюють журналістки, їхнього ставлення до рівності, розуміння практик недискримінації та наявності у редакціях неформальних та формалізованих правил поведінки для запобігання нерівності залишається важливим і недостатньо дослідженим питанням як в Україні, так і в усьому світі.

Резюме дослідження

Війна ще більше звужує простір до відстоювання політик рівності, це здається менш актуальним, хоча, згідно зі статистикою дискримінація і насильство в такий час тільки зростають. Ризики для жінок в медіа особливо посилюються через фізичні та економічні загрози, зростання навантаження як на роботі, що є суспільно важливою, так і у позаробочий час, коли йдеться про потребу піклуватися про рідних, особливо, якщо вони опиняються в небезпеці через бойові дії в Україні.

Дослідження також виявило кореляцію між рівнем безпеки для журналісток на роботі та репрезентацією жінок у керівництві медіа (принаймні у вибірці цього дослідження).

Переважна більшість респонденток дослідження підтримують ідеї рівності та більшою чи меншою мірою погоджуються із твердженням, що українським медійницям потрібна професійна жіноча організація, що сприяла б формуванню культури гендерної чутливості в медіа, а також могла допомагати жінкам зростати професійно та підтримувати одна одну в реалізації, кар'єрі та інших соціальних ролях, надаючи, зокрема, психологічну, юридичну та менторську допомогу.

Висновки

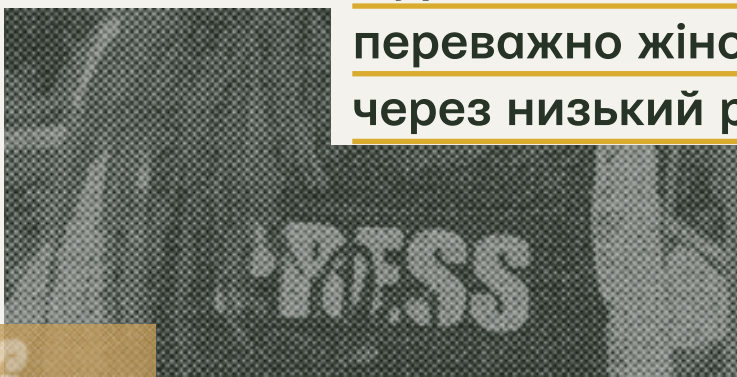
Найбільшою та найочевиднішою проблемою стало **погіршення безпекової ситуації**, посилення робочого навантаження на тлі зниження доходів. Ці фактори корелюються напряду з гендерними проблемами та можуть посилювати наявні тенденції: соціальна та матеріальна незахищеність, поєднання сімейних та професійних ролей, емоційне вигорання та психологічні виклики.

Опитування показало, що для багатьох журналісток **питання про піклувальну працю** було непростим: важко визначити час, який вони присвячують своїм родинам поза роботою, і загалом це питання не є звичним. **Це може вказувати на недооціненість позаробочої праці.** Також важливим є те, що піклування про близьких часто вважається «жіночою» роллю в родині. Об'єктивно це посилює мобілізація чоловіків, тож у родинях жінка може залишатися єдиною піклувальницею.

Попри тотальне збільшення навантаження на роботі через бойові дії та воєнний стан у країні, у більшості медійниць знизилися доходи. Це стосується навіть тих респонденток, які взяли після 24 лютого додаткову роботу чи змінили її.

Випадки нерівної оплати праці чи кар'єрної дискримінації складно оцінити комплексно, але історії респонденток свідчать, що це не поодинокі ситуація. Масштабність та системність неможливо виміряти в умовах закритого ринку та непрозорих політик оплати праці. Ефективними можуть бути політика прозорості (грейди / критерії, за якими оцінюється робота; KPI чи інші показники ефективності); також важливою є освітньо-консультаційна компонента. Деякі респондентки переконані, що оплата залежить від того, яку суму жінка називає на співбесіді. Однак, це не провина жінки, адже в цьому випадку накладаються патріархальні установки, які роками вкорінені в Україні, та наявність так званих «скляних стель» (обмежене кар'єрне просування жінок). У інтерв'ю з медійницями чітко простежується думка, що

журналістика залишається переважно жіночою професією через низький рівень зарплат.

Переважна більшість опитаних медійниць зазнавали дискримінації чи насильства на роботі. Серед найбільш поширених практик — психологічне насильство, сексизм та кар'єрна дискримінація. Найчастіше їхнім джерелом були герої матеріалів, але нерідко — колеги чи керівники з медіа.

Коли журналісткам доводиться частіше взаємодіяти із військовими **в умовах посилення збройної агресії Росії в Україні, ризики дискримінації зростають,** адже армія все ще залишається однією з найбільш патріархальних інституцій у суспільстві.

Небезпечні умови роботи на війні ще більше звужують кар'єрні можливості для жінок через стереотипне ставлення до жінки як в першу чергу до матері, «слабшої» тощо.

Формалізовані політики недискримінації та гендерної рівності часто відсутні в редакціях навіть у толерантних колективах. Це сприймається як щось зрозуміле за замовчуванням. Втім, наявність прописаних та прозорих правил може слугувати не так способом розв'язання конфліктів, як декларацією цінностей, сприяти інтеграції нових співробітниць та співробітників. Це також потужний сигнал читачам, глядачам і слухачам — ми цінуємо наших співробітників та співробітниць, маємо нульову терпимість до дискримінації. Дослідження також фіксує, що в редакціях, на керівних посадах в яких більше представлені жінки, ставлення до політик рівності та недискримінації є позитивнішим.

PRESS

Рекомендації

Деякі напрямки допомоги жінкам в медіа (на основі дослідження):

01

Допомога журналісткам, які опинилися в скрутних обставинах у зв'язку з війною, зокрема фінансова підтримка, підтримка з переїздом.

02

Підготовка програм допомоги з урахуванням інтерсекційного підходу та факту, що жінки можуть піддаватися множинній дискримінації: за віком, сімейним станом, походженням, наявністю інвалідності, сексуальною та гендерною ідентичністю, проживанням в сільській місцевості, ВПО та ін.

03

Формування колективної культури гендерної чутливості, прийняття формальних прописаних політик рівності й недискримінації, проходження навчання і тренінгів з питань гендерної рівності та недискримінації усім колективом редакції.

04

Юридичні та кар'єрні консультації (зокрема щодо соціального захисту на роботі, авторського права, трудових прав, як-от поновлення на роботі та ін.)

05

Підтримка у питаннях догляду за дітьми, піклування про родину.

06

Психологічна допомога та робота над посиленням емоційної та психологічної стійкості.

07

Навчання фізичній безпеці, зокрема з урахуванням гендерно зумовлених ризиків.

08

Якісніше безпекове забезпечення для воєнних кореспонденток з урахуванням жіночої анатомії тіла.

09

Оприявлення проблем зі страхуванням життя та здоров'я медійниць, із забезпеченням супроводу та захищеного транспорту для них.

10

Коло допомоги й самопідтримки, зокрема за принципом «рівна рівній», а також менторська підтримка.

11

Висвітлення проблем з якими стикаються журналістки в медіа, що сприяє покращенню гендерної чутливості в медіа.

12

Об'єднання в організації профспілкового типу, які займаються адвокацією і підтримкою жінок-журналісток.

13

Розширення діалогу та координація зусиль щодо захисту безпеки журналісток між правоохоронними органами, ЗМІ та громадянським суспільством;

14

Активне здійснення спільних зусиль та заходів з метою підвищення безпеки та покращення умов праці журналісток у самих редакціях.

Методологія: чий досвід враховує це дослідження?

Дослідження складалося з двох компонентів: онлайн-опитування, що поширювалося від журналістки до журналістки, а також 15 глибоких інтерв'ю з медійницями, котрі представляють різні досвіди, регіони, професії та посади — редакторки, журналістки національних, регіональних медіа, воєнні журналістки, представниці нішевих медіа, журналістки-мами, котрі працюють у зоні бойових дій, журналістки з вразливих груп, редакторки жіночих медіа.

15

глибоких інтерв'ю
з медійницями

169

медійниць взяли участь
в онлайн-опитуванні

Дослідження складалося з двох компонентів: онлайн-опитування, що поширювалося від журналістки до журналістки, а також 15 глибоких інтерв'ю з медійницями, котрі представляють різні досвіди, регіони, професії та посади — редакторки, журналістки національних, регіональних медіа, воєнні журналістки, представниці нішевих медіа, журналістки-мами, котрі працюють у зоні бойових дій, журналістки з вразливих груп, редакторки жіночих медіа.

Участь в онлайн-опитуванні взяли 169 працівниць медіагалузі. Зважаючи на те, що даних про український медіаринок недостатньо для формування релевантної вибірки, що медійна галузь України в умовах війни зазнає значних змін, опитування проводилося у мережі журналісток, долучених до ініціатив ГО «Жінки в медіа», Комісії з журналістської етики та інших медійних організацій.

Авторки дослідження використовували бінарний підхід та не враховували досвід небінарних персон. Ця тема потребує окремого дослідження та є актуальною.

38 респонденток вказали, що поєднують роботу в різних типах медіа. Найбільше представлені працівниці онлайн-медіа (102 респондентки). Також в опитуванні взяли участь представниці медійних організацій (28 респонденток), телевізійниці (23 респондентки), радійниці (22 респондентки) та працівниці друкованих медіа (22 респондентки).

Які типи медіа представляють респондентки

Онлайн медіа

102

Медійні організації

28

Телебачення

23

Радіо

22

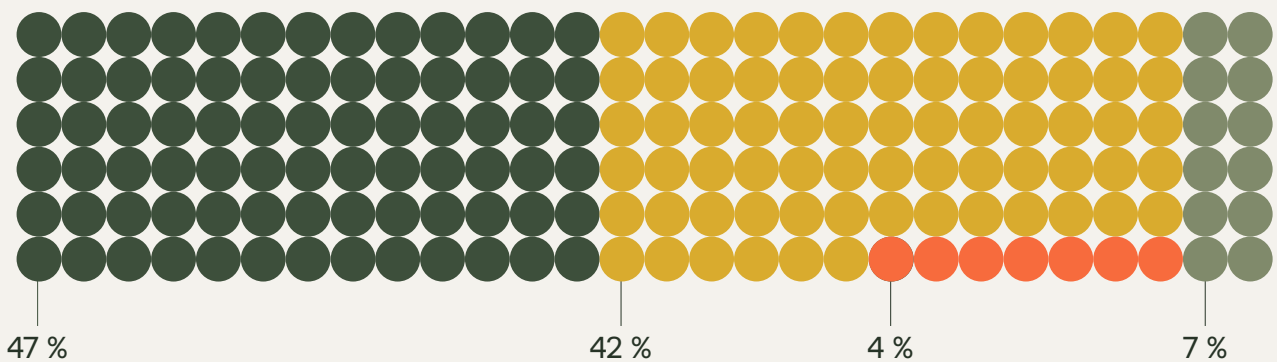
Друковані медіа

22

Типи медіа, що представляють респондентки, за широтою охоплення аудиторії

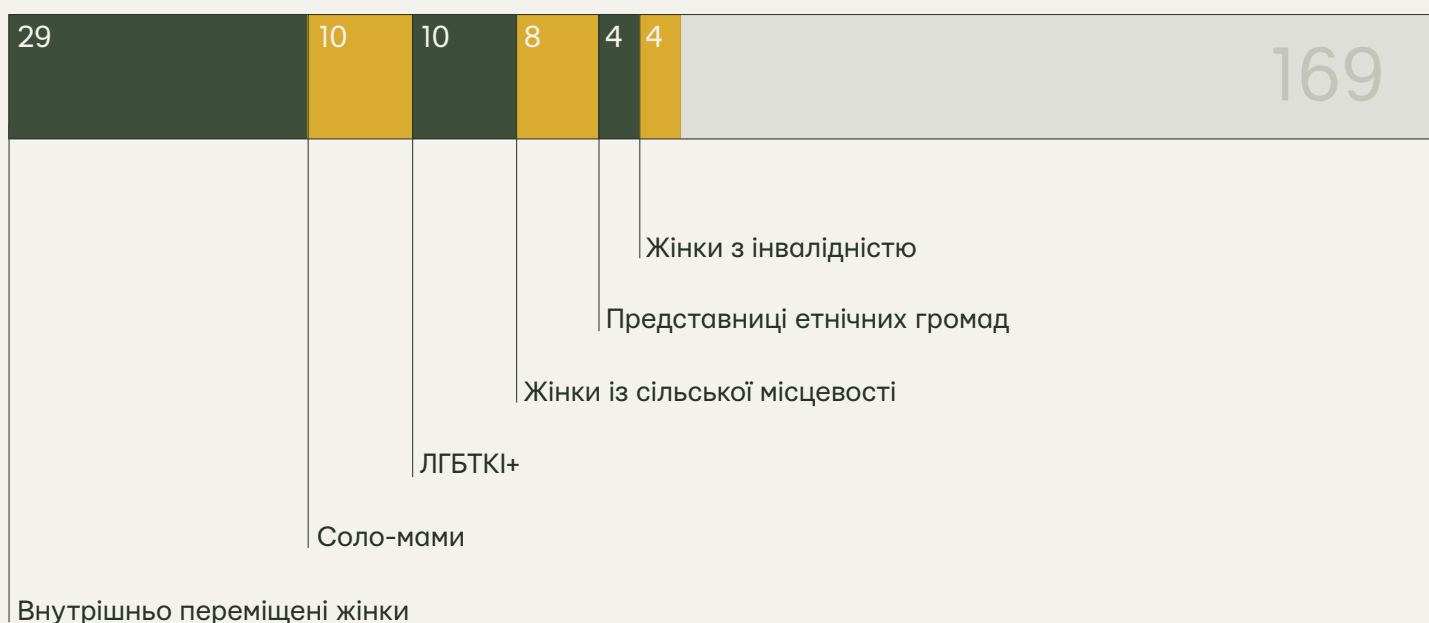
- 79 Національні медіа
- 12 Іномовні чи іноземні медіа
- 71 Регіональні / локальні медіа
- 7 Інша медійна робота

Більшість респонденток є журналістками-авторками (83 опитані), управлінські та керівні посади обіймають 50 респонденток, 27 є редакторками, а решта працюють на інших посадах.

35%

опитаних респонденток відносять себе до однієї або більше вразливих груп:

/0.1

Війна

Вторгнення Росії 24 лютого 2022 року перевернуло життя більшості українців та українок. Для працівниць медіа воно позначилося одразу на кількох рівнях. В умовах персональної небезпеки, із загостренням потреби піклуватися про свої родини через загрози, вони продовжують виконувати роботу, яка є суспільно важливою та особливо відповідальною в часи бойових дій.

Цей розділ досліджує питання зміни навантаження, зміни доходу та безпосередньої журналістської роботи з темою війни.

«Ми розуміємо, що журналістська робота — це не та робота, що допустима за наявності російського військового поруч»

Тетяна Трощинська,
докторка наук з державного управління, тренерка з медіакомунікацій

Згідно з опитуванням ГО «Жінки в медіа», більшість респонденток не змінювали свого місця проживання через з бойові дії (53%), досвід переїзду мали 47% з опитаних.

«Я навіть не думала виїжджати, у мене навіть родичів немає за кордоном, я збиралася продовжувати працювати у Києві. Але мені було страшно уявити, що його можуть захопити. Знаючи методи Росії, не сподівалася, що до журналістів ставитимуться нормально [...] Я зважила всі за і проти й вирішила виїхати. Подумала, що зараз не можу поїхати у свою орендовану квартиру, бо там ворожа техніка, не можу поїхати до батьків, бо вони в окупації, і не знаю, що буде післязавтра»,

— розповіла **Анжела Бубеляк**, яка до вторгнення працювала ведучою новин на «Громадському радіо» та журналісткою на Суспільному, а зараз працює з виданням Delfi у Литві.

«Це був дуже швидкий процес, рішення приймалися на ходу, хтось когось заміняв, хтось писав “перепрошую, я в укритті, замініть мене”, хтось писав “я їду зараз у Львів і випадаю з роботи на 12 годин...”, і треба було шукати заміну»,

— розповіла заступниця генерального директора інформагентства «Укрінформ» **Марина Сингаївська**. Вона зазначила, що редакція готувалася до сценаріїв вторгнення і можливої дистанційної роботи.

Навантаження

З 24 лютого найбільша група респонденток не змінила місце роботи, але зауважує суттєве збільшення робочого навантаження (47%).

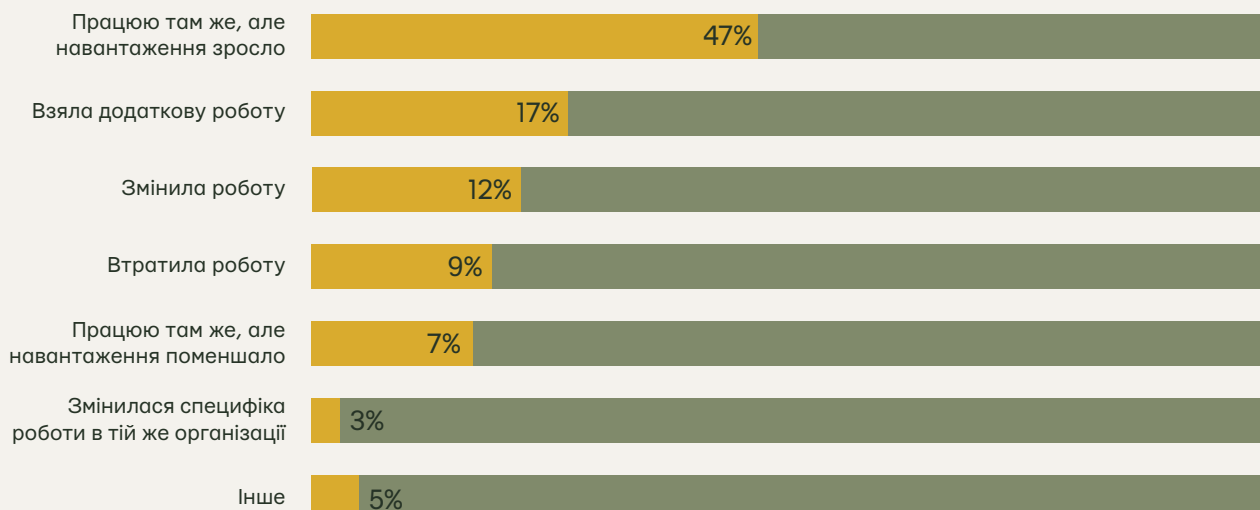
«24 лютого ми перейшли на режим 24/7, тобто новинна стрічка та соцмережі працювали цілодобово. І людей катастрофічно бракувало, редакторів бракувало, їх досі бракує. Минулого місяця [в кінці літа] троє редакторів взяли вихідні вперше після 24 лютого – по черзі по 4 дні»,

— Дарина Шевченко, гендиректорка The Kyiv Independent.

«Воно дуже зросло, бо з'явилося багато новин і багато фейків, які треба перевіряти. Зараз стільки подій, які треба відписувати відразу, бо через 10 хвилин це вже не актуально. Ми навчилися набагато швидше реагувати на новини, ніж раніше. Зараз у мене як у редакторки сайту, по суті немає вихідних. Я завжди маю бути на телефоні, бо у дівчат інколи зникає інтернет або світло. Траплялося, що я на добу залишилася без світла й у нас зник зв'язок. Це було важко»,

— Олена Дворцова, головна редакторка миколаївського сайту 0512.com.ua.

17% респонденток взяли собі додаткову роботу, 12% змінили її, а 9% втратили. Ще 7% зазначають, що місце роботи не змінювали, але навантаження поменшало.

Серед тих, хто втратив роботу – кореспондентка новин каналу «Україна» **Ельвіна Сейтбулаєва**, яка до того працювала журналісткою на кримськотатарському каналі АТР та воєнною кореспонденткою телеканалу «Інтер». Вона розповіла, що мала змогу волонтерити понад тиждень після початку вторгнення:

«Волонтерила з кримськими татарами, які допомагали виїжджати громадянкам України за кордон, – ми формували списки, замовляли автобуси, зв'язувались з посольствами. Тоді зрозуміла, що моя професія – журналістика, я хочу працювати так, як добре вмію»

Але й повернувшись до Києва їй вдавалося поєднувати роботу і волонтерство:

«Редакція мені дозволила паралельно волонтерити. Ми іноді мої виїзди планували так, щоб було зручно комусь допомогти»

Влітку телеканал «Україна» припинив існування, Ельвіна та її колеги втратили роботу.

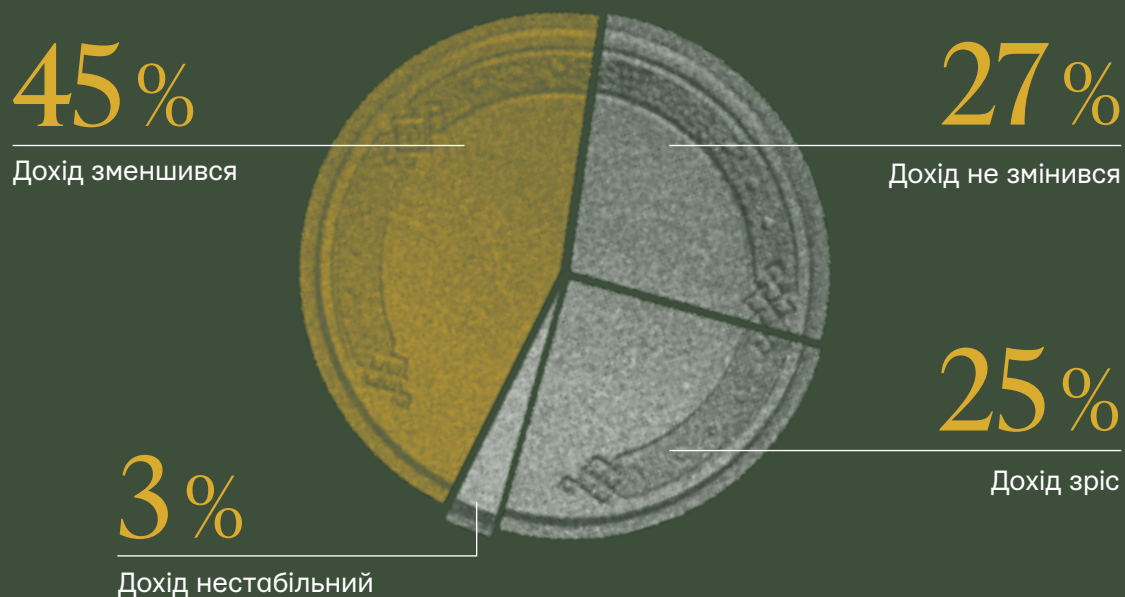
Дохід

Дохід респонденток переважно зменшився. Респондентки зауважують, що з урахуванням інфляції та курсу валют навіть зростання доходу у гривневому еквіваленті не поліпшило їхню фінансову ситуацію, адже забезпечувати потреби загалом стало дорожче. Також кілька респонденток зазначають, що додатковий дохід дозволяє витратити більше не на себе, а на донати армії.

«Ключова проблема, мені здається, – низька оплата праці, через це постійний потік кадрів і неможливо інституційно щось робити. В професії не виростають професіонали. Люди не встигають набратися компетенцій і змінюють чи місце роботи, чи й взагалі професію. Мені здається, це критична проблема і до вторгнення, і зараз»,

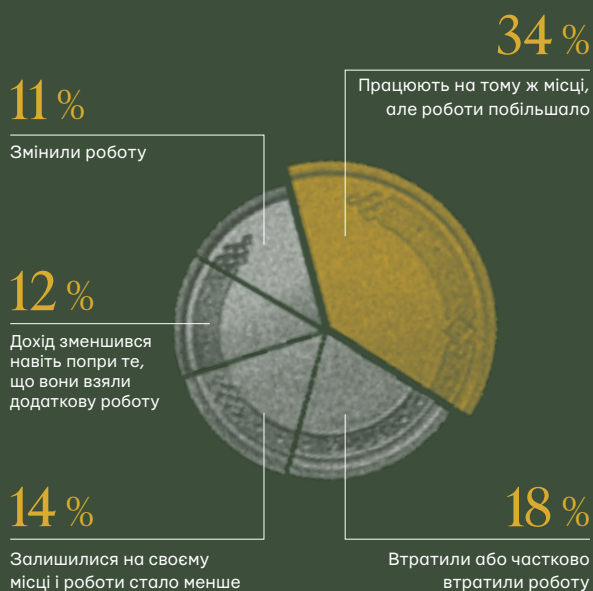
– розмірковує **Ангеліна Карякіна**, генеральна продюсерка інформаційного мовлення Суспільного.

Зміна доходу респонденток з 24 лютого

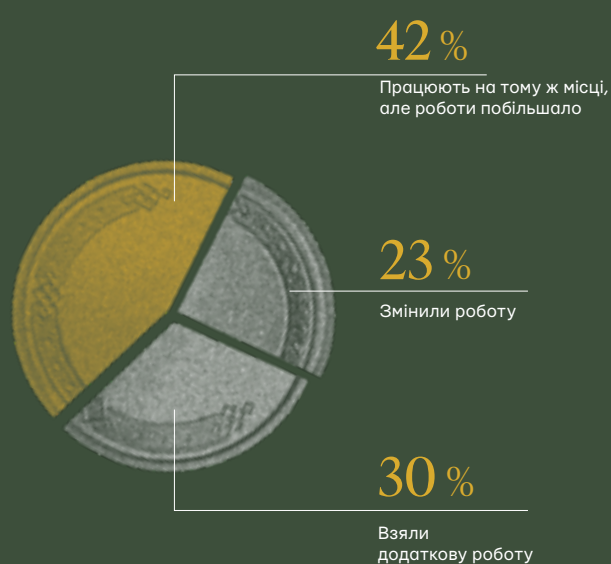

Серед тих, у кого дохід зменшився, найбільша група жінок, які не змінили роботу, але навантаження на ній зросло (34% від усіх медійниць, які вказали на зниження доходу). І тільки другою за популярністю відповіддю у тих, у кого впав дохід стала втрата роботи (18%). Навіть попри те, що жінки беруть собі додаткову роботу, їхній дохід все одно менший, ніж до вторгнення. Це зазначили 12% респонденток з категорії тих, хто став отримувати менший дохід.

Як змінилося навантаження у респонденток, дохід яких зменшився:

Як змінилося навантаження у респонденток, дохід яких зріс:

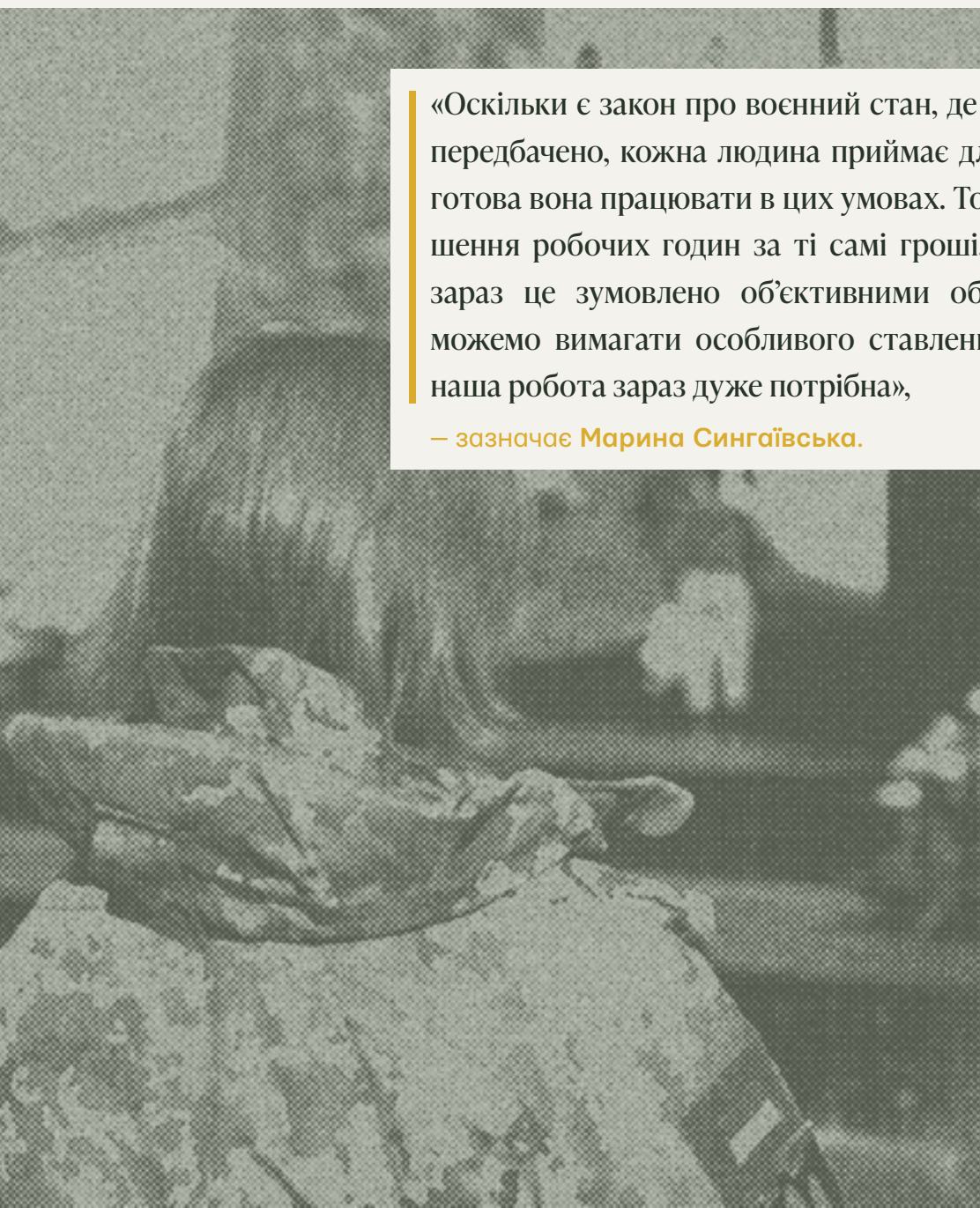
«24 лютого ми виплатили все, що могли, а наступні півтора місяця працювали без зарплати»,

— розповіла **Анна Хаєцька**, головна редакторка Wonderzine Україна.

«Зараз я працюю дуже багато і важко, отримуючи менші гроші. Наприклад, у мене зарплата впала у два рази. Я отримую 8700 грн. Але ми раді, що у нас є зарплата, бо в інших колег в регіональних редакціях ситуація ще гірша»,

— розповіла **Олена Дворцова**.

Вона зазначила, що керівництво компанії підтримує комунікацію в команді та пояснює ситуацію: «Мій керівник не примушує нас працювати так інтенсивно, але ми самі розуміємо, що це зараз важливо, і по-іншому зараз не вийде».

«Оскільки є закон про воєнний стан, де таке навантаження передбачено, кожна людина приймає для себе рішення, чи готова вона працювати в цих умовах. Тобто, в умовах збільшення робочих годин за ті самі гроші. Мені здається, що зараз це зумовлено об'єктивними обставинами. Ми не можемо вимагати особливого ставлення, тим більше, що наша робота зараз дуже потрібна»,

— зазначає **Марина Сингаївська**.

Робота з темою війни

В зоні бойових дій працюють 18/169 — для 7 з них і до 24 лютого це була основна робота. Переважна більшість респонденток більшою (69 / 169) або меншою (67 / 169) мірою працюють з воєнною тематикою на відносно віддаленій від активних бойових дій території. Двоє респонденток повідомили, що мають досвід роботи в умовах окупації. Майже не дотичними до висвітлення воєнної тематики до повномасштабного вторгнення була меншість респонденток — 14/169.

«Ми залишилися вірними нашим принципам і головним фокусом лишився жіночий досвід. З іншого боку, самі історії шокували, дивували й працювати з ними мені було емоційно важко»,

— **Оксана Павленко**, засновниця і головна редакторка [Divoche.media](https://divoche.media).

«За ці місяці війни я переконалася, наскільки корисними були навички роботи з правозахисною тематикою. Те, з чим я працювала в програмі «Права людини понад усе», стало частиною щоденної реальності — права жінок, сексуальне насильство, права ВПО, запобігання торгівлі людьми, права національних і релігійних спільнот»,

— **Ірина Славінська**, виконавча продюсерка радіо «Культура» у складі Національної суспільної телерадіокомпанії України, радіоведуча, голова Редакційної ради Суспільного мовлення.

/0.2

Безпека

Очевидно, що війна суттєво похитнула відчуття фізичної безпеки через загрози життю та здоров'ю. Але завдання цього розділу — дізнатися, як змінилися інші виміри відчуття захищеності та як це впливає на роботу медійниць і їхнє життя загалом.

Зміни у відчутті безпеки

Найбільше погіршився показник **фізичної безпеки**: кардинально погіршився у 15 респонденток (9% від загального числа опитаних); загалом він погіршився у 130 респонденток (77% відсотків від усіх респонденток).

На другому місці — **психологічна безпека**: погіршення тут відчувають 75% респонденток, найбільше із них фіксують відчутне і незначне погіршення відчуття психологічної безпеки, четверо жінок вказали, що це відчуття кардинально погіршилося.

«Через те, що я постійно заглиблена у новини, що батьки в окупації, мені постійно зле. У мене є психолог, але це не працює»,

— **Анжела Бубеляк.**

«Мені здається, часу і фінансових ресурсів на піклування про себе лишилося так мало, що вигорання стало великою загрозою для багатьох»,

— **Дарина Шевченко.**

«Мені страшно за всіх друзів та знайомих, тому кожен ранок я починаю з того, що боюся читати новини»,

— **Оксана Павленко.**

«У жінок після війни буде велика психологічна травма. Наприклад, мені страшно планувати й народжувати дитину. Якщо раніше я про це думала, то зараз мені страшно, бо мій психологічний стан нестабільний. Я не хочу в майбутньому завдати шкоди своїй дитині через те, що зараз не пропрацювала свої психологічні проблеми»,

— **Олена Дворцова.**

«Для мене насправді загальна проблема — це хіба що брак навчання в усьому. Не навчаємось самодопомоги, не навчаємось емоційного захисту, травмуємось поки пишемо героїв і можемо їх травмувати»,

— **Анна Сердюк, шеф-редакторка «Вільного радіо».**

«Я зараз знову хочу звернутися до своєї психологині із запитом, що я не можу ефективно виконувати свою роботу через страх. Мені здається, це головний виклик. Я їду кудись, домовляюся, знаю, що там буде непросто, але коли щось починає відбуватися, одразу хочу кудись зникнути, захожу в бліндаж. У мене психологічний бар'єр. І як бути з цим далі невідомо»,

— **Настя Станко, військова кореспондентка.**

Погіршення **економічної безпеки** відчувають 69% респонденток, більше половини з них зазначили, що ситуація незначно погіршилася. Для 36% респонденток відчуття економічної безпеки залишилося без змін.

Погіршення **цифрової безпеки** переважно мінімальне. Загалом на погіршення в цій сфері вказали 60% респонденток від загального числа. Серед них для 65% погіршення є незначним.

Сексуальна безпека — категорія, в якій не зауважили змін найбільше респонденток (57% медійниць). На погіршення відчуття сексуальної безпеки різною мірою звернули увагу 38% респонденток, більшість вказали на незначне погіршення в цьому параметрі.

Крім того, варто зазначити, що **більшість респонденток не проходили навчання чи оцінку ризиків щодо гендерно обумовленого насильства (58%),** але майже чверть мали такий досвід (24%).

Можна припустити, що відсоток тих, хто стикається із гендерно зумовленим насильством вищий, але не завжди жінки готові відкрито говорити про цю проблему через консервативність суспільства, страх засудження та віктимблеймінгу, тобто звинувачення самої жертви насильства. На жаль, збирання цих даних ускладнено через сенситивність питання, тому складно повністю досягнути справжні масштаби та поширеність проблеми.

Як респондентки характеризують зміни відчуття безпеки у її різних вимірах після 24 лютого

	Фізична	Психологічна	Економічна	Цифрова	Сексуальна
Кардинально погіршилося	15	4	2	2	4
Значно погіршилося	28	20	12	10	5
Відчутно погіршилося	52	52	36	24	14
Трохи погіршилося	35	50	66	66	42
Не змінилося	27	36	40	60	96
Трохи покращилося	6	0	9	5	5
Відчутно покращилося	5	2	4	1	1
Суттєво покращилося	1	4	0	1	1
Кардинально покращилося	0	1	0	0	1

5 найпоширеніших відповідей на запитання про те, що стало найслабшим місцем у роботі з 24 лютого: психологічний стан, брак коштів на базові потреби, неготовність до евакуації, відсутність екстреного плану в редакції та брак інформації.

Що стало найслабшим місцем у роботі з 24 лютого?

(кількість відповідей)

У відповідь на запитання про те, що може посилити відчуття безпеки, найчастіше обирали такі варіанти як мобільність, підтримка та навчання.

Найпопулярніші відповіді на запитання, що може покращити відчуття безпеки

(кількість відповідей)

«Посилює відчуття безпеки ще й робота, оскільки ти можеш заробити на життя, пальне, їжу, донатити на ЗСУ. На щастя, у нас на «Громадському радіо» є фінансування на декілька місяців. У нинішніх умовах це окей, ми до цього ставимось з розумінням. Робота допомагає відчувати твою залученість до допомоги країні, людям, аудиторії»,

— Тетяна Трощинська.

«Оскільки я несу відповідальність за велику кількість людей, то моє відчуття безпеки посилила б можливість застрахувати команду на всі випадки»,

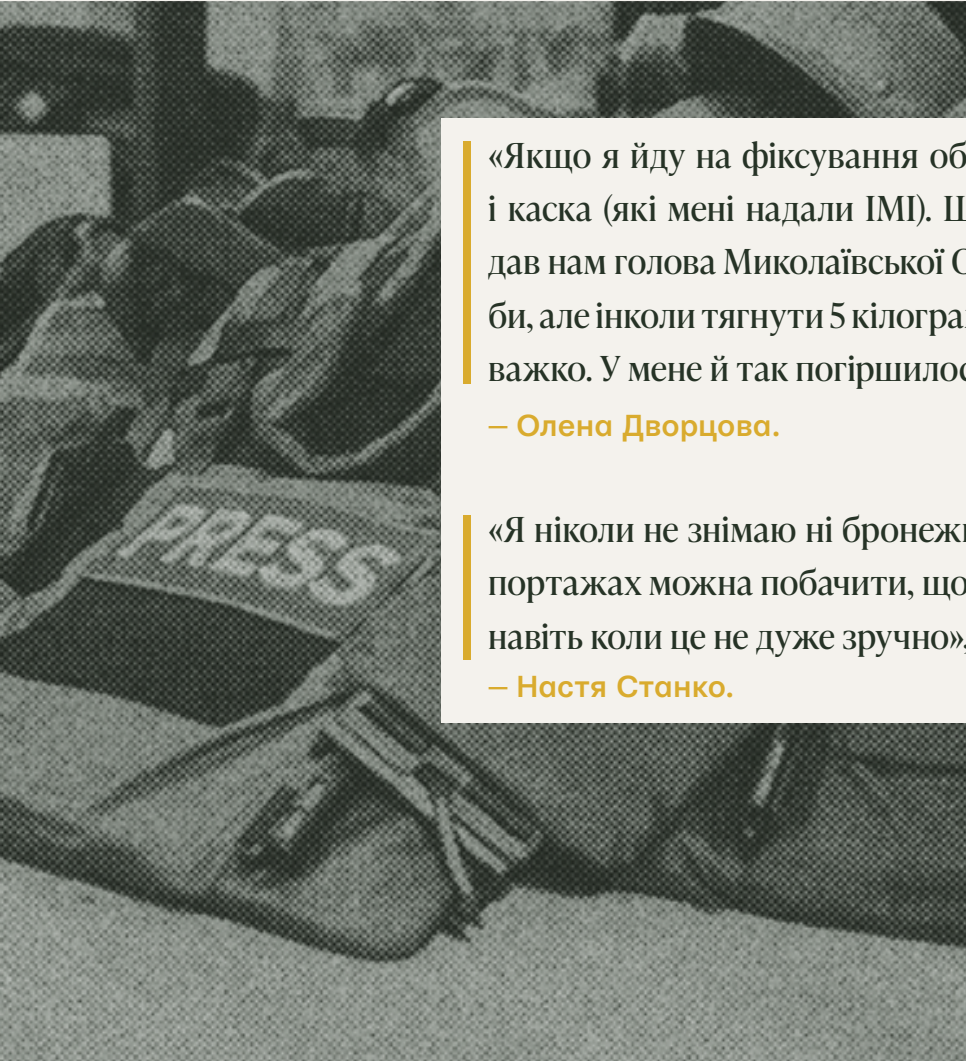
— Ангеліна Карякіна.

«Найкраще для мене була б релокація, але я не хочу кудись їхати і не можу цього зробити, бо фінансова ситуація погана. Я не хочу витратити на евакуацію свої заощадження, не розуміючи, що наступного місяця буде з зарплатою»,

— Олена Дворцова.

Захисне спорядження

Серед респонденток 47 жінок (28% від опитаних) мали досвід роботи у захисному спорядженні, при цьому лише п'ятеро з них стикалися із обладнанням, адаптованими до жіночої анатомії. Тобто значна частина опитаних мала потребу працювати в амуніції, яка в більшості випадків розрахована суто для чоловіків. Це ускладнює роботи воєнних журналісток, тож вирішення цієї проблеми може бути окремим фокусом діяльності жіночої медійної організації.

«Якщо я йду на фіксування обстрілів, у мене є бронежилет і каска (які мені надали ІМІ). Ще одну каску та бронежилет дав нам голова Миколаївської ОДА. Тому у нас є захисні засоби, але інколи тягнути 5 кілограм бронежилета на собі — дуже важко. У мене й так погіршилося здоров'я за ці пів року»,

— Олена Дворцова.

«Я ніколи не знімаю ні бронежилет, ні каску. На всіх моїх репортажах можна побачити, що я завжди в повній екіпіровці, навіть коли це не дуже зручно»,

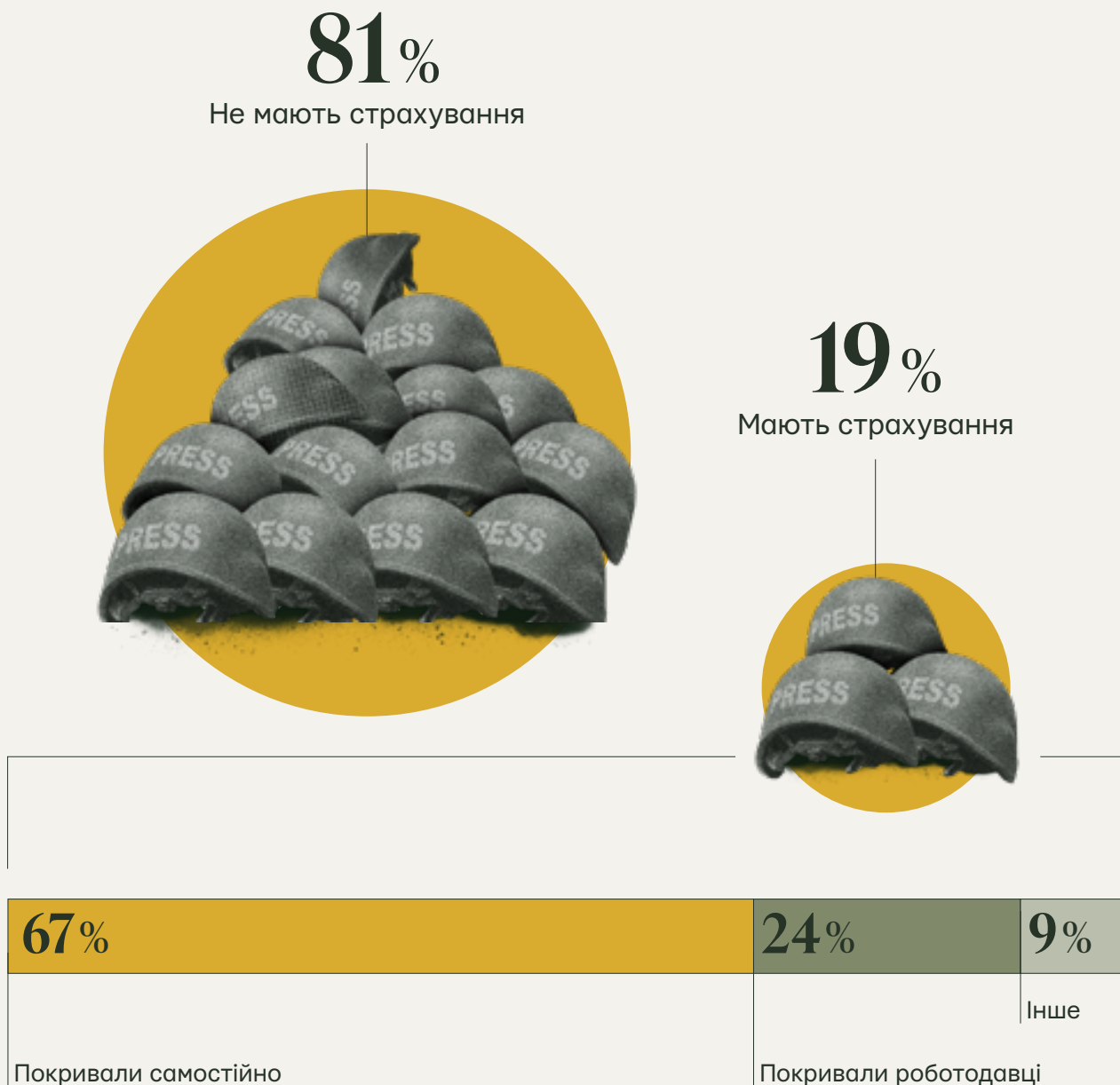
— Настя Станко.

Страхування

Однією з проблем захисту журналістів в умовах бойових дій є забезпечення страхування. 1 серпня 2022 року набув чинності закон, який зобов'язує роботодавців страхувати кореспондентів, котрі працюють в зоні бойових дій. Але й цей закон має **низку нюансів**. Тож опитування мало за мету з'ясувати, чи мають журналістки базову особисту чи професійну страховку.

Страхування не має абсолютна більшість респонденток — 81%, мають базове страхування 19% опитаних медійниць відповідно. До вторгнення страхування мали лише 12% респонденток, з цього числа 67% покривали страхування самостійно, для 24% — покривав роботодавець, у решти — інші особи.

Ситуація зі страхуванням серед респонденток:

«Я застрахована, сама себе застрахувала свого часу. Але за правилами страховка не діє, якщо щось сталося внаслідок бойових дій. Тобто якщо я просто на вулиці зламаю ногу, мені відшкодують лікування, а якщо щось станеться внаслідок прильоту або уламків ракети — ні»,

— зауважила Ірина Славінська.

«Для мене незакритим лишилося питання страховки — наші журналісти, які їздять у небезпечні місця, лишаються не застрахованими, зараз шукаю варіанти, щоб це змінити. У нас немає журналістів, які їздять безпосередньо на передову, але є репортери, які виїжджають у міста, де постійні обстріли. [...] Потрібна страхова компанія, яка б не за всі гроші світу давала адекватне страхування, я б застрахувала всіх наших журналістів, або хоча б репортерів. Я поки не знайшла такої компанії»,

— Дарина Шевченко.

Сім'я та піклувальна праця

Війна каталізує соціальні проблеми. Суспільний тиск, об'єктивні обставини, посилення загроз фізичної безпеки наклали відбиток не лише на робоче, а й на сімейне навантаження журналісток.

«По-перше, у нас жінка в принципі — перший піклувальник про дітей, літніх батьків і так далі. А оскільки зараз чоловіки не можуть виїжджати, то жінки часто виїжджали з дітьми одні. Вони опиняються у закритому просторі з дитиною або кількома, і їм треба працювати. У всіх навантаження виросло — і робоче, і особисте. Мені здається, тут баланс порушений дуже сильно»,

— Дарина Шевченко.

«Є проблема “третьої зміни”. У жінок є діти, яким потрібно приділяти увагу, а ще домашня праця. Часто роботодавці не дуже раді тому, що жінці потрібно розподіляти між цим всім свій час. До повномасштабного вторгнення, під час пандемії, жінки були головними піклувальницями про дітей під час їхньої онлайн-освіти. Жінкам доводилося ставати не лише мамами, а й вчительками і витратити на цей час, поєднуючи це з роботою»,

— Оксана Павленко.

«Жінки весь час чують запитання на кшталт “як тебе чоловік відпустив” і “на кого дітей вдома залишила”. Крім того, на жінках, чийх чоловіків мобілізували, лишився весь дім, доглядова і хатня праця. Ми це розуміємо на прикладах наших колеганок»,

— Ангеліна Карякіна.

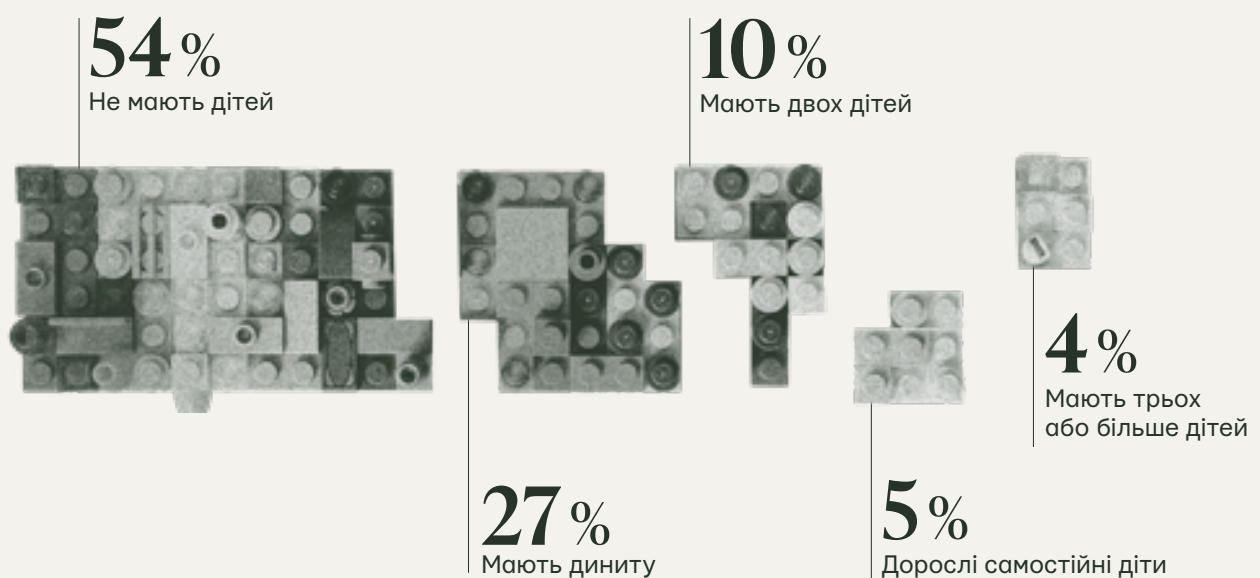
«У спільноті я спостерігаю, що дуже зросло навантаження на жінок, як в сім'ях, так і в роботі. У багатьох чоловіки в ЗСУ або волонтерять і тому розділити роботу по догляду за дітьми й домашні справи просто ні з ким»,

— Анна Хаєцька.

Більшість респонденток перебувають у зареєстрованому шлюбі або стосунках (70%). Не перебувають у стосунках 26% опитаних жінок.

Більшість респонденток не мають дітей — про це сказали 54% опитаних. Восьмеро респонденток вказали, що мають дорослих самостійних дітей, а шестеро жінок є багатодітними мамами.

Чи мають медійниці дітей, котрі потребують піклування?

Троє воєнних кореспонденток, які долучилися до дослідження у форматі глибоких інтерв'ю, мають маленьких дітей. Усі ці журналістки зазначили, що турбота про дитину суттєво впливає на професію.

Кореспондентка «Громадського» Настя Станко у 2021 році вирішила звільнитися з керівної посади в редакції, аби приділяти достатньо часу дитині:

Дитині було пів року і я вирішила, що ця керівна посада забирає дуже багато часу і я не справляюся з двома ролями. Тому я прийняла радикальне рішення: звільнитися щоб бути більше з дитиною.

У лютому 2022 журналістка повернулася до «польової» роботи в гарячих точках:

Я відчуваю дуже великий тиск відповідальності, що якщо зі мною щось станеться, моя дитина залишиться сиротою. Тому я почала боятися. Я продовжую робити свою роботу, але в якісь місця, куди б поїхала раніше, зараз їхати не готова їхати.

«Після того, як відчула, що моя дитина у безпеці, я могла нормально працювати»,

— **Інна Варениця**, воєнна кореспондентка, фрилансерка Associated Press.

«Всі попередні 8 років війни у мене була ця дилема як вибрати між особистим життям і роботою. Я не ставлю це на ваги й не хочу ставити. Коли хтось мене до цього змушує, все закінчується дуже швидко. Зараз мені легше, бо я зустріла чоловіка, який допомагає мені у всьому і бере на себе половину відповідальності»,

— **Ірина Сампан**, воєнна кореспондентка «Цензор.нет» і каналу «Бутусов Плюс».

«Я у доволі привілейованому становищі, бо у мене немає дітей та дорослих родичів, які були б у мене на утриманні. Я усвідомлюю цей привілей не мати проблем із поєднанням роботи й особистого життя»,

— **Ірина Славінська**.

«З початку березня незрозумілі особисті сімейні перспективи: де будеш ти, чи будуть живі твої близькі люди, чи не опиняться в окупації. Це все накладалося на нерозуміння того, чи зможе працювати твоя редакція. Питання навіть не у фінансуванні. Редакція “Громадського радіо” певні періоди життя звикла працювати як волонтери, тобто якийсь час важливих для країни подій ми могли б забезпечувати себе власними силами. Але тут йшлося про фізичну безпеку і виживання»,

— Тетяна Трощинська.

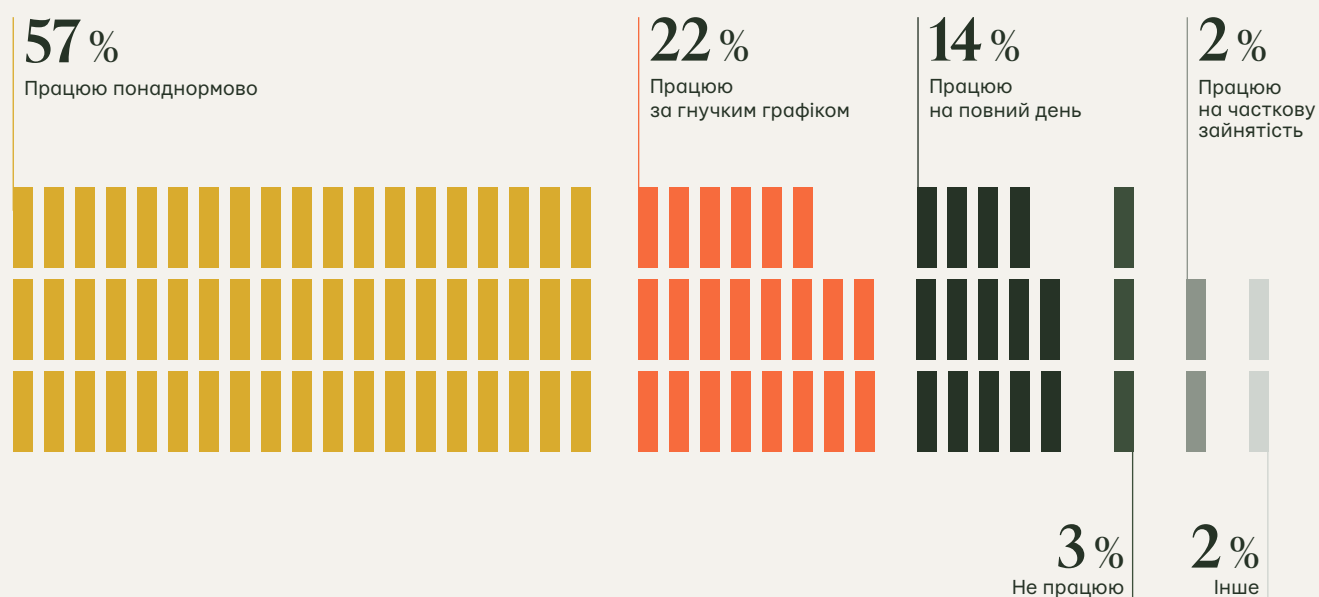
29% респонденток мають інших членів родини, які проживають з ними в одному помешканні та потребують їхньої опіки. Втім, більшість відповідей на питання про кількість часу, яку жінки присвячують піклуванню про родину, свідчать про те, що жінки не опікуються або приділяють менше 4 годин на добу піклувальній праці. Можна припустити, що відповіді зумовлені відсутністю обліку часу, який жінки фактично присвячують піклуванню про родину.

Скільки часу на день медійниці присвячують піклуванню про родину?

Частина респонденток вказували, що їм складно оцінити, скільки часу вони приділяють родині. Серед респонденток, котрі вказали, що не опікуються членами родини, більшість (92% у цій групі) не мають дітей або інших членів родини, котрі потребують піклування. Серед респонденток, котрі вказали, що мають дітей або ж інших членів родини, котрі потребують опіки, усі вказують на понаднормову роботу та перевантаженість. Хоча перепрацювання властиві більшості опитаних медійниць.

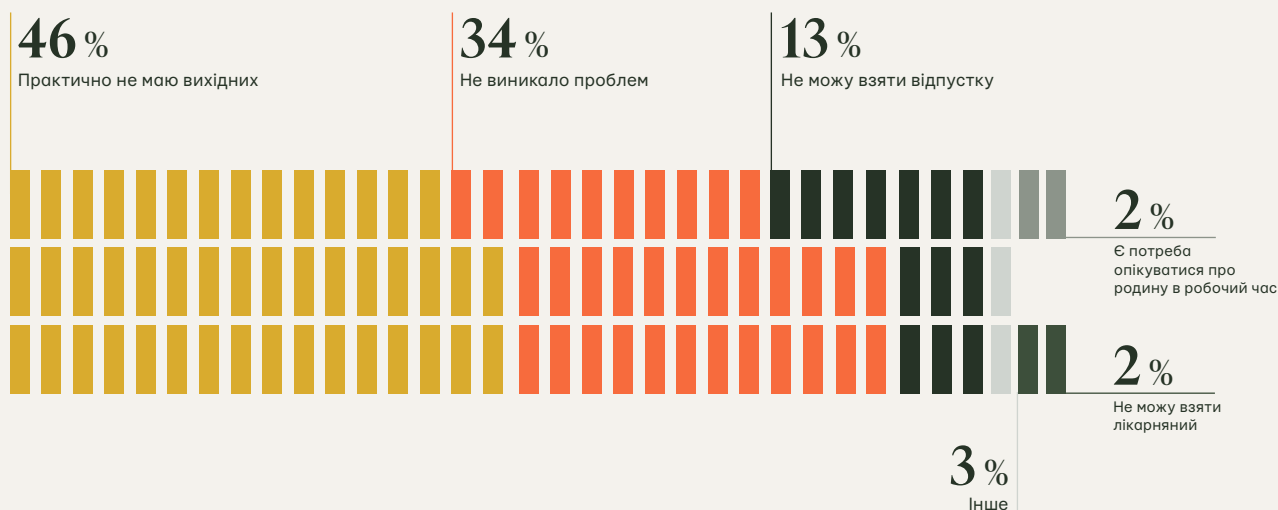
Як характеризують свій робочий режим усі респондентки

Загалом щодо рівня завантаженості на роботі, 57% медійниць відповіли, що працюють понаднормово (більше 8 годин на добу). З них чотири респондентки вказали, що офіційно працюють на частковій зайнятості, але насправді перепрацьовують. Гнучкий графік мають 22% опитаних, а нормовано на повний день вдається працювати 14%. Таке навантаження ставить журналісток в особливе становище через очевидне порушення балансу між робочим та приватним часом.

Тільки у третини респонденток не виникало проблем з поєднанням роботи та піклування про родину (57 / 169) – більшість із них не мають потреби піклуватися про родину (32 / 57), до 2 годин на добу приділяють піклуванню про родину (11 / 57); до 8 годин на добу приділяють родині (7 / 57) до 4 годин (6 / 57). Найпоширеніша проблема – робота без вихідних. Але також респондентки вказували на неможливість взяти відпустку (21 / 169) або лікарняний (4 / 169).

Які проблеми виникали у респонденток з розмежуванням робочого та особистого часу?

«Крім того, на жінках, чиїх чоловіків мобілізували, лишився весь дім, доглядова і хатня праця. Ми це розуміємо на прикладах наших колеганок. Бачимо, що жінкам складно і намагаємося це враховувати»,

— Ангеліна Карякіна.

«У жіночій редакції не соромно написати: “Підхопіть мою годину, бо моя півторарічна дитина розбила банку і я повинна скло позбирати по всій хаті”. І я розумію, що вона реально не може вести ефір, бо їй треба терміново прибрати це скло, поки дитина його собі нікуди не запхала»,

— Тетяна Трощинська.

Гендерні аспекти в роботі

Серед респонденток глибинних інтерв'ю більшість вважає, що проблеми, пов'язані з гендерним виміром професії існують, та зазначають, що українським медійницям потрібна організація (або ж не одна), котра зможе забезпечити захист інтересів саме жінок, що працюють в медіа.

«Ще живе поняття, що жінка — помічниця чоловіка. Мені досі незнайомі люди надсилають різні запрошення і просять передати їх нашому керівництву. Я не ображаюсь і кажу їм: “Дякую, я і є це керівництво, я прийняла ваше запрошення”. З їхньої реакції читається: “Як? Ця блондиночка в рожевій сукні і є керівництво?”

Тобто, тобі може бути майже 50, але ти залишаєшся блондиночкою в рожевій сукні. Ми кажемо, що є матері-одиначки, що є батьки старшого віку, що елементарно немає з ким лишити дитину, і ця оплата праці має ключове значення. Мають з'являтися якісь хаби, де можна хоча б на дві години залишити дитину, щоб розшифрувати інтерв'ю.

Крістіан Аманпур — не брюнеточка, яка може брати інтерв'ю у провідних лідерів світу, її професіоналізм не викликає сумнівів. А українська журналістка ще досі викликає ці зауваження і питання. Тому я бачу сенс і перспективи у розвитку таких спільнот для медійниць»,

— Тетяна Трощинська.

«Мені здається, основна проблема жінок в медіа — це те, що ми не використовуємо свою владу. Фактично в українських медіа і так більшість жінок. І більшість керівників онлайн-медіа — це жінки, за моїми відчуттями. Думаю, жінкам в медіа треба визнати її за собою і почати керувати цим сектором нарешті за своїми правилами. Ми — більшість в цій професії і не зовсім зрозуміло, чому досі поводимося як меншість. Наприклад, чому більшість експертів в медіа — чоловіки — це питання, яке жіноче медіаком'юніті може поставити всім. І просувати від професійної спільноти»,

— Дарина Шевченко.

При цьому, троє респонденток у різній формі висловилися щодо надуманості або перебільшення гендерних проблем медійниць, вони не бачать себе ціловою аудиторією жіночої медійної організації або ж сумніваються в її доцільності.

«Якщо жінка вважає, що її постійно дискримінують, то проблема в жінці»,

— Юлія Кирієнко, воєнна кореспондентка ТСН.

«Я не бачу великої жіночої проблеми, я бачу, що жінки не сфокусовані на чомусь одному і не йдуть до цієї точки. У чоловіків це просто природою закладена якість. Жінкам потрібно робити декілька справ одночасно: і дивитися за дитиною, і готувати їжу цій дитині»,

— Інна Варениця.

Насильство і дискримінація на роботі

Більшість респонденток онлайн-опитування вказували, що в різній мірі пережили досвід насильства чи дискримінації на роботі з боку колег — 58% учасниць опитування. Але також 42% респонденток відповіли, що не стикалися з жодним із видів насильства чи дискримінації на роботі.

58 %

Зазнавали дискримінації чи насильства

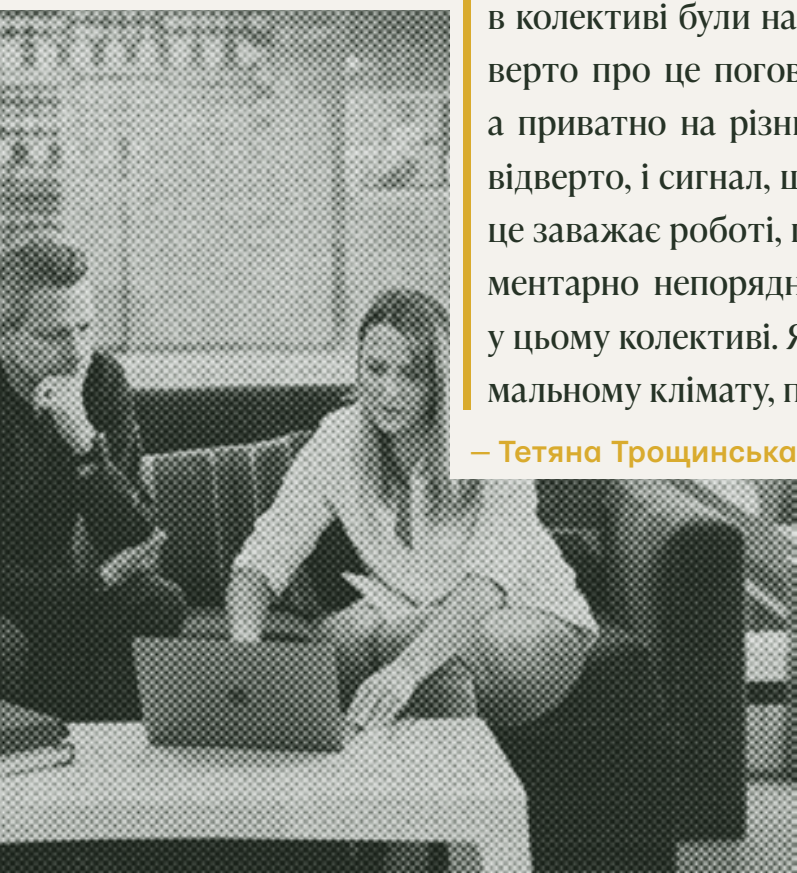
42 %

Не зазнавали дискримінації чи насильства

Із найбільш частих випадків респондентки вказували на психологічне насильство, сексизм та кар'єрну дискримінацію.

«У нас була ситуація на гендерному підґрунті, яка почала псувати нормальну психологічну атмосферу в колективі. Ми з обох боків попрацювали над проблемою. Стосунки в колективі були настільки чесними, що можна сісти й відверто про це поговорити. Звісно, не на загальних зборах, а приватно на різних рівнях. З цим чоловіком я говорила відверто, і сигнал, що його дії помітні, пішов. Я сказала, що це заважає роботі, шкодить психологічній атмосфері, і елементарно непорядно щодо професіоналок, які працюють у цьому колективі. Я вважаю, що людина, яка шкодить нормальному клімату, повинна піти»,

— Тетяна Трощинська.

«Загалом так, упродовж своєї кар'єри я зазнавала і сексизму, і ейджизму. То я була занадто молода для якихось речей, то герої матеріалів безпідставно пропонували мені позаробочу комунікацію. Безпосередньо від колег по роботі – ні, на своєму поточному робочому місці – ні. І не чула від своїх колежанок по подібні речі тут. [...] Загалом за свою кар'єрну практику я зазнавала дискримінації»,

— Ангеліна Карякіна.

Жодна з респонденток не зазначала, що переживала сексуальне насильство на роботі. Тут важливо зауважити, що такі результати можуть бути обумовлені нерепрезентативністю дослідження та стигматизацією, яка існує щодо цього питання.

Серед тих, хто зазнавали утисків чи насильства, мали такі досвіди*:

*респондентки могли обирати одну чи кілька відповідей

68 — Психологічне насильство

49 — Сексизм

30 — Кар'єрна дискримінація

16 — Сексуальні домагання

1 — Економічне насильство

Понад третина респонденток зазначила, що переживала два чи більше видів насильства та/або дискримінації в колективі.

Серед тих, хто з цим стикався, більшість не зверталася по допомогу (54%). Найбільш поширеним способом отримати допомогу стало звернення до колег (35%); лише одиниці серед респонденток зверталися до соціальних служб або психологів, медійних організацій, зверталася до правоохоронців лише одна респондентка.

Чи зверталися по допомогу ті, хто переживали насильство чи дискримінацію на роботі?

«Був випадок з героєм, актором Володимиром Талашком. Були домагання, але я зуміла видертися і втекти з його квартири після інтерв'ю. Це кричущий випадок. Але завдяки жіночій журналістській спільноті, її підтримці, юристкам, ми змогли зробити цей випадок **публічним** і домогтися його звільнення з університету імені Карпенка-Карого, де він викладав»,

— Ірина Сампан.

Понад третина респонденток зазначила, що не вони стикалися із сексизмом на роботі (40%). Водночас, як показали глибинні інтерв'ю, **респондентки не завжди можуть ідентифікувати випадки сексизму**, вважаючи їх «нормою» та не звертаючи на них належну увагу. Подекуди сексизм уявляється тільки як ворожий, що видає жінок за «неповноцінних» або проявляється у формі дискримінації — наприклад, звільнення з роботи, бо ти жінка. Однак, у медійному середовищі багато випадків так званого «доброзичливого» сексизму.

«Звісно стикалася із сексизмом. Я працюю на керівних посадах в медіа з досить юного віку. Я стала директором MDF, коли мені було 24 роки. Там був мікс всього: і ейджизму, і сексизму, і не перерахувати скільки разів мені на різних круглих столах затикали рота “дівчинко, щось ти розпизділась”. Причому, і чоловіки й жінки. Усі ці “зубри журналістики”. Але насправді якихось особливо кричущих історій не було. Якось працювала на ZIK, була керівником департаменту розслідувань і спецпроектів. Це один з двох департаментів на каналі.

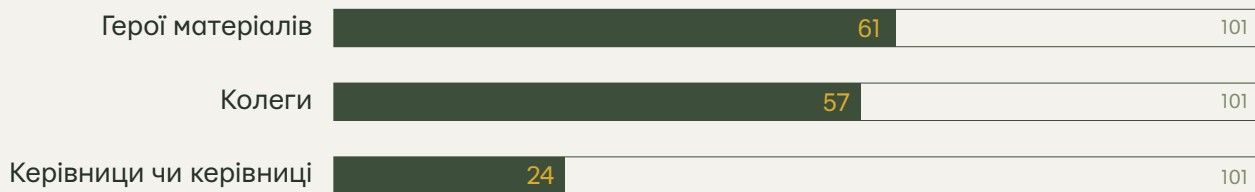
Я мала приблизно 50 підлеглих. І в якийсь момент мені написав незнайомий журналіст з іншого департаменту: “Дариночко, сонечко, кажуть, у вас є вакансія?”.

Я пишу: “Васю, зайчик, нема”. І такого було дуже багато — побутового сексизму. І коли ти на це вказуєш людині, вона каже “та чого ти, в цьому нічого такого немає”»,

— Дарина Шевченко.

Ті, хто стикалися з сексизмом, вказують, що частіше його проявляли герої матеріалів, в більш як половини респонденток сексизм проявляли колеги на роботі, трохи менше як чверть респонденток кажуть, що зазнавали сексизму від керівників чи керівниць медіа.

Хто був джерелом сексизму до медійниць на роботі?

Особливо загострює ставлення до жінок в медіа в час війни те, що стереотипно роботу в умовах війни вважають більш «чоловічою справою».

«У 2014 році, коли почалася війна, були мої перші ефіри з інтерв'ю та коментарями експертів про ситуацію на фронті. Я чула щось на кшталт “Ви, дівчата, такі молоденькі, вам не годиться говорити про війну. Про війну мають говорити серйозні люди”. Такого роду вислови звучали подекуди»,

— Ірина Славінська.

«Зараз я не знаю, що про мене позаочі говорять, але якісь чутки доходять, що я типу “не в себе” і з малою дитиною бігаю по фронту. Ну тобто, що я б цього не мала б робити. Мабуть, що хтось так справді думає. Але ти ніколи не почувеш такого про чоловіка у війську чи чоловіка-воєнкора»,

— Настя Станко.

«Щодо сексизму в медіа – ні. Але коли ти працюєш з армією, там таке трапляється [...] У нас була ситуація, коли ми хотіли поїхати знімати в донецький аеропорт в 2014 році, нас не взяли в БТР хлопці, тому що ми дівчата. Нас було двоє. Оце єдине у 2014 році. Зараз такого немає»,

— **Юлія Кирієнко.**

«Деякі жінки в армії щоб швидше стати “своїми” починають перебирати точку зору чоловіків і говорити, як вони. Це мізогінія. Тобто ти військовослужбовиця, але ти думаєш, що жінкам не місце в армії на бойових посадах. Оці постійні “не можна” є в армії щодо жінок»,

— **Ірина Сампан.**

«Дівчат в принципі не дуже хочуть пускати на передову, а мені потрібно, тому що я оператор. Вдається домовитися тільки на особистому натиску. Відповідно, це має бути певний одяг, в якому ти ходиш, певна манера, якою говориш, або якась невербальна комунікація, яка тобі дуже допомагає. Наприклад, я не курила, але почала не тільки через особистий стрес, але також і тому, що це частина комунікацій і доступу»,

— **Інна Варениця.**

Але зі слів респонденток, не всі вони мали досвід нерівного ставлення в зоні бойових дій.

«Не було такого, що я – жінка, а тому якесь інакше ставлення. Ми з моєю колегою Ірою Баглай на сході працювали. І особливого ставлення не відчували»,

— **Ельвіна Сейтбулаєва.**

Гендерні стереотипи можуть накладати відбиток на спосіб роботи та заходи безпеки.

«Жінок легше пропускають на блокпостах і з ними охочіше спілкуються цивільні. Водночас для жінки завжди вищий ризик домагань, де б вона не працювала. Також жінки весь час чують запитання на кшталт “як тебе чоловік відпустив” і “на кого дітей вдома залишила”»,

— **Ангеліна Карякіна.**

Гендерний розрив в оплаті праці та кар'єра

Найбільша група респонденток – 38% вказують, що не стикалися із гендерним розривом у оплаті праці, але майже половина респонденток не знають точної відповіді на це запитання. «Не знаю» – друга за популярністю відповідь. Через закритість інформації 24% опитаних медійниць не можуть однозначно відповісти на це запитання, і ще 23% припускають, що такі випадки у їхньому досвіді могли бути. 15% вказують, що стикалися із нерівністю оплати за гендерною ознакою.

Чи стикалися респондентки з гендерним розривом в оплаті праці?

«Розрив у оплаті праці ще ніхто не скасовував. Якщо у нас на “Громадському радіо” прозорі оплати змін, то це не означає, що так скрізь»,

— **Тетяна Трощинська.**

Гендерний розрив в оплаті праці – різниця у середній оплаті праці чоловіків і жінок. За **даними** Всесвітнього економічного форуму жінкам в усьому світі в середньому платять на 20-30% менше, ніж чоловікам, за ту ж саму роботу на аналогічній посаді.

За **офіційними даними** Держстату заробітна плата жінок у медіагалузі в Україні в 2019 році становила 79,9% заробітної плати чоловіків, тобто на 20% менше.

Розрив є наслідком нерівності та дискримінації на ринку праці, призводить до фемінізації бідності, погіршення жіночого здоров'я, відтворення гендерної сегрегації ринку праці та гендерних стереотипів.

Неоднакова оплата роботи жінок і чоловіків спостерігається як на індивідуальному, так і на груповому рівні, є глобальною, достатньо сталою і зберігається попри гендерні політики окремих держав та міжнародні заходи з подолання гендерної нерівності.

У глибинних інтерв'ю пролунала думка, що на рівень оплати праці впливає самооцінювання жінки, яка йде на інтерв'ю:

«В усіх випадках, коли я йшла влаштовуватись на роботу, у мене питали про те, яка сума мені потрібна. І якщо її занижує сама жінка, то це не про питання дискримінації з боку чоловіків, на мою думку»,

— Анна Сердюк.

Однак, це пояснюється не тим, що жінки нібито самі не хочуть отримувати належну заробітну плату, а тим, що на самооцінювання жінки також впливає суспільство й наявні гендерні стереотипи. Крім того, можна припустити, що жінки погоджуються на меншу оплату через страх взагалі залишитися без роботи й втратити будь-який дохід. Особливо це критично для соло-мам.

Також неодноразово звучала думка, що в медіа більше жінок через невисокі зарплати:

«В професії мало чоловіків, бо у нас досі патріархальне суспільство, яке на чоловіків покладає більшу відповідальність за фінансовий стан родини. А зарплати журналістів не сильно дозволяють забезпечувати. Тому жінок у нас більше»,

— Марина Сингаївська.

Також респондентки зазначають, що журналістика — часто професія молодих. А коли керівні посади у медіа посідає юна жінка, до неї ставлення ще упередженіше і їй доводиться долати множинні стереотипи: за ознакою статі та віку.

У глибинних інтерв'ю учасниці розповідали про свої досвіди кар'єрної дискримінації.

«Мене не призначили шеф-редакторкою саме через те, що я жінка, і це було сформульовано приблизно так:

“Ну ви, Таню, дуже розумна, бла-бла-бла, але у жінки апріорі недостатньо масштабу для того, щоб очолювати редакцію”»,

— Тетяна Трощинська.

«Були ситуації, коли чоловік, або старший чоловік отримував завдання, аніж я, молодша жінка, попри компетенції й посаду»,

— Ангеліна Карякіна.

Також в інтерв'ю прозвучала теза про значення видимості жінок у професії:

«Мене часто вражає, що на івентах про медіа часто бувають панелі, на яких виступають тільки чоловіки. Мене це дивує, тому що 80% працівників в медіа — жінки, але якимось чином спікерів підбирають так, що це суцільні чоловіки»,

— Дарина Шевченко.

З досвіду респонденток опитування, **найчастіше керівні посади в медіа рівномірно розподілені між чоловіками та жінками (40%)**, наступна за популярністю відповідь, що керівні посади обіймають переважно жінки (35%), в меншості випадків — переважно чоловіки (18%).

Як розподілені керівні посади у редакціях респонденток між жінками та чоловіками?

Це питання вимагає додаткового дослідження, оскільки досвід респонденток, вочевидь, не є репрезентативним і різниться залежно від регіону та типу медіа.

«Жінок у сфері медіа набагато більше, ніж чоловіків, але серед керівництва їх менше. В Миколаєві набагато більше жінок-журналісток, але серед головних редакторів більше чоловіків. Я одна з двох головних редакторок серед інтернет-ЗМІ, ще й 25-річна. В усіх інших сайтах керують чоловіки. Є навіть редакція, де керівник чоловік, а всі решта — журналістки»,

— Олена Дворцова.

Політики рівності і недискримінації в медіа

Найбільший відсоток опитаних не знає, чи організація має прописані політики рівності та недискримінації (40%). Мають відповідні політики більше редакцій (30%), ніж не мають (26%). Ще кілька респонденток вказали, що політики недискримінації в організації є, але вони не формалізовані.

«Ми ухвалили гендерну політику і зараз підписуємо її на правлінні. Незабаром повісимо на сайті. Вона стосується не лише персоналу, а й тем в ефірі. Там описано, що ми гендерно збалансовано підходимо до тем, до пошуку експертів. Скажу відверто, у нашій команді переважають жінки, але для гендерного балансу ми не проти брати на роботу чоловіків. Були моменти, коли ми шукали саме ведучого, щоб урізноманітнити звучання голосів. Коли я писала пост про пошук ведучого і пояснювала, що це має бути саме чоловік, бо у нас достатньо жіночих голосів. В результаті нам пришло резюме дуже багато дівчат»,

— **Тетяна Трощинська.**

«Також необхідне запровадження відповідних політик з колективним обговоренням. Як я переконалася, хороша практика, коли у великому колективі обговорюються політики недискримінації, гендерної рівності й неприпустимості сексуальних домагань. Тому що у багатьох великих організацій таких політик немає. У нас в компанії є відповідні політики, які ми запровадили. Є дискусія про це. В моєму колективі такого не траплялося. Але мені здається, що у нас є всі шляхи й можливості, якщо подібна ситуація виникає, повідомити про це. Є люди всередині колективу, є люди в HR. Багато з чим треба ще працювати, але базові кроки ми зробили»,

— **Ангеліна Карякіна.**

«Якщо говорити про гендерний склад та недискримінацію в колективі — мені на думку не спадає, щоб ми це обговорювали. Я не бачила з цим проблем. Можливо, це зафіксовано в якихось наших статутних документах, але у нас просто не було підстав це обговорювати. Але якщо говорити в професійному плані, то ми навіть проводили семінари з «Повагою», вони нам розповідали про те, які матеріали можуть вважатися сексистськими, яких заголовків не має бути тощо. Ми намагаємося знаходити жінок-експертів, бо в ефірі переважають чоловіки. Цьому питанню ми приділяємо увагу, хоча, можливо, не досить системно»,

— **Марина Сингаївська.**

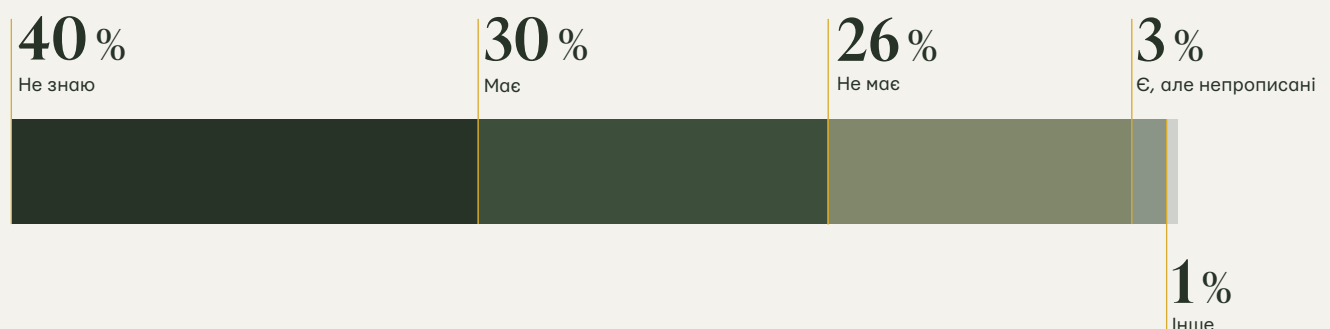
«Зараз я розумію, що це погано, але ми це не обговорюємо. Бо коли ми беремо коментарі, ми виходимо з того, чи знаємо ми спікера та до кого легше зателефонувати. А на керівних посадах зазвичай чоловіки — ми ніяк не можемо їх змінити на жінок. Щодо героїв, коли беремо у когось інтерв'ю — в пріоритеті жінки. Не знаю, чому так виходить, можливо це чисто інтуїтивно, або тому, що з ними легше спілкуватися»,

— **Олена Дворцова.**

«Коли ми проводимо івенти для ком'юніті і своїх донорів — ми намагаємося звертати увагу на гендерний склад спікерів, щоб серед них не було лише чоловіків. На івентах нашу організацію майже завжди представляють жінки. Про це я особисто часто говорю і думаю»,

— **Дарина Шевченко.**

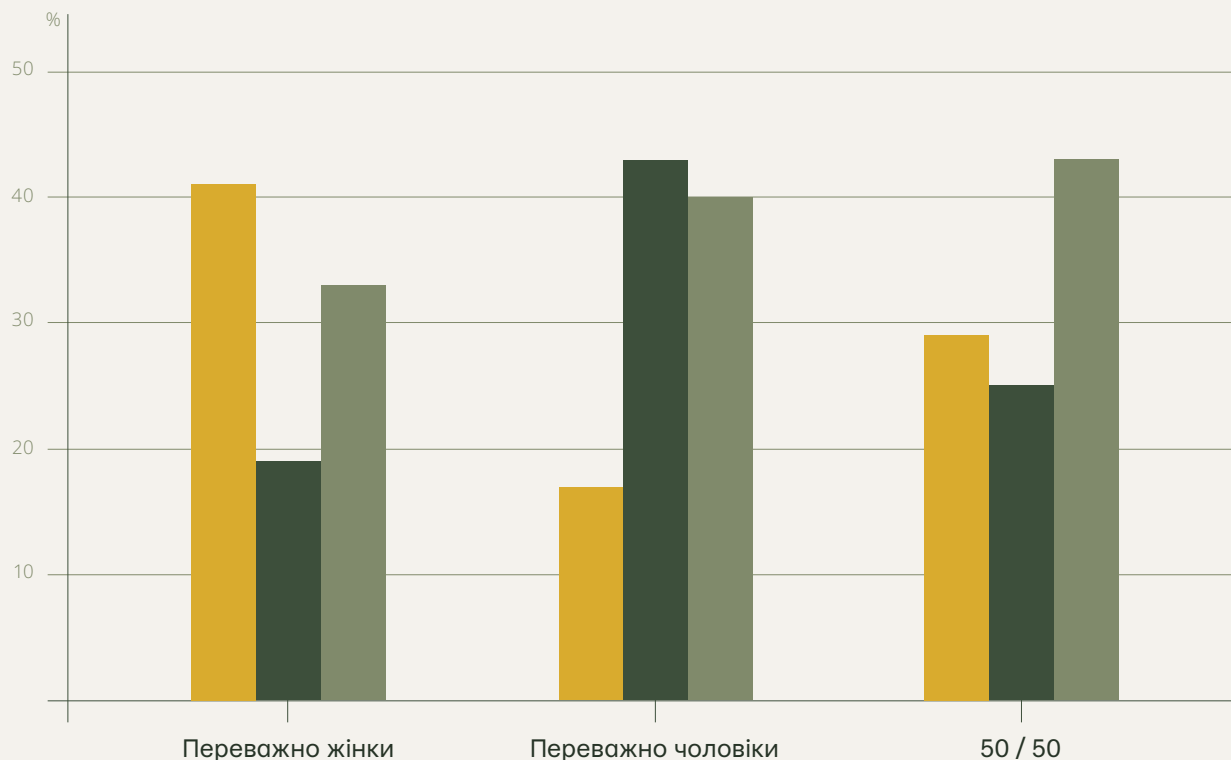
Чи має ваше медіа прописані політики рівності?

Усвідомлюючи, що це опитування оперує недостатньою для однозначних висновків кількістю даних, все ж важливо зазначити спостереження: серед медіа, де керівні посади займають переважно жінки, зі слів респонденток, більший відсоток тих, що мають формалізовані політики недискримінації.

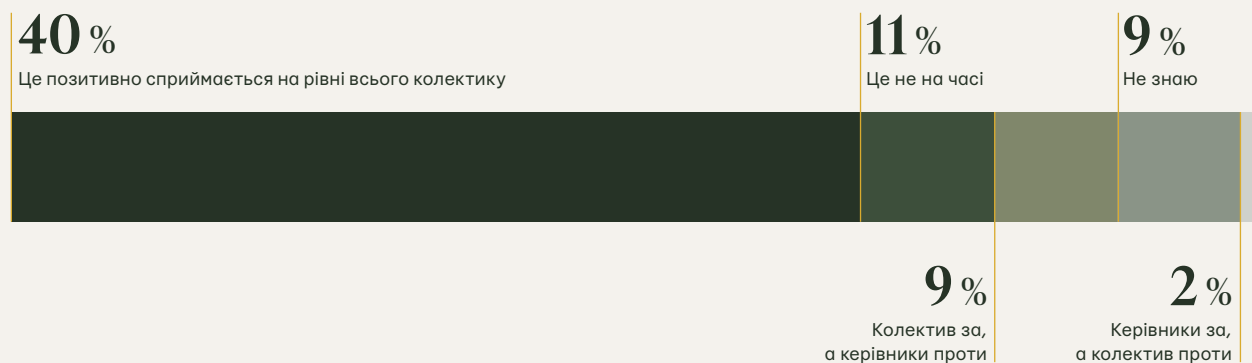
Чи має ваше медіа прописані політики рівності?

Так Ні Не знаю

У питанні про готовність колективів до впровадження таких політик абсолютна більшість – 69% респонденток відповіли, що це позитивно сприймається і на рівні редакції, і на рівні колективу.

Ставлення до запровадження політик рівності в команді

У глибинних інтерв'ю неодноразово лунала думка, що редакція не має чи не потребує формалізованих політик рівності, оскільки колектив жіночий і там апріорі неможлива дискримінація.

«Перед початком війни ми збиралися прописувати редакційну політику, але почалася війна і стало не до того. Але оскільки в нашій команді керують жінки, то за замовчуванням ми не дискримінуємо жінок. До того ж у нас дуже молода команда, середній вік 30 років, дуже багато журналістів, яким по 25-27 років. Думаю, через вік у нас автоматично сформувалися такі принципи. З мого досвіду, сексизм розповсюджують старші чоловіки, які не можуть змиритися з новою реальністю»,

— Дарина Шевченко.

Це суперечить досвіду деяких респонденток, які вказували на дискримінацію та сексизм з боку керівництва, зокрема, і представленого жінками.

«У нас є стайлбук, і там прописані основні цінності, в тому числі про недискримінацію. Загалом мені здається, що ці речі потрібно прописувати кожному, навіть маленькому колективу або маленькому медіа. Бо до нас постійно долучаються нові люди — і нові авторки, і практикантки. Мені легше їм надіслати готовий файл, де прописані цінності: що ми, хто ми, у що ми віримо і для чого це робимо»,

— Оксана Павленко.

Кореляція між складом колективу, ставленням до політик рівності та практиками дискримінації серед респонденток показує: медійниці, котрі стикалися з негативним досвідом, працюють в медіа, де жінок у керівництві менше, а колектив менш готовий до впровадження політик рівності.

Відповіді респонденток дозволяють припускати, що захист ідей рівності та уваги до відстоювання інтересів жінок у медіа також притаманний респонденткам, які самі не переживали досвіду насильства або дискримінації.

«Я думаю, якщо людині не пощастило з колективом, якщо вона стикається із сексизмом, потрібно надавати допомогу, потрібна така організація, яка допоможе розв'язувати ці проблеми. Може, це саме мені так пощастило, що я не стикалась з такими проблемами»,

— Ельвіна Сейтбулаєва.

Деякі респондентки вказували на замовчування проблем дискримінації жінок в медійних колективах та суспільстві.

«У нас ще є така ситуація в медіа, що всі як павуки в банці: одне одного знають, передружили, перетрахалися, попрацювали в різних проєктах і різних компаніях. Тому не хочуть говорити про певні речі. Думаю, що треба про це говорити. Я не за публічні скандали, але коли бачиш, що на панелі про медіа виступають одні чоловіки — треба принаймні сказати організаторам, що це не ок і що так не має бути. [...]

Мені здається, що нам нарешті треба почати поводити себе як більшість і відстоювати свої права».

— Дарина Шевченко.

Про ГО «Жінки в медіа»

Жінки в медіа — мережа українських медійниць, що діє за принципом «жінки для жінок в медіа». Підсилюємо одна одну, протидіємо сексизму в редакціях та контенті. Гендерночутлива журналістика та більше жінок в медіа на посадах, що приймають рішення — наша мета.

Ініціативу «Жінки в медіа» створили Ліза Кузьменко та Вікторія Єрмолаєва у квітні 2019 року у вигляді групи на фейсбучі, що об'єднала понад 1000 журналісток, редакторок, продюсерок та інших медійниць. У вересні 2019 року зареєстровано громадську організацію Асоціація «Жінки в медіа».

Мета організації — об'єднання жінок, які працюють в медіа для утвердження гендерної рівності на двох рівнях: рівність усередині медіа (рівні можливості та ставлення, рівний доступ до посад) та рівність у медійному контенті, з особливим акцентом на боротьбі із сексизмом, а також забезпечення лідерства і необхідних ресурсів для захисту прав і можливостей жінок у всіх сферах життя.

Чим ми займаємося?

Розвиваємо спільноту медійниць: журналісток, редакторок, smm-ниць, продюсерок та інших працівниць медіа. Комунікуємо у форматі «рівна-рівній», надаємо менторську підтримку та підсилюємо одна одну.

Надаємо психологічну, експертну, фінансову та організаційну підтримку медійницям. Проводимо групи самопідтримки з психотерапевткою, надаємо фінансову підтримку на створення матеріалів про жінок і вразливі групи, надаємо можливість ретриту та медичного обстеження.

Адвокатуємо рівні права і можливості для жінок в медіа, подолання дискримінації. Готуємо заяви про порушення прав жінок в медіа, підтримуємо одна одну, виходимо на Марші жінок і акції солідарності. Наприклад, в 2019 році закликали політиків уникати сексизму, в 2021 засудили ув'язнення білоруських журналісток, в 2022 році закликали Людмилу Денісову скоригувати комунікацію про статеві злочини в час війни.

Заснували Антипремію за сексизм в політиці й медіа «ЦЕ ЯЙЦЕ». А також Спецномінацію «Найкращий матеріал на тему прав жінок, дотримання гендерної рівності» на конкурсі «Честь професії».

Проводимо гендерні медійні дослідження. Наприклад, у 2020 році вийшло перше ґрунтовне дослідження антигендерних рухів України «Гендер чи антигендер. Хто атакує демократію в Україні?», яке провели Український Жіночий Фонд, ГО «Ла Страда – Україна» та ГО «Жінки в медіа».

Проводимо навчання для журналістів і редакцій з питань етики й стандартів, утвердженню гендерної рівності. Співпрацюємо з Комісією з журналістської етики в навчальному компоненті.

Деякі найкращі практики Європи

У 2013 році Європейська мовна спілка (EBU) створила мережу «Жінки, які обіймають керівні посади у ЗМІ» (WEM), що має на меті сприяти обміну досвідом та веденню дискусії серед жінок-професіоналів медійної сфери. Щорічно проводяться фахові зустрічі. Крім того, запроваджено інститут наставництва, у межах якого організовується навчання молодих жінок на керівних посадах.

Prenons la Une – це мережа французьких журналісток, які виступають проти сексистських стереотипів у медіа. Мережа ухвалила маніфест і рекомендації, а також проводить власні дослідження щодо кількості жінок у новинному секторі.

Асоціація журналісток Румунії ARIADNA з 1992 року організовує програми для забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків, а також сприяє обізнаності ЗМІ щодо гендерних питань, проводить навчальні курси для молодих журналістів і пропагує збалансований показ жінок у ЗМІ.

Sound Women – це британська мережа, яка підтримує присутність і вплив жінок, які працюють на радіо. Зокрема, вона бореться за доступ жінок до керівних посад і підтримує їхній кар'єрний розвиток. Налагодження зв'язків з іншими організаціями є однією з основних сфер роботи групи, що також проводить тренінги, дослідження та навчання.

Джерела

[Посібник із впровадження Рекомендації CM/Rec \(2013\)1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо гендерної рівності та медіа](#) / Рада Європи, 2017, – 54 с.

[Comparing Gender and Media Equality Across the Globe](#) / Nordicom, 2020, – 338 с.

[«Зі святом. В українських медіа жінки отримують на 20% менше, ніж чоловіки»](#) / Л.Кузьменко, Сайт Повага, 2019

[The gender pay gap situation in the EU](#) / European commission

[«53% журналісток зазнавали сексуальних домагань у зв'язку з професійною діяльністю / опитування ІМІ»](#)

[Journalists Security Guide](#) / CPJ

[Digital misogyny: Why gendered disinformation undermines democracy](#) / IMS, 2021

[«Атака на цінності. Гендерна проблематика, дезінформація і роль Росії у цих процесах»](#) / Сайт Повага, 2020

[Multiple risks: The safety of women journalists in Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine](#) / IMS, 2022

[Women Investigative Journalists on Work and Life](#) / GIJN, 2019

Додаток 1

Інтерв'ю 1

Тетяна Трощинська

«Ця блондиночка в рожевій сукні і є керівництво?»

— головна редакторка «Громадського радіо» Тетяна Трощинська про сприйняття жінки-керівниці та виклики для медійниць в умовах війни.

Як горизонтально спрямоване радіо зуміло організувати свою роботу під час повномасштабного вторгнення? Чи готова команда фізично повертатися до редакції та чому ще досі існує стереотип, що в жінки «недостатньо масштабу», щоб очолити медіа? Про все це розповіла головна редакторка «Громадського радіо» докторка наук, тренерка з медіакомунікацій Тетяна Трощинська.

Як повномасштабне вторгнення вплинуло на вашу роботу: графік, навантаженість, рівень оплати, робота з командою?

За пів року після повномасштабного вторгнення ми адаптувалися в цій війні й можемо вже говорити спокійніше. З початку березня незрозумілі особисті сімейні перспективи: де будеш ти, чи будуть живі твої близькі люди, чи не опиняться в окупації. Це все накладалося на нерозуміння того, чи зможе працювати твоя редакція. Питання навіть не у фінансуванні. Редакція «Громадського радіо» певні періоди життя звикла працювати як волонтери, тобто якийсь час важливих для країни подій ми могли б забезпечувати себе власними силами.

Але тут йшлося про фізичну безпеку і виживання. Ми розуміємо, що журналістська робота – це не та робота, що допустима за наявності російського військового поруч.

На місяць наша родина виїхала до бабусі на Житомирщину – єдине місце, куди погодилися виїхати мої батьки. Через два дні ми залишилися відрізаними від столиці, тому що на трасі, яка вела в Київ, почалися основні бої. Потім ми рухалися на захід і місяць пробули в сестри в Тернополі, а у квітні повернулися. У мене був ноутбук, докупився мікрофон, колеги налаштували дистанційне ведення ефіру й робота не переривалася.

Тепер щодо головної редакторки. Я, як у тумані, пригадую дві перші доби. У горизонтальний спосіб ми самоорганізувалися: усі сказали, хто що може робити, хто в яких умовах перебуває, поділили 24 години в добі по 8 годин на зміну, і почали реалізовувати ці зміни групами: сайт, телеграм-канал, аудіоновини і ведення марафонів. Коли почалося бомбардування Києва, наша ранкова зміна була в ефірі. Я на роботі о 8 ранку, ще одна наша колега Настя Багаліка дійшла пішки з дому, Андрій Куликов з'явився чи то о 10, чи 11 годині. Ми з Андрієм сіли вести марафон, не обговорюючи, як і що будемо казати.

У нас, до речі, був план Б. За декілька тижнів до повномасштабного вторгнення ми написали документ, як ми будемо жити в разі чого. Цей документ ми не відкрили жодного разу після вторгнення, бо все було не так. Ми уявляли, що війна буде десь там, Збройні сили боротимуться, а ми все висвітлюватимемо. Ми не розуміли, що частина людей схопить маленьких дітей чи стареньких батьків і кудись виїде, ми думали, що працюватимемо в редакції й підтримуватимемо один одного.

Як для головної редакторки для мене було викликом організувати роботу з десяти міст чи сіл, де перебували наші працівники. У бабусі була одна розетка на хату і треба було під'єднати всю свою техніку. А розетка зроблена ще в часи, коли ти народилася. Зараз це смішно, тоді здавалося катастрофічним, тому що історія і трагедія твого народу просто пролітає повз, а ти не можеш її нормально висвітлити й організувати роботу. Зрештою, це вдалося, тому що «Громадське радіо» дуже специфічне медіа, воно горизонтально спрямоване, люди здатні приймати рішення, делеговані на нижчий рівень. Хтось написав випуск новин, але не може його начитати, бо біжить в укриття, тоді хтось інший підхоплює його й начитує. Перші три дні в селі я не могла вести ефір із телефону і з однією розеткою, але наповнювала його. Це робота низова, оперативна, але важлива, бо людина сидить в ефірі, а перед нею – нічого. Тоді навіть органи сил безпеки та оборони не розуміли, як їм інформувати суспільство, подавали все дуже скупо.

Десь із середини квітня нам вдалося налагодити процес на рівні справного механізму. До того — просто підхоплювали роботу, хто міг. Ми з Андрієм Куликовим, як люди без маленьких дітей, могли планувати свій день інакше, ніж колеги з річними чи дворічними дітьми. Я могла вести по 4-5 годин ефіру на день. 24 лютого в нас з Андрієм було взагалі 8 чи 9 годин безперервного марафону. Я не кажу, що ці ефіри були ідеальними. Завдання першого місяця — як писали нам слухачі і слухачки — підтримувати життєдіяльність знайомих для нашої аудиторії голосів, адже вони десь говорять і зменшують відчуття вселенської катастрофи. Коли десь на Київщині в окупації людям вдавалося зарядитися від автомобіля, вони чули наші голоси по радіо. Нам написав про це слухач, що в нього *«було відчуття, що влада ще залишається українською»*. Це найцінніший відгук для мене. Можливо, у нас не було доступу до повної інформації чи якихось джерел, але ми підтримували й допомагали розуміти, що країна намагається виборсатися й налагодити життєдіяльність в умовах війни. Плюс, ми повідомляли гуманітарну інформацію, якої було дуже мало. Якщо виникав якийсь гуманітарний коридор, то сарафанне радіо по тому населеному пункту працювало краще, ніж медіа. Ми щопівгодини повідомляли про зелені коридори з півдня. Але коли ти сидиш в ефірі й надходить інформація, що сьогодні про нього не вдалося домовитися, ти відчуваєш себе гінцем, який приносить страшні вісті.

Як довелося змінювати свій контент, лексику в ефірі, чи дозволяли ви собі слова «ворог», «орки»? Чи складно було підлаштуватися до таких реалій для медіа, яке дотримується журналістських стандартів?

Неможливо відділити себе від ситуації. Проте, ми визначили для себе точки, які все одно не переходимо. У нас залишається перевірена інформація (або ми кажемо, що це офіційна інформація), ми питаємо себе, чи допомагає це моїй країні у війні, чи не розганяє це зайвий хайп, чи можу я довіряти цьому джерелу, чи не користується ця людина нашим майданчиком заради своїх політичних дивідендів, чи не даю я колаборанту або ворогові майданчик. Це і є журналістські стандарти. А спробувати бути нейтральними ми не можемо, це не нормально. Й іноземні журналісти, які не мають цього досвіду, мають собі уявити, як бомбардують Париж, а ви сидите й кажете: *«Зараз ми почуємо, що з цього приводу думають ті, хто бомбардує»*. Це екзистенційні речі й вони не вкладаються в рамочку журналіста-спостерігача, який приїхав із далеких Сполучених Штатів розповісти про чужу війну в Іраку. І то війна в Іраку не є вам чужою, бо там гинуть ваші солдати, усе одно ви говорите, що ви на боці добра, і це добро — це Сполучені Штати.

Щодо слів. на початку війни ми були в такому емоційному стані, що повісили банер на сайті «Громадського радіо» з написом «Рускій воєнний корабль, іді нахуй», і для нас не було це складно.

Але десь у травні ми зрозуміли, що воно вже неадекватно й замінили його на зображення наших громадян і громадянок (це були військовослужбовець, медик, журналіст, мама з дітьми тощо), які намагаються перемогти й утримати цю країну. Я вживала в ефірі фразу про *«руській воєнний корабль»*, коли це було доречно, коли ми цитували когось. Ми називали росіян *«орками»* тільки в цитатах. *«Окуповані території»* – це ті території, куди вони вже зайшли, тобто тимчасово загарбані. Вони *«окупаційні війська»* на тих територіях, які вони вже окупували. Вони є *«рашистами»*, коли ми говоримо про рашистську ідеологію, і тут я дякую Тімоті Снайдеру, який перетворив рашизм на наукове поняття. Війна, очевидно, *«національно-визвольна»* або *«вітчизняна»*. Для іноземців чи наших західних партнерів це війна за незалежність, це зрозуміла для них категорія. Ми вживаємо метафору *«велика війна»*, щоби не забувати і про попередні 8 років, але підкреслюємо, що в масштабах вона дійсно велика й це теж факт.

Ми намагаємося уникати *«орківської»* міфології, бо вона ніби відділяє якихось *«орків»* від інших росіян. На мою думку й думку редакції, якщо ми зло називаємо реальними словами, ми зменшуємо вплив цього зла на нас. У нас є Російська Федерація (навіть до назви Росія багато питань), є росіяни, є російські війська, є Путін і громадяни Росії, які є учасниками цих воєнних злочинів. Ми називаємо зло точними словами з географічною адресою, звідки воно до нас прийшло.

Що може посилити вашу особисту безпеку, окрім, зрозуміло, перемоги? Чи забезпечили ви своїх журналістів, які працюють у полі, засобами захисту?

Мою особисту безпеку може посилити тільки відсутність окупації на тій території, де я перебуваю. До постійних повітряних тривог я звикла. До того, що вони можуть вдарити будь-куди в будь-який момент я морально готова. Мій син-студент вчитиметься в Україні, і це його принципове рішення, хоча були шанси вступати у ВНЗ закордоном. Чи є бомбосховище в Могилянці, де буде вчитися син, ми не перевіряли. Моя мама зараз на Черкащині, їй 71 рік, їй важко спускатися з 10-го поверху в укриття. Їй там, на Черкащині, здається безпечніше.

Другий момент – як ми переживемо зиму. Це також про відчуття безпеки. Якщо не буде тепла й електроенергії взимку, то відчуття безпеки в людей бути не може. Тому додатково до відсутності окупації необхідна ще наявність елементарних комунікацій. Але навіть 12 градусів у квартирі можна пережити, вдягнувши теплі шкарпетки. Порівняно з виживанням країни, це не суттєво.

Посилює відчуття безпеки ще й робота, оскільки ти можеш заробити на життя, пальне, їжу, донатити на ЗСУ. На щастя, у нас на «Громадському радіо» є фінансування на декілька місяців. У нинішніх умовах це окей, ми до цього ставимось з розумінням. Робота допомагає відчувати твою залученість до допомоги країні, людям, аудиторії.

Чи збираєтеся ви повертатися в редакцію фізично, наскільки там безпечні умови праці? Чи готова команда ходити на роботу в центр Києва?

Редакція вдячна, що ми даємо свободу вибору. Частина людей працює дистанційно: одна контент-менеджерка виїхала з окупації, інша – з Кривого Рогу, одна з наших редакторок і ведучих всю цю небезпечну «київщину» просиділа березень-квітень тут, але потім переїхала до Болгарії, де отримала програму підтримки для своєї дитини з інвалідністю, тому поки що перебуватиме там. Інша ведуча довго не поверталася в Ірпінь і працювала з інших районів. Одна виїхала за кордон і веде новини звідти дистанційно. Робота в нас налагоджена і ми ставимося до цього з розумінням. Якщо я їздитиму кожного дня на роботу машиною з Київської області, то працюватиму тільки на бензин, якщо маршруткою – витрачати півтори-дві години туди і дві години назад. Поки доїхала вже треба прилягти, а не сідати й вести ефір. Тому я їжджу в редакцію раз або два на тиждень, а здебільшого працюю з дому, і якість роботи така сама. Але не у всіх працівників є можливість піти в іншу кімнату вести ефір, щоб їм не заважали маленькі діти. Робота вдома також дозволяє не бігати кожного разу в укриття й переривати ефір, але й у редакції також так можна.

Наскільки ви оцінюєте відпрацьовану політику гендерних питань у редакції? Як головна редакторка, як ви намагаєтеся спілкуватися з підлеглими на цю тему?

Ми ухвалили гендерну політику й зараз підписуємо її на правлінні. Незабаром повісимо на сайті. Вона стосується не лише персоналу, а й тем в ефірі. Там описано, що ми гендерно збалансовано підходимо до тем, до пошуку експертів. Скажу відверто, у нашій команді переважають жінки, але для гендерного балансу ми не проти брати на роботу чоловіків. Були моменти, коли ми шукали саме ведучого, щоб урізноманітнити звучання голосів. Коли я писала пост про пошук ведучого й пояснювала, що це має бути саме чоловік, бо у нас достатньо жіночих голосів. У результаті нам прислало резюме дуже багато дівчат.

Чому історично так склалося, що в редакції «Громадського радіо» працюють переважно жінки, а чоловіків лише кілька?

Я маю версію й не впевнена, що вона на сто відсотків коректна. У нас непросто: бувають перебої із зарплатою, інколи треба долучитися понаднормово, навіть за гроші, але понаднормово. І жінки в цьому сенсі дуже віддані, їх не треба гладити по голівці зайвий раз. Другий момент – наша редакція дуже доброзичлива до жінок, у нас немає мізогінії, а навпаки – солідарність та взаєморозуміння.

У жіночій редакції не соромно написати: *«Підхопіть мою годину, бо моя півтора-річна дитина розбила банку і я повинна скло позбирати по всій хаті»*. І я розумію, що вона реально не може вести ефір, бо їй треба терміново прибрати це скло, поки дитина його собі нікуди не запхала. У цій редакції можна написати і знайдеться людина, яка підхопить ефір. Можливо, хтось скаже, що це непрофесійно. Неправда. Головне — люди. Також ми намагаємося сприяти при формуванні графіку. Кризові обставини, як зараз, показують, що в тебе є люди, які цінують тебе не тільки як професіоналку, а і як людину. Але чоловіки нам би не завадили.

Чи виникали на роботі випадки дискримінації (фрази, закиди, дії) чи конфлікти на гендерному підґрунті в колективі? Як ви їх вирішуєте?

В моїй історії, не в цій редакції, були й сексизм, і дискримінація. Я думаю, на «Громадському радіо», навпаки, деякі чоловіки могли би сказати, що в нас зворотна дискримінація. Річ у тому, як ти можеш сприйняти жінку-керівницю: якщо легко, то в тебе це питання не виникне; якщо складно, то навпаки. У нас була ситуація на гендерному підґрунті, яка почала псувати нормальну психологічну атмосферу в колективі. Ми з обох боків попрацювали над проблемою. Стосунки в колективі були наскільки чесними, що можна сісти й відверто про це поговорити. Звісно, не на загальних зборах, а приватно на різних рівнях. З цим чоловіком я говорила відверто, і сигнал, що його дії помітні, пішов. Я сказала, що це заважає роботі, шкодить психологічній атмосфері, і елементарно непорядно щодо професіоналок, які працюють у цьому колективі. Я вважаю, що людина, яка шкодить нормальному клімату, повинна піти.

Ви сказали, що переживали й дискримінацію, і сексизм в інших редакціях. Можете навести приклади?

Мене не призначили шеф-редакторкою саме через те, що я жінка, і це було сформульовано приблизно так: *«Ну ви, Таню, дуже розумна, бла-бла-бла, але в жінки апріорі недостатньо масштабу для того, щоб очолювати редакцію»*.

Щодо сексуальних домагань, то, можливо, це занадто гучно сказано, але історій про *«красива блондиночка, давай туди-сюди й так далі»* з усілякими пропозиціями, на які я не відгукувалася, було також задосить.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до повномасштабного вторгнення й зараз?

Частина медійниць залишилися й за жінку, і за чоловіка навіть у тих родинях або партнерствах, які до вторгнення були повними. Треба розуміти специфіку

журналістської роботи, вона ненормована, ти не можеш її відкласти. Усі роботи в пошані, але праця в супермаркеті завершується тоді, коли ти закриваєш касу. Журналістську роботу ти приносиш додому. У тебе може з'явитися нічна робота або відрядження. У цьому немає нічого поганого, але це ускладнює життя. Іноді ти залишаєшся в сім'ї основною дорослою, необов'язково мати при цьому маленьких дітей. У моєму випадку це батьки, яким по 70 років, і бабуся 90 років. І я залишаюся основною дорослою. Для старших людей війна поглибила переживання, погані фізичні стани тощо. Усе накладається, цих обов'язків із тебе ніхто не знімав. Для журналісток, які зберігають свою роботу і взяли на себе подвійну турботу про родину, усе перетворюється на цілодобове чергування.

Одного ранку я готувала сніданок і подумала, чого б я найбільше хотіла. Один день на самоті. Думаю, що для багатьох журналісток це мрія. Навіть не можу уявити відпустку під час війни. Ми перебуваємо під величезним психологічним тиском, на вістрі такої кількості історій і людських трагедій, пропускаємо їх через себе. Плюс, ми є опорою для наших рідних. Я не думаю, що під час війни можна щось радикально змінити, крім підтримувати одна одну й розуміти, що ми маємо право на якусь паузу, видих.

Чи потрібно створювати й розвивати жіночі медійні організації, профспілки? Чи релевантно це зараз?

Думаю, що так. Розрив у оплаті праці ще ніхто не скасовував. Якщо у нас на «Громадському радіо» прозорі оплати змін, то це не означає, що так скрізь. Того, що *«у жінки недостатній масштаб»* також ніхто не скасовував. Ще живе поняття, що жінка — помічниця чоловіка. Мені досі незнайомі люди надсилають різні запрошення і просять передати їх нашому керівництву. Я не ображаюсь і кажу їм: *«Дякую, я і є це керівництво, я прийняла ваше запрошення»*. З їхньої реакції читається: *«Як? Ця блондиночка в рожевій сукні і є керівництво?»*. Тобто, тобі може бути майже 50, але ти залишаєшся блондиночкою в рожевій сукні. Ми кажемо, що є матері-одиначки, що є батьки старшого віку, що елементарно немає з ким лишити дитину, і ця оплата праці має ключове значення. Мають з'являтися якісь хаби, де можна хоча б на дві години залишити дитину, щоб розшифрувати інтерв'ю. Крістіан Аманпур — не брюнеточка, яка може брати інтерв'ю у провідних лідерів світу, її професіоналізм не викликає сумнівів. А українська журналістка ще досі викликає ці зауваження і питання. Тому я бачу сенс і перспективи у розвитку таких спільнот для медійниць.

Настя Станко

«Я почала боятися. Продовжую робити свою роботу, але в якісь місця я не готова їхати, мушу це визнати»,

— воєнна кореспондентка Настя Станко.

Настя Станко розповідає про перші дні війни, роботу на передовій і те, як материнство змінило її погляди на безпеку воєнкора.

Анастасія Станко — воєнна кореспондентка «Громадського», із серпня 2020 по липень 2021 року головна редакторка об'єднаної редакції Hromadske.tv. З посади головної редакторки вирішила піти, щоби приділяти більше часу піврічному сину. З початком повномасштабного вторгнення повернулася в журналістику, оскільки мала досвід як воєнна кореспондентка під час активних бойових дій на Донбасі у 2014-2015 роках. У Насті є маленький син Остап, який чекає вдома, поки вона працює в гарячих точках, щоби показати світу, що насправді відбувається в Україні.

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

Війна застала мене в Києві. Вночі ми почули вибухи. У мене є маленька дитина, коли почалася війна йому був рік і місяць. Він спав біля нас, — довелося будити, збирати його і двох наших котів. Далі ми почали вибиратися з Києва. Ми мали попередній план, що ми поїдемо до моїх батьків у Івано-Франківськ. Мій чоловік працює в IT-індустрії й у його компанії вже кілька днів просили переїхати, але ми думали, що ще помиємо машину, не поспішали. Планували виїхати якраз 24 лютого, тобто деякі речі й документи в нас були вже зібрані. Нам вдалося оминати ті страшні затори, які були на виїзд із Києва. Забрали мою подругу Юлію Банкову, головну редакторку Ліги й відвезли її до батьків у Шепетівку. Там уже на той момент не було пального. Потім ми дісталися у Франківськ. Сім'я й досі живе там. Наш син у батьків у Франківську весь час, мій чоловік мій теж, він працює з дому. Я десь по два тижні на фронті знімаю, монтую, ще два тижні у Франківську. Іноді ми навідуємося в Київ.

Що довелося змінювати в професійному плані: робота з новими темами, нові навички, зміна місця роботи тощо?

Треба сказати, що влітку 2021 року я звільнилася з роботи, з посади головної редакторки «Громадського». Дитині було пів року і я вирішила, що ця керівна посада забирає дуже багато часу і я не справляюся з двома ролями. Тому я прийняла радикальне рішення: звільнитися і бути більше з дитиною. Десь 20 лютого, розуміючи що щось буде, я вирішила повертатися. 25 лютого, на другий день війни, ми з чоловіком повернулися в Київ і я почала працювати. Тобто війна змінила мою «роботу» так, що я повернулася на роботу. Зараз я працюю здебільшого для «Громадського», іноді продюсую щось чи дописую для іноземних медіа, але 70 % часу я працюю як воєнна кореспондентка «Громадського». Майже нічого, окрім передової, лінії фронту і військових я не знімаю.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?

Я вирішила повернутися до роботи, тому що розуміла, що в мене є необхідний досвід. Я не розуміла й не могла знати, як мені вдасться працювати й поєднувати все це й сім'ю. Але коли вже почав, то просто береш і робиш. У перші дні на «Громадському» трохи панікували, хтось кудись їхав, вивозив родини, а я вже була тут і вже родину вивезла. Я розуміла, що в мене є навички і я можу це робити знову, оскільки 2014, 2015 і аж до 2017 року я провела на Донбасі. Тоді було все таке ж, але не те саме, бо зараз безпечного місця просто нема. Тоді ми їздили на передову й розуміли, що можемо загинути. Я була в усіх гарячих точках, окрім Донецького аеропорту й Іловайська. Але тоді зрозуміла, що ти попрацюєш,

вийдеш і далі буде тил, і буде безпечніше. Зараз такого нема. Наприклад, коли я працюю з батальйоном, який за кілька кілометрів від нуля, то знаю, що тут так само небезпечно. Це найбільший страх і стрес, бо неможливо розслабитися й заспокоїтися. Аналізуючи 2014-2015 роки й те, що зараз, я розумію, що тоді знімала в набагато небезпечніших місцях і ситуаціях. Я передивляюся свої старі репортажі й розумію, що зараз у таке вже не поїхала. Не знаю, з чим це пов'язано. Можливо, з материнством, бо я відчуваю дуже великий тиск відповідальності, що якщо зі мною щось станеться, моя дитина залишиться сиротою. Тому я почала боятися. Я продовжую робити свою роботу, але в якісь місця, куди б поїхала раніше, зараз їхати не готова їхати. Наприклад, була можливість дістатися в Северодонецьк на Азот, коли там йшли бої, але я вирішила, що туди не поїду. Не готова психологічно, бо мені страшно. Ось так змінилися відчуття. З'явилося відчуття небезпеки, ти їздиш із військовими, а вони (*росіяни — ред.*) полюють на військових, скупчення сил, штаби й так далі. І ти розумієш, що це дуже небезпечно і важко психологічно. Це основне.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Навіть не знаю. Я зараз знову хочу звернутися до своєї психологині із запитом, що я не можу ефективно виконувати свою роботу через страх. Мені здається, це головний виклик. Я їду кудись, домовляюся, знаю, що там буде непросто, але коли щось починає відбуватися, одразу хочу кудись зникнути, захожу в бліндаж. У мене психологічний бар'єр. І як бути з цим далі невідомо. Можливо, я трохи сумбурно пояснюю, але для мене головний безпековий виклик — як подолати страх і працювати далі. Я ніколи не знімаю ні бронежилет, ні каску. На всіх моїх репортажах можна побачити, що я завжди в повній екіпіровці, навіть коли це не дуже зручно. Мабуть, це трохи психологічний накрут, що я з цим усім більше захищена. Адже це артилерійська війна і від артилерії врятуватися дуже складно, коли ти десь на позиціях. Тому безпеки насправді нема.

Тобто відчуття захищеності насправді засоби захисту не додають?

Не додають. Хоча ти, звісно, намагаєшся себе переконувати, але розумієш, що ні.

А що потенційно могло б посилити відчуття безпеки і впевненості в майбутньому?

Та ніщо (сміється — ред.). Закінчення війни. Але якщо менш глобально, то я, наприклад, часто бачу, як іноземні команди журналістів мають охоронця, як правило з колишніх американських військових. Це теж, звісно, дуже відносно.

Але вони можуть, коли треба, сказати: от тут треба зробити так, умовно, а от тут — так. Багато хто має броньований автомобіль. Я по-доброму заздрю. Від прямого попадання це, звісно, не врятує, але від осколків — так. Тобто це такі речі, які б допомогли відчувати себе трохи краще, трохи більш захищеною. Що ще було б корисно? Не знаю. Ми часто опиняємося в таких ситуаціях, коли все так супер секретно й ти дуже багато часу витрачаєш, щоби з'ясувати, де стоїть бригада, домовитися з нею й так далі. Ворог це все прекрасно знає, а для журналістів постійно є якісь бар'єри. І часто ти сам опиняєшся на якійсь території, де нічого незрозуміло і від цього теж трохи страшно.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Наскільки вдається? Правда в тому, що мої батьки теж працюють. Вони займаються камінами й у них зараз перед зимою дуже багато замовлень і іноді доводиться працювати до ночі. Мій чоловік теж працює на двох роботах. І на цих трьох людей я залишаю дитину їдучи на передову. Звісно, через це все я почуваюся поганою мамою. Я нервуюся й кожен раз думаю *«ну все, це востаннє»*. Або запитую себе *«навіщо я їду туди, де стріляють, щоби що я це роблю?»*. Тобто, у мене дуже багато думок про те, чи варто продовжувати працювати. Відчуття провини перед дитиною мене з'їдає. У нього зараз такий цікавий період, коли він починає говорити й кожен день щось змінюється. Це моя перша дитина, я хочу бути з нею. Але водночас я хочу працювати. Відповісти на питання, як я це поєдную, мені складно. Воно якимось так є, поки є. Я розумію, що це не завжди влаштовує мої рідних, бо вони хвилюються за мене. Розумію, що їм важко з дитиною й у нас бувають суперечки через це. Ну й коли ми говоримо про фінансовий бік, то це настільки не вартує. Це не ті гроші, які, наприклад, платять американські чи британські медіа. Це більше як волонтерство, бо роботою до кінця я б це не назвала.

Водночас, я розумію, що в нашій країні зараз є журналісти, яким ще важче. Які, наприклад, щоби поїхати на фронт падають на хвіст волонтерам, що я вважаю не дуже безпечним. Така складна робота в таких умовах має мати хоча б такий мінімальний комфорт, як власне авто, яке повезе тебе туди, куди треба, де твій водій хоча б пройшов курси першої допомоги (як я змусила нашого), у машині будуть каски, аптечки й люди знатимуть, як цим користуватися. Є грантова організація, яка страхує тих, хто працює на передовій. Але багато хто цього не має. Порівняно з тим, у яких умовах працюють західні колеги, цього всього не достатньо. І це така біла заздрість до того, як працюють вони і як працюємо ми. Навіть те, що вони можуть собі дозволити працювати вахтовим методом: одна група поїхала, приїхала інша. Якщо нічого не відбувається, то вони можуть дозволити собі 3-4 дні почекати.

Для українських медіа кожен день роботи дуже дорогий. Ти приїхав, знімаєш-знімаєш-знімаєш і потім маєш купу всього видати. Це дуже важкі умови роботи. Наприклад, ти хочеш зняти евакуацію поранених. Але ж ти не можеш її підгадати й часто тобі доводиться чекати. Якось нам треба було зняти роботу військових медиків на передовій і ми чекали три дні. Просто три дні сиділи й нічого не робили. Це фінансово дуже важкі, неможливі речі, непідйомні для багатьох українських редакцій. І чому, зрештою я все це роблю? Бо хочу. Я почуваюся краще, коли це роблю, попри всі озвучені проблеми, ніж коли не роблю. Я, знаєш, почуваюся ніби на своєму місці.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

Я б сказала дещо про роботу жінок і чоловіків кореспондентів загалом. Зі мною все зрозуміло, раніше в мене була топ-посада й потім я сама вирішила звільнитися. Якщо порівняти з 2014-2015 роком, коли я знала багатьох людей, які працюють як воєнкори й серед них була певна кількість журналісток, то зараз я їх майже не бачу. Я маю на увазі тих жінок, які працювали тоді. Але так само майже не бачу й чоловіків, які тоді працювали. Поясню: по-перше, українських журналістів взагалі на передовій мало порівняно з іноземними кореспондентами, по-друге, кореспонденток я не бачу зараз, бо вони, як і я, народили дітей чи хтось виїхав за кордон. Що ж до чоловіків, то частина воєнкорів, із якими я раніше працювала, пішла в Збройні сили України, а частина почала працювати фіксерами для іноземних медіа, тому що це значно-значно оплачуваніша робота ніж військовий журналіст українського медіа. Загалом бачимо печальну картину, але для жінок і чоловіків причини різні. Мені дуже сумно, що українських воєнкорів на передовій можна перерахувати на пальцях однієї чи двох рук. Це я кажу не про тих, хто знімає міста, евакуацію, цивільних, соціальні теми, а саме про тих, хто працює з темою війни, передової і військових. Ще є багато українських журналістів, які працюють на фронті, але не для українських медіа і не як автори для іноземних медіа, а більше як фіксери, допоміжний персонал.

Який гендерний склад вашого колективу на рівні команди та на рівні керівників організації?

У нас переважно жіночий колектив і на керівних посадах теж жінки. Наприклад, виконавча директорка й головна редакторка — жінки, а от двоє заступників головної редакторки — чоловіки. Відсотково це десь 60 % на 40 %, де 60 % — це жінки.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності?

Дуже актуальні. Ми за них боремося від самого початку існування «Громадського», маю на увазі боремося в ширшому сенсі, не лише в нашому колективі, але й в цілому в українських ЗМІ. На самому початку існування «Громадського» в нас були кілька випадків дискримінації, коли інші люди були керівниками. Але ми це поборолі і я вже багато років не бачу дискримінації за гендерною ознакою в нашому колективі.

Чи зазнавали ви сексизму на роботі? Від кого від був: колег, героїв матеріалу?

У мене були кілька випадків не в колективі, а під час роботи на передовій із військовими. Коли я опинялася в небезпечних місцях і кілька разів мені офіцери говорили, що тут мені не місце, бо я жінка, що передова не місце для жінки. Це було досить образливо. Одного разу зимою вночі при температурі -15 градусів один полковник вигнав мене з теплого бліндажа на вулицю і сказав, щоби я забиралася, бо жінці тут не місце. І ніхто з тих, хто там був, за мене не заступився, хоча це ці військові мене до себе запросили. Вони були нижчі за званням, ніж він. Але це все було до того, як я стала матір'ю. Зараз я не знаю, що про мене позаочі говорять, але якісь чутки доходять, що я типу «*не в собі*» і з малою дитиною бігаю по фронту. Ну тобто, що я б цього не мала б робити. Мабуть, що хтось так справді думає. Але ти ніколи не почуєш такого про чоловіка у війську чи чоловіка-воєнка. Я відчуваю, що це подвійні стандарти.

Чи зазнавали ви дискримінації чи насильства на роботі?

Про дискримінацію я вже вище розповіла історію. А чогось іще в моїй практиці більше не було.

Які способи протидії ви застосовували, якщо мали такий досвід? Якщо не застосовували, які способи вважаєте ефективними?

Про материнство й мою роботу на фронті я стараюся людям пояснювати так, як я це пояснюю зараз в інтерв'ю, що це потрібно мені, це мій спосіб не з'їхати з глузду – працювати й робити те, що я вмію робити добре. Якби я цього не робила, мені було б психологічно погано і важко жити та читати новини з фронту. Якось я приїхала з відрядження і зробила трохи довшу перерву між виїздами. За цей час я встигла з усіма вдома посваритися, бо це для мене постійний стрес, а не спокійне життя. Тобто я пояснюю, займаюся якимось таким просвітництвом,

що жінки мають свої потреби в самореалізації, як і чоловіки й це нормально. Що ж до порад, то все залежить від ситуації. Якщо йдеться про побиття, важчі форми дискримінації, або напад, то треба боротися, звертатися в поліцію, протидіяти законними методами і, звісно ж, виносити в публічну площину. Можливо, ти пам'ятаєш історію кілька років тому з текстом «Заборони», який переріс у те, що Катю Сергацкову почали булити, постити її фотографії із сином, переслідувати, писати про те, що вона ходила з дитиною на роботу, а мала займатися ним вдома. Це неприпустимі речі. Але я розумію, що в нашому суспільстві ще багато людей думають так, як тоді написав Скрипін. Це треба змінювати. Гучно, довго пояснювати, що це ненормально й така позиція не є адекватною.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Насправді це всі ті самі проблеми – поєднання роботи, яка завжди була важкою й забирала купу часу, й особистого життя. Журналістика – це не просто робота, не просто професія, це покликання. Коли, наприклад, я була головною редакторкою, це безкінечний потік роботи. Може я, звісно, поганий тайм-менеджер, але іноді робота закінчувалася о 1 ночі й починалася о 6 ранку.

Тепер із війною ці проблеми посилилися. Додалися питання фізичної безпеки й безпеки сім'ї. І ще можливість продовжувати роботу, бо я знаю, що після вторгнення є журналістки, які цю можливість втратили. Наприклад, якщо вона в Європі сама з дітьми, а чоловік залишився в Україні і працювати неможливо, коли ти мусиш бути з дитиною, якщо вона чи вони ще малі. З іншого боку, треба на щось жити. І це все дуже непросто. От у чому зараз складність і виклик. А іноді чоловік іде воювати й ти живеш у цьому очікуванні часу X, коли він потрапить на фронт, і тоді ти теж не можеш працювати, бо лишилася і з дитиною і з цими думками, бо боїшся, що він загине.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Безумовно, так. Я вважаю, що дуже потрібні. І було б добре, якби була організація, яка займалася б допомогою журналісткам, які потрапили в скрутну ситуацію, коли немає дому чи довелося переїхати, чи хтось із близьких загинув чи поранений. Треба гуртуватися й допомагати одна одній, бо поодиночки це зробити буде дуже й дуже складно. Після війни ця купа проблем нікуди не зникне. Хоча мені зараз складно це уявити, бо горизонт планування в мене зараз дуже короткий, але, безумовно, такі організації будуть потрібні.

Марина Сингаївська

«У перші тижні повномасштабної війни я працювала по 22 години на добу»,

— заступниця генерального директора ІА «Укрінформ» Марина Сингаївська

Марина Сингаївська в журналістиці з 1997 року. Працювала оглядачкою у відділах культури й політики тижневика «Українське слово» (1997-2000), випусковою редакторкою в ІА УНІАН, де 10 років керувала відділом випуску новин (2000-2015). З 2015 року — заступниця генерального директора ІА «Укрінформ».

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

Початок великої війни застав мене вдома на Оболоні. Перед тим я робила слайди для лекції, яка мала бути вдень 24 лютого й дуже пізно лягла — о 2-й годині ночі. Тому не чула вибухів. Мене розбудив телефонний дзвінок — зателефонував колега і сказала, що Путін почав війну. Тоді я підійшла до вікна. І тут почула вибухи та побачила стовпи диму — наші вікна виходять у бік Гостомеля... Перше, що я зробила — зателефонувала керівникам творчих підрозділів — усі включилися працювати, — а потім поїхала в офіс. Ми в агентстві більш-менш готувалися до можливого вторгнення Росії. Технічно ми були готові до дистанційної роботи й пандемія нас ще більше до цього підготувала. Тому ми провели нараду в офісі й розійшлися на дистанційну роботу.

Перший час працювали нон-стоп. Довелося переналаштовувати служби, наповнювати сайт людьми, перенавчати наших працівників — наприклад, з прес-центру чи з маркетингу, — щоби вони могли працювати на сайті чи в соцмережах. Обсяги інформації зросли дуже сильно, ми перевели всі творчі служби на цілодобову роботу. Це був дуже швидкий процес, рішення приймалися на ходу, хтось когось заміняв, хтось писав «перепрошую, я в укритті, замініть мене», хтось писав *«я їду зараз у Львів і випадаю з роботи на 12 годин...»*, і треба було шукати заміну.

Інформація надходила звідусіль, Київщина горіла, треба було дуже ретельно перевіряти кожне повідомлення, постійно бути на зв'язку з військовими й різними службами, щоби не видати фейк і не розганяти паніку. Для мене це було головним — не дати розігнати паніку.

Це був цікавий досвід, бо я працювала годин 10, потім ставила будильник і дві години спала, потім вставала і знову працювала годин 10. І так два тижні, без перебільшення.

Зараз ситуація з роботою стабілізувалася?

Навантаження все одно значно більше, ніж до 24 лютого. У нас лише один вихідний і то умовний. Щоб узяти вихідний у неділю мені потрібно перед тим у суботу відпрацювати дві зміни.

Роботи набагато більше. Я намагаюся нормалізувати процеси, щоби мати хоча б два вихідних, але поки що не виходить. У нас бракує ресурсів, щоби замінити всіх і люди відпочивали достатньо. Тому більшість у редакціях зараз працює по 6 днів на тиждень.

А релокацію ви робили?

Ми виїжджали неорганізовано, кожен робив це самостійно. Люди переїжджали й в інші регіони України, і за кордон. Коли Оболонь була під обстрілами, особисто я виїхала й жила 6 тижнів поза Києвом — спочатку на Київщині, а потім у Вінницькій області. У Київ ми повернулися 14 квітня, уже після того, як росіяни пішли з області й тут стало тихіше.

Інші колеги виїжджали й поступово поверталися. Майже всі працівники агентства зараз в Україні.

Що довелося змінювати в професійному плані?

Воєнна тема в нас і була у фокусі, бо війна триває 8 років.

Перший місяць у мене проходив у розмовах з усіма медійними організаціями — просила бронежилети для журналістів, бо акредитацію від Міноборони можна було отримати тільки за наявності засобів особистого захисту, а в нас їх було тільки два. Ми не могли забезпечити захист журналістам і фотокорам, тому довелося займатися цим дуже щільно. Завдяки ІМІ та НСЖУ нам вдалося їх отримати.

Також ми приділили більше уваги соціальним мережам, стали публікувати там більше. Почали активніше працювати з фейсбуком і телеграмом, залучили до цієї роботи більше людей, а також почали працювати на соцмережах вночі, чого раніше не робили. Почали знімали власні відеосюжети та розвивати наш ютуб. Почали публікувати більше інформації на англійській версії сайту, бо інтерес до України зріс і це потребувало більше новин для закордонної аудиторії. І загалом новин стало більше в кілька разів.

У скільки разів?

Десь у 2,5-3 рази точно, принаймні у перші тижні вторгнення. Але ми тоді не наповнювали рубрики «Туризм», «Технології» чи «Культура», бо на це не було ні ресурсу, ні попиту. Ми працювали виключно з воєнними темами. Зараз ми повертаємо теми культури і суспільні проблеми, і економіку.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?

Було важко, коли наші співробітники залишилися в окупації. Херсон, Маріуполь, Макарів — наші люди були там, з ними не було зв'язку й це було дуже важко. Бо вплинути на ситуацію та врятувати їх ми не могли, як не намагалися і які б шляхи не шукали. Це було найстрашніше з погляду безпеки — коли ти не можеш ніяк вплинути на цей процес і не можеш допомогти своїм колегам. Але зараз уже всі звідти виїхали.

Зараз найбільший виклик — коли наші журналісти працюють у зоні активних бойових дій та роблять репортажі з міст, які перебувають під постійними обстрілами. Усе, що ми змогли — це забезпечили їх засобами захисту. Мабуть, це найбільша безпекова проблема.

А так у Києві умовно безпечно, повітряна тривога звучить кілька разів на день, але в нас тут поряд метро, яке слугує бомбосховищем і колеги туди спускаються.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Я про це говорила ще на початку вторгнення – повноцінне страхування журналістів, щоб у разі загрози їхньому життю чи здоров'ю їхня родина залишилася з фінансовою підтримкою. Верховна Рада ухвалила закон про страхування, але я не дуже розумію, як він працюватиме, бо для цього потрібні неمالенькі фонди, які редакція в себе не може сформувати.

Ми ще у 2014 році, коли відправляли журналістів у Краматорськ, намагалися знайти страховку, яка б могла застрахувати їхнє життя. І жодна зі страхових компаній за це не бралася. Наші закордонні колеги почуваються вільніше і спокійніше, бо вони застраховані, умовно, на мільйон доларів та ризикують своїм життям, знаючи, що в разі чого вони матимуть допомогу.

Тобто страхування дуже посилило б нашу впевненість у майбутньому.

Наскільки вам вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Не дуже вдається, якщо чесно.

Спілкування дуже бракує, бо робота йде нон-стоп і на нього бракує часу. Тобто поєднувати роботу з родиною зараз важко – від родини час забраний.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

У нас абсолютно однакова оплата, незалежно від статі. Є позиція, наприклад, редактора, і він отримує певну суму – незалежно від того, чоловік це, чи жінка. Якщо ти на іншій позиції – кореспондент чи оглядач – відповідно отримуєш іншу суму. Тут немає жодної нерівності або дискримінації. Залежить від того, наскільки людина якісно виконує свою роботу.

І так само щодо підвищення та професійного зростання?

Так, усе залежить від того, наскільки людина працює і виявляє бажання підніматися кар'єрною драбиною. Ініціатива завжди підтримується, аби людина хотіла працювати.

Який гендерний склад вашого колективу (на рівні команди та на рівні керівників організації)?

У нас приблизно 75 % жінок. У керівному складі жінок також більше. Генеральний директор — чоловік, заступниці — усі жінки. Серед керівників редакцій також жінок трошки більше, але розподіл десь 60 на 40.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності? (чи вони формалізовані, чи вони обговорюються й за яких обставин)

Якщо говорити про гендерний склад та недискримінацію в колективі — мені на думку не спадає, щоб ми це обговорювали. Я не бачила з цим проблем. Можливо, це зафіксовано в якихось наших статутних документах, але у нас просто не було підстав це обговорювати. Але якщо говорити в професійному плані, то ми навіть проводили семінари з «Повагою», вони нам розповідали про те, які матеріали можуть вважатися сексистськими, яких заголовків не має бути тощо. Ми намагаємося знаходити жінок-експерток, бо в ефірі переважають чоловіки. Цьому питанню ми приділяємо увагу, хоча, можливо, не досить системно. Це обговорювалося й до 24 лютого, і до ковіду, і за цим ми пильнуємо. У редакційній політиці це питання точно присутнє. Я особисто обговорювала з журналістами та редакторами, що це має бути, і що потрібно шукати жінок-експерток тощо.

На жаль, не можна сказати, що в нас повний паритет у матеріалах. Але ми намагаємося робити так, щоби жіночої присутності було більше.

Чи зазнавали ви дискримінації чи насильства на роботі?

Зі мною особисто не було такого.

Як ви гадаєте, чи є таке явище, як дискримінація жінок у медіа в Україні?

Мені здається, що журналістика — досить важка й малооплачувана робота, і я не бачу тут дискримінації жінок. Навпаки, нам би в професію більше чоловіків, щоби вони робили тяжчу роботу. В професії мало чоловіків, бо у нас досі патріархальне суспільство, яке на чоловіків покладає більшу відповідальність за фінансовий стан родини. А зарплати журналістів не сильно дозволяють забезпечувати. Тому жінок у нас більше.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Малі гонорари. Середня зарплата журналіста зараз — десь 500 доларів за нинішнім курсом. За ці гроші можна просто існувати. Ні про якісний відпочинок, ні про хорошу освіту для дітей мова не йде. Ця проблема була й раніше, і є зараз. А тепер до цього додалося безробіття, бо дуже багато медіа постраждали, закрилися, переїхали з окупованих територій.

А збільшення робочого навантаження можна вважати великою проблемою для жінок?

Оскільки є закон про воєнний стан, де таке навантаження передбачено, кожна людина приймає для себе рішення, чи готова вона працювати в цих умовах. Тобто, в умовах збільшення робочих годин за ті самі гроші. Мені здається, що зараз це зумовлено об'єктивними обставинами. Ми не можемо вимагати особливого ставлення, тим більше, що наша робота зараз дуже потрібна.

Це важко переносити фізично. Думаю, що ми вже потребуємо й будемо потребувати психологічної підтримки на постійній основі. Бо люди вигорають на роботі і колись це перенавантаження дасться взнаки. Але не думаю, що навіть комерційні медіа в цьому вільніші — навряд чи вони зараз мають бюджети, щоби найняти більше людей і розвантажити журналістів, які зіткнулися з такою кількістю інформації. Ми, як державна агенція, у такому ж становищі. У держави зараз немає грошей, щоби збільшити нам штат. Тому це питання відповідальності.

Так, я дуже хочу більше відпочивати і працювати як раніше, мати умовний графік із 9 до 18, п'ять днів на тиждень і мати змогу відключити телефон. Але поки що, як би я не шукала шпаринку щоби це зробити — у мене не виходить. Доводиться чимось жертвувати, щоби виконувати свої обов'язки.

Журналістам тяжче, бо як тільки виникає подія, вони включаються в роботу, навіть якщо вони були умовно вільні й у них був вихідний. Редактори працюють позмінно. На них більше навантаження з погляду кількості інформації, але вони працюють хоча б фіксований період часу. Керівникам так само важко, бо доводиться практично нон-стоп координувати цей процес. А враховуючи, що в нас агентство працює цілодобово — ось і виходить, що 22-годинний робочий день на початку великої війни для мене був нормою. Перший вихідний після 24 лютого я взяла в середині квітня. Але це дуже важко фізично і психологічно.

А про відпустку взагалі не йдеться?

У нас є дозволена відпустка під час воєнного стану — 24 дні на рік. У травні ми почали відпускати людей у відпустки, але просили, щоби вони брали 7-10 днів. Бо всім треба відпочити, а для взаємозаміни ресурсу мало.

У всіх у нас, крім роботи, є й інші проблеми, просто журналісти вважаються людьми з високою стресостійкістю, а особливо журналісти, які працюють в онлайні, і тим більше в інформантстві. Я дякую колегам із ГО, які організовують психологічну підтримку для журналістів. Бо колеги працюють-працюють-працюють — так можна і «зламатися». Потім доведеться дуже довго виходити з депресивного стану. Тому я постійно пропоную колегам психологічну допомогу — її надають зараз багато організацій. На жаль, наші колеги не часто користуються цим. Думаю, цю культуру теж треба розвивати, бо ми всі в стресі і всі травмовані. Я вдячна ІМІ, яка надала нам кілька індивідуальних психологічних сесій.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Думаю, що громадські організації потрібні різні. І якщо є потреба в захисті прав жінок, то потрібна і відповідна медійна організація. До «Жінок у медіа» я долучилася давно, і коли мова постала про створення дієвої громадської організації, звісно, я це підтримала. Якщо є маскулінні організації, то мають бути і феміністичні. Якщо є активні жінки, у яких є така потреба і які хочуть це робити — чому ні?

Але я готова захищати права всіх журналістів, незалежно від статі. Бо всі журналісти виконують однаково важку роботу. Жінкам у ній, напевно, важче, бо, наприклад, жінкам важче працювати вночі, це несе більше загрози їхньому здоров'ю. Тому ми намагаємося не залучати їх до роботи вночі, хоча після 24 лютого це не вдавалося.

Вважаю, що потрібно говорити про захист прав у професії взагалі. Потрібні будь-які організації, які захищатимуть права журналістів та свободу слова і, відповідно, демократію.

Ангеліна Карякіна

«Одна з головних проблем української журналістики — у професії не виростають професіонали і повномасштабне вторгнення це не змінило»,

— Ангеліна Карякіна.

Головна редакторка новин Суспільного розповідає, як найбільший в Україні мовник адаптувався до проблем і викликів війни.

Ангеліна Карякіна — українська журналістка, головна редакторка новин Суспільного, співзасновниця «Лабораторії журналістики суспільного інтересу». Понад 14 років працює в журналістиці — у друкованих виданнях, на телебаченні, зокрема, 3 роки кореспонденткою київського бюро Euronews, та в онлайн-ЗМІ. 5 років працювала на «Громадському», три з них — головною редакторкою.

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

Мене, як і більшість українців, журналістів і журналісток вторгнення застало за роботою. Ми продовжити працювати без відриву від виробництва. 24 лютого вийшли в ефір о 6 ранку і з того часу працюємо в різних конфігураціях. З того часу додалася польова робота, про неї можна поговорити окремо. Вторгнення суттєво вплинуло на нашу роботу. Багато журналістів та журналісток Суспільного з прифронтових територій і територій, куди відбулося російське вторгнення,

були змушені переміститися. Деякі з наших працівників і працівниць залишилися на окупованих територіях. З деякими ми досі не можемо встановити зв'язок, як, наприклад, з нашою журналісткою з Маріуполя. Ми досі не знаємо, що з нею сталося й де вона.

Ми були змушені переглянути, як ми працюємо і звідки. Переважно стали працювати дистанційно, тому що росіяни атакували серед іншого й телевізійні вежі, й центри мовлення. Тому ми переглянули питання, звідки ми працюємо. Питання безпеки постало надзвичайно гостро, окрім побутової безпеки ще було й питання засобів захисту, з якими можуть працювати в полі наші журналісти: бронежилети, каски, аптечки. А через кілька місяців роботи ми зрозуміли, що зараз, крім особистого захисту, групи, які працюють на передовій треба також забезпечувати транспортом, генераторами, паливом, водою, їжею, іноді старлінком, бо зв'язку немає. Усе це тепер треба враховувати. Це дуже сильно змінило нашу роботу й підготовку знімальних груп до виїздів і відряджень.

Щодо рівня навантаження. Тих, хто працює в додаткові зміни, виконує додаткову або не характерну для себе роботу, ми постаралися або перевести на вищі ставки, або щось придумати. Ми – бюджетна компанія й не можемо самі змінювати ставки й рівень оплати. Тому були змушені придумати, що з цим робити. Добре, що виплати весь цей час, попри затримки, усе ж здійснювалися. Певна частина людей, на жаль, була змушена піти в простій, оскільки Кабмін видав заборону на повну ставку для тих українців, які залишилися за кордоном. Тож вони можуть працювати для нас дистанційно, але отримувати $\frac{2}{3}$ окладу. Це ми, на жаль, не можемо контролювати, це розпорядження уряду. Декого ми змогли перевести на іншу ставку, декому виплатити премію за відрядження й ексклюзиви із зони бойових дій. Але я не можу сказати, що це фантастичні суми, які вплинули на фінансовий стан людей. Найважливіше те, що і компанія, і держава змогли продовжити регулярно платити людям у найважчі перші місяці війни. Це було важливим фактором планування для багатьох людей.

Що довелося змінювати в професійному плані?

Багатьом із нас довелося змінювати цивільні правила роботи на правила роботи воєнного часу. В Україні діє воєнна цензура й ми працюємо з урахуванням цього. Ми розуміємо, що це вимога часу і правило елементарної безпеки. З цим можна було посперечатися на початках, але згодом стало зрозуміло, що всі ми, включно з цивільними, є мішенями для російської армії і, відповідно, та свобода роботи в полі, яка була раніше, з прямими трансляціями, панорамними планами, включеннями з місця подій, тепер неможлива, оскільки ми не хочемо допомогти російській армії коригувати вогонь.

Попри те, що війна триває 8 років і ми мали власну знімальну групу на передовій, у нас не було воєнкорів як таких і цей інститут на Суспільному не був розвинений. Тому нам довелося виростити їх зі своїх і це нове. Це була добровільна історія, ми враховували бажання людини, навички, емоційний інтелект і досвід роботи, якщо не на передовій, то хоча б під час сутичок і акцій протесту. Далі ми напрацювали алгоритм, за якого людина обов'язково має пройти тренінг і при виїзді в зону бойових дій має бути застрахована. Це поодинокі історії для українських медіа, бо наші ЗМІ такого переважно не роблять і журналістів страхує третя сторона – спеціальний фонд. З цим зараз почали виникати фінансові проблеми. Я сподіваюся, що це можна буде вирішити, бо що відправляти людей без страховки в зону бойових дій не хочеться.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?Т

Безпекові виклики за час повномасштабної війни не дуже змінилися. Ми працюємо по всій країні, деякі люди залишаються на окупованій території. Пряма небезпека загинути під час обстрілу присутня для всіх працівників Суспільного, оскільки обстріли тривають і можливі по всій країні. Тому з погляду зміни схеми роботи для нас було критично важливо розуміти, що люди, які працюють, мають укриття. Наприклад, це стосується ефірних груп. Одна справа спуститися в підвал і геть інша – організувати мовлення з бункера. Ми мали зрозуміти, що можемо це собі дозволити.

Другий момент – це робота з працівниками на окупованих територіях. Над цим ми будемо думати глибше, для нас велика кількість окупованих територій – це нова реальність, багато в чому відмінна від 2014 року. Тому ми думаємо над тим, як забезпечити людям безпеку, тримаючи з ними контакт.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Оскільки я несу відповідальність за велику кількість людей, то моє відчуття безпеки посилила б можливість застрахувати команду на всі випадки. Ну, а з очевидних речей – припинення війни, перемога України і звільнення всіх окупованих територій, включно з Кримом і Донбасом.

Є ще один неочевидний момент опосередковано пов'язаний із цим питанням. Зараз існує непублічна заборона на роботу в зоні бойових дій для цивільних журналістів, навіть для тих, кого ми називали воєнкорами. І це заборона не лише на передову, а й на роботу в таких містах на кшталт Марганця чи Бахмута, там де можна працювати з цивільним населенням.

Для мене доступ до місця — це про впевненість у своїй роботі, у тому, що ми можемо повідомляти людям критично важливу інформацію. Звісно, мають бути обмеження, додаткова акредитація й таке інше. Але за відсутності доступу, я сумніваюся, що ми здатні адекватно виконувати свою роль репортерів.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Це всім складно дається. Я не буду брехати, що ми кіборги і все встигаємо. Але ми принаймні маємо відкрити дискусію й можемо поговорити з людьми, яким, наприклад, треба було перевозити родини, чи з батьками маленьких дітей. Наприклад, одна наша працівниця була вагітна, вона активний член команди й ми постійно були на зв'язку з нею. Тому мені здається, що можливість чесно поговорити й дати людям час розрулити свої проблеми, тому що у всіх вони були, — це було дуже важливо. Коли ми вийшли на режим, що в людей почали з'являтися один-два вихідні, а влітку дали людям, яким було потрібно, відпустки, то я зрозуміла, що ми з цим більш-менш адекватно впоралися.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

Загалом і в розрізі війни журналістика була й залишається малооплачуваною роботою, особливо в регіонах. На жаль, це реальність. Я зараз бачу, з якими окладами люди виїздили, втративши житло, майно і всі свої особисті заощадження й за які гроші вони зараз змушені знімати житло для своїх родин у великих містах. Це дуже складно й завжди було проблемою в медійному середовищі, яка тільки загострилася. Що ж до нерівної оплати праці, то війна й ці проблеми загострила. Переважна більшість кореспондентів — це молоді жінки. Через те, що там низький рівень оплати праці — там дуже висока *«текучка»* кадрів. Люди приходять і йдуть, оскільки дорослішають, потребують більше грошей. Хоча на Суспільному ми прогрейдували минулого року більшість посад і довели їх до ринкового рівня. Щодо нерівних умов роботи, безумовно, є своя специфіка у воєнній журналістиці для чоловіків і жінок. На нашу роботу суттєво вплинув призов і мобілізація. Багато чоловіків пішли воювати. Можна багато говорити про ставлення до жінок-кореспонденток в армії, різниця в ставленні нікуди не поділася наразі. Жінок легше пропускають на блокпостах і з ними охочіше спілкуються цивільні. Водночас для жінки завжди вищий ризик домагань, де б вона не працювала. Також жінки весь час чують запитання на кшталт *«як тебе чоловік відпустив»* і *«на кого дітей вдома залишила»*. Крім того, на жінках, чиїх чоловіків мобілізували, лишився весь дім, доглядова і хатня праця. Ми це розуміємо на прикладах наших колеганок. Бачимо, що жінкам складно і намагаємося це враховувати.

Який гендерний склад вашого колективу на рівні команди та на рівні керівників організації?

По кількості не скажу, але переважна більшість, 70-75 %, — це жінки. На рівні керівників також переважна більшість жінок.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності?

У нас у компанії є відповідні політики, які ми запровадили. Є дискусія про це. Я не стикалася з кричущими фактами у своєму колективі. Але мені здається, що в нас є всі шляхи й можливості, якщо подібна ситуація виникає, повідомити про це. Є люди всередині колективу, є люди в HR. Багато з чим треба ще працювати, але базові кроки ми зробили.

Чи зазнавали ви сексизму на роботі? Від кого від був: колег, героїв матеріалу?

Загалом так, упродовж своєї кар'єри я зазнавала і сексизму, і ейджизму. То я була занадто молода для якихось речей, то герої матеріалів безпідставно пропонували мені позаробочу комунікацію. Безпосередньо від колег по роботі — ні, на своєму поточному робочому місці — ні. І не чула від своїх колежанок по подібні речі тут.

Чи зазнавали ви дискримінації чи насильства на роботі?

Загалом за свою кар'єрну практику я зазнавала дискримінації. Були ситуації, коли чоловік, або старший чоловік отримував завдання, аніж я, молодша жінка, попри компетенції й посаду.

Які способи протидії ви застосовували, якщо мали такий досвід? Якщо не застосовували, які способи вважаєте ефективними?

Мені здається, у колективі має бути культура уваги до таких питань. Там, де звучить некоректний жарт, колектив може сказати «ми так не жартуємо». Я так робила як керівник. І я бачу, що коли так робити, це формує культуру поведінки в спільному просторі. Нехай навіть якщо при мені такого не кажуть, люди все одно розуміють, що керівництву такий тон і такі речі не ок. Це робота з корпоративною культурою через щоденне спілкування, де люди здатні регулювати один одного. Мені це видається ефективним. Також необхідне запровадження відповідних політик з колективним обговоренням. Як я переконалася, хороша практика, коли

у великому колективі обговорюються політики недискримінації, гендерної рівності й неприпустимості сексуальних домагань. Тому що у багатьох великих організацій таких політик немає.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Ключова проблема, мені здається, — низька оплата праці, через це постійний потік кадрів і неможливо інституційно щось робити. В професії не виростають професіонали. Люди не встигають набратися компетенцій і змінюють чи місце роботи, чи й взагалі професію. Мені здається, це критична проблема і до вторгнення, і зараз. Друга пов'язана з цим проблема, — низький рівень підготовки медійників і журналістів, відсутність на ринку розуміння школи і професійних стандартів. Якщо ти працюєш у незалежних медіа, то там є й інститут репутації, правила гри, є про що говорити. Але в олігархічних медіа, каналах, виданнях, інтернет-ресурсах цього немає. І цього, на жаль, не дають інститути і факультети журналістики. Я з цим стикаюся, оскільки працюють із випускниками і вони, на жаль, погано уявляють собі, що таке ця професія. Після вторгнення додався фактор безпеки медійників, оскільки журналісти й журналістки стали так само мішенню, як і все українське громадянське суспільство, для російського режиму. Це і фільтрація при виїзді з окупованих територій, і кібербулінг, переслідування в інтернеті. Це суттєва проблема, ми її відчули дуже сильно під час вторгнення.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Так, я вважаю, що потрібні. Я вважаю, що загальномедійні організації не вирішують тих специфічних проблем, з якими стикаються журналістки. Я вважаю, що деякі проблем гендерного характеру, які виникають у професії, загальномедійні організації навіть не здатні озвучувати й репрезентувати. У нас взагалі є проблема з репрезентацією журналістів на рівні об'єднань і профспілок, але жіночих медійних організацій, мені здається, особливо бракує.

Анна Сердюк

«Травмуємось, поки пишемо героїв і можемо травмувати героїв»,

— Анна Сердюк про брак навчання для журналістів.

Для дослідження «Становище журналісток та інших працівниць медіа в Україні» Анна Сердюк розповіла про свою роботу і про те, як велика війна вплинула на життя редакції.

Анна Сердюк — шеф-редакторка «Вільного радіо» (Бахмут, Донецчина). У журналістиці Анна уже 9 років. До «Вільного радіо» працювала на декількох телеканалах, зокрема на регіональних харківських каналах, телеканалі UBR, «Україна» і «24 Канал».

Останні 4 роки Анна займає посаду шеф-редакторки «Вільного радіо». Це незалежний мовник. Проєкт, який забезпечує функціонування повністю незалежного медіа на Донбасі. Сайт і радіомовлення створюють протипаузу інформаційному вакууму та пропаганді Росії, зокрема, на окупованих територіях Донецчини.

3 серпня 2022 року росіяни прицільними вогнем повністю зруйнували будівлю місцевої станції «Вільне радіо», втрачена більша частина обладнання. Проте мовлення радіостанції продовжується, зараз вона ретранслює національний марафон. Сайт також продовжує працювати у звичному форматі, команда «Вільного радіо» евакуйована з Бахмута.

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

Очікування повномасштабного вторгнення було в нас ще до 24 числа (24 лютого 2022, — авт.). Тому що слідували за заявами по окупованій території, за [визнанням самопроголошених республік](#). І побачивши це, ми вже очікували, що Росія офіційно нападе. Тільки ми думали, що це буде не на всю країну, а все-таки підуть далі по Донецькій і Луганській областях. Але ми помилились. Тому коли ми готували плани відходу і, у принципі, готувались евакуювати свою команду, то ми розглядали просто локації по Україні, а не прив'язувалися до того, що треба буде вести її якомога західніше на перших порах. І це дуже вплинуло, бо люди, які виїжджали в останній момент, 23-24 лютого, не так комфортно дісталися. Бо дороги були забиті й паніки було багато. А так, загалом, ми готувались до того, що буде загострення. В офіс уже регулярно майже ніхто не ходив, ми працювали дистанційно певний час. Дивилися теми і слідували за ситуацією, наскільки могли. Говорили з донорами, навіть просили заздалегідь, щоби нам дозволили частину грошей виплатити людям раніше. Щоби виплатити зарплату у 20-х числах (лютого 2022, — ред.), поки не напали, щоби вони могли зняти готівку.

У багатьох журналістів із початку повномасштабного вторгнення змінився рівень оплати за роботу. Чи змінився він у вас?

Ні, він не змінився. У нас стала цифра у валюті. Ця стала цифра не змінилась. Враховуючи курс, зарплата збільшилась.

Чи змінилась кількість роботи й навантаження?

Кількість роботи змінювалась спочатку, поки ми не налагодили нормальний графік. Нам для цього знадобилось близько місяця. Потім ми випрацювали систему й зараз усе стабільно працює. У кожного в команді є 2 вихідних. Усе іде за планом. І є зміни, тобто не перепрацьовують люди.

Що довелося змінювати в професійному плані?

У професійному плані єдине, що нам знадобилось, — додаткова техніка. Щоби ще пару разів знімати, поки залишались люди в Бахмуті. Більше була ставка на відео, ми не завжди робили його так багато для сайту. Але за рахунок того, що віддалено ми працювати вміємо, то не дуже це на нас вплинуло. Усі працюють віддалено, проблема була більше з переїздом.

Робота з новими темами, — є у вас таке? Чи все ж ви працюєте з тими темами, які піднімали й до початку повномасштабного вторгнення?

Я б сказала, відносно. Усі ці роки, що ми працюємо, Донеччина була в стані війни. І, відповідно, матеріали про війну в нас з'являлися. Але вони були не в такій, звісно, кількості. Якщо раніше це були матеріали коротко про обстріли, то зараз їх стало більше. Фактично, ми це робили, але виглядало все помірніше. Зараз цього більше. Інструкції для переселенців щодо документів, поради юристів і та інше, — ми це теж робили раніше, коли переселенців було менше. Але зараз і додаткові закони видають і, у принципі, з'являється більше платформ для взаємодії з ВПО. Тобто по темах ми розширили діапазон лише частково.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?

У нас у частини команди є родичі в окупації, тому нам довелося прибрати імена авторів із сайту. І поки ще деякі люди не виїхали з Донеччини, то теж це впливало. Щоби раптом на блокпостах не виникало питань. До того ж ми відстежуємо, в тому числі, новини з окупованих територій за джерелами з окупованих територій, до цього теж можуть виникати питання на блокпостах. Тому з цим довелось обережніше. І людина, яка вчасно не почистила канали, відповідала на багато питань, поки її перевіряли. Ми це розуміємо, не засуджуємо, але це теж стало одним із базових принципів.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Закінчення війни (*посміхається, — авт.*). Коли вже всі перебрались, то сказати, що ми зараз у зоні небезпеки — ні. Але команда попрацювала з психологами. Зараз, наскільки я бачу, більшість у нормальному стані.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

У мене з цим усе нормально. У мене не так багато часу йде на роботу, ніж могло йти раніше. У нас нормальні автоматизовані зміни, хто за що відповідає. І завдяки цьому ми працюємо стабільно, тобто немає виснаження.

Чи немає таких випадків, коли керівники редакції обмежують особистий час, права на відпустку та лікарняні тощо?

Ні.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

Оплата в нас рівна й залежно від обов'язків. З приводу кар'єрного зростання — друга редакторка в команді була журналісткою, — стала редакторкою. Це було кар'єрне зростання. А так ми зростаємо разом шляхом навчання. Таким чином намагаємось просуватись.

Тобто доступ до можливостей рівний у вашому колективі?

Так, у нас довгий час було й гендерне питання 50/50. Зараз стало менше хлопців.

Якраз це питання було наступним. Щодо гендерного складу редакції.

Дівчат стало зараз більше. Хлопців відсотків 30 залишилось. Ще є людина, яка буде йти, і, відповідно, цей відсоток ще зменшиться. Керівниця в нас жінка, редакторки теж жінки, серед журналістів 3 чоловіків і 4 дівчат.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності?

Немає такого відчуття... І ми багато дискутуємо з цього приводу також. Коли робимо матеріали і про гендер, у тому числі, й інтерв'ю, й так далі, є що обговорити, але немає утиснення. Місцями більше жартуємо над утисками чоловіків *(сміється, — авт.)*.

Чи правила недискримінації та гендерної рівності у вас прописані, формалізовані? Можливо, у статуті? Чи обговорюються ситуативно?

Нам надсилали зразок такого додатку до статуту. Ми його перечитали, побачили, що власне в нас і так це є. Тому ми його підписали й додали до документів, і все.

Чи зазнавали ви сексизму на роботі?

Такого, щоби я знала, що мене дискримінують у плані зарплати, — ні. А в плані ставлення з боку героїв матеріалів бувало, поки я була молодша, але з досвідом це зникло.

Чи можна описати цей досвід?

В основному, що дівчинка дурненька, бувало таке сприйняття, поки була молодшою. Від героїв таке зустрічалося «як же ви розберетесь?». Але це було рідко. Це скоріше виняток, ніж система.

А від колег ви зазнавали сексизму?

Ні.

Чи зазнавали ви дискримінації чи насильства на роботі? Тут йдеться не тільки про теперішнє місце роботи, а загалом про досвід?

Ну я його на собі не відчувала. Якщо класифікувати так... Можливо, щось було, що я не сприйняла, але ні, я б такого не згадала.

Тут може бути й питання психологічного насильства. Інколи керівники редакцій можуть собі дозволити зайвого, підвищувати голос...

На першій роботі в мене була сувора редакторка, але потім не було таких. Але це теж була жінка. Це про характер було, а не про дискримінацію.

Який спосіб протидії ви в цьому випадку застосовували й чи застосовували?

Я не застосовувала, у мене не було досвіду протидії. І всі просто це терпіли, а потім я звільнилась.

Далі питання про способи протидії, які ви вважаєте ефективними в такій ситуації. Якби ви вже зараз у ній опинились або якби у вас запитали пораду. Що б ви зазначили?

Зараз я б не так сприймала ті ситуації і її нервовість, тому що це її проблеми, а не мої. І, відповідно, якщо в тебе вже стабільна психіка й ти впевнена в собі, то для тебе не проблема спокійно відповісти редактору, що він неправий і його емоційна вираженість у цьому питанні недоречна на роботі. Якщо це не діє і зберігається в колективі, то простіше звільнитися, раз таку людину продовжують тримати.

**А варіант поскаржитись, написати лист, звернутись до керівництва...
Чи розглядали ви такі варіанти?**

У моєму випадку на тій роботі, де був такий редактор, керівництво було в курсі ситуації в ньюзрумі. Заходили, спілкувались, це не було нонсенсом, усі знали і про характер, і про те, що це відбувається, але вважали це нормальним. Тому скажитись керівництву не було сенсу. А якісь інші органи, щоби скажитись на приватну організацію... Не знаю, наскільки це має сенс.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Ну я його на собі не відчувала. Якщо класифікувати так... Можливо, щось було, що я не сприйняла, але ні, я б такого не згадала.

Тут може бути й питання психологічного насильства. Інколи керівники редакцій можуть собі дозволити зайвого, підвищувати голос...

Для мене насправді загальна проблема — це хіба що брак навчання в усьому. Не навчаємось самодопомоги, не навчаємось емоційного захисту, травмуємось поки пишемо героїв і можемо їх травмувати. І багато-багато в чому так. Люди або не хочуть, або не мають, де навчатись.

У яких темах ви б хотіли поглибити свої знання? У якій формі? Як би ви бачили цю можливість, яку б реалізували?

Я насправді намагаюсь досі часто шукати якісь тренінги, які я не проходила, але навчити журналіста більшої людяності й етичності краще все ж на практиці й на прикладах, коли людина це розуміє. І я думаю, що це могли б бути якісь курси з психологами. Базове розуміння того, як людина може в різних ситуаціях реагувати. І якщо ви бачите, що людина плаче, не треба їй допомагати плакати більше, тому що є й такі ситуації.

Я бачила такі тренінги проводились на тему як спілкуватись із жертвами насильства. Ця тема стала дуже актуальною.

Вони проводились. Вони почали з'являтися, але це часто не на прикладах, як це може бути. Усе залежить від тренера.

Чи потрібні, на вашу думку, медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Як на мене, у медіа в Україні жінок значно більше, ніж чоловіків. І, напевно, глобально я таку проблему не бачила. Це було точково. Я бачила виняткові приклади, які могли вирішуватись напрямку. Тому організація... Не бачу ситуації, у якій я б до неї звернулася. Тому що в основному медіа приватні, і ти або знаєш, хто може вплинути на цю людину, або на неї не вплине ніхто. І ти можеш просто змінити місце роботи.

А щодо боротьби з нерівністю в питаннях оплати. Тут треба було б провести дослідження, яке було б актуальним на період повномасштабної війни, але все ж були дані, що чоловіки-журналісти за ті самі обов'язки подекуди отримують вищі зарплати, ніж жінки.

В усіх випадках, коли я йшла влаштовуватись на роботу, у мене питали про те, яка сума мені потрібна. І якщо її занижує сама жінка, то це не про питання дискримінації з боку чоловіків, на мою думку.

Олена Дворцова

«Коли побачила 4 мільйони переглядів, не зраділа, бо розумію, якою ціною вони з'явилися»,

— Олена Дворцова.

Олені Дворцовій 25 років, вона працювала журналісткою на миколаївському сайті «Преступности.НЕТ». Потім — журналісткою на сайті 0512.com.ua. Наразі — головна редакторка сайту м.Миколаєва 0512.com.ua.

Як і де ти дізналася про повномасштабне вторгнення, і як воно вплинуло на твою роботу?

Я дізналася про повномасштабне вторгнення о 5 ранку. Ми живемо в центрі Миколаєва, я прокинулася від дуже гучних звуків, не зрозуміла, що трапилося, і злякалася. Журналісти з різних сайтів нашої мережі почали писати в чат, і з'ясувалося, що вибухи були в різних містах. Ми відразу почали працювати й писати новини про те, що відбувається.

З цього моменту наша робота повністю змінилася, бо ми почали працювати 24/7 та без вихідних. Наша редакція складається з трьох журналісток. До цього ми робили чергування на стрічці, наприклад, один десь на стрічці сиджу я, а дівчата працюють з інтерв'ю та великими текстами. Зараз усі працюють на стрічці — хто що побачив, той і написав. Бачиш інформацію, перевіряєш, ставиш.

У такому темпі ми працювали досить довго. Потім організували чергування: хтось чергує із 6 ранку до 12 дня, хтось з 12 до 18, хтось з 18 до ночі. Буває, що я прокидаюся вночі та публікую інформацію про повітряні тривоги або вибухи. Мої журналістки виїхали за межі міста, зараз вони живуть у Миколаївській області.

Чи збільшилося навантаження?

Воно дуже зросло, бо з'явилося багато новин і багато фейків, які треба перевіряти. Зараз стільки подій, які треба відписувати відразу, бо через 10 хвилин це вже не актуально. Ми навчилися набагато швидше реагувати на новини, ніж раніше. Зараз у мене як у редакторки сайту, по суті немає вихідних. Я завжди маю бути на телефоні, бо у дівчат інколи зникає інтернет або світло. Траплялося, що я на добу залишилася без світла й у нас зник зв'язок. Це було важко.

Вихідних у тебе зовсім із того часу не було?

Зараз стало менше термінових новин і інколи ми можемо відпочити. Раніше наше місто було під більшою напругою, ми боялися, що до нас прорвуться російські військові, і новини були відповідні. Було важче і психологічно — дуже страшно, бо ти не знаєш, потрапиш у окупацію чи ні.

Зараз ми так прописали чергування, що у вихідний весь день і до ночі на стрічці чергує одна людина. Намагаємося відпочивати, бо дуже важко психологічно постійно тримати руку на пульсі. І своїм дівчатам я кажу, що якщо їм треба відпочити, щоби вони про це сказали — це краще, аніж вони просто вигорять і звільняться.

Зараз ми намагаємося організувати роботу так, щоб мати хоча б один вихідний на тиждень. Хоча все одно у свій вихідний я скидаю в робочий чат лінки й новини та сиджу в телефоні. Я не можу без інформації, мені потрібно завжди бути в курсі. Розумію, що так я колись вигорю, але, сподіваюся, що це буде не скоро.

Чи змінилася фінансова ситуація в редакції?

До цього ми жили тільки від реклами, а зараз у нас дуже погано з рекламою. До 24 лютого ми працювали за таблицею KPI: скільки працюєш — стільки й заробляєш. З лютого в нас немає цієї таблиці. Перші два місяці нам платили, як у січні. Потім ситуація змінилася й заробітна плата зменшилася, бо з фінансуванням стало погано. Але ми подаємося на гранти: виграла вже два і подалися на кілька інших. Завдяки цьому виживаємо. Стало важче, бо все дорожчає, плюс хочеться

донежити на ЗСУ. Зараз я працюю дуже багато і важко, отримуючи менші гроші. Наприклад, у мене зарплата впала у два рази. Я отримую 8700 грн. Але ми раді, що у нас є зарплата, бо в інших колег в регіональних редакціях ситуація ще гірша

Розумію, що сайт фінансово залежить від рекламодавців і з цим зараз нічого не вдієш. Тому я ставлюся з розумінням і сподіваюся, що ситуація покращуватиметься. На щастя, зарплату хоча б не затримують, вона приходить у фіксовану дату. Керівництво проводить із нами проводить зідзвони та розповідає про ситуацію в компанії. І мої журналістки також це розуміють і продовжують працювати.

А команду вдалося зберегти?

У нас залишилося дуже мало менеджерів із реклами, але журналісти всі лишилися. Керівництво розуміє, що без нас не буде сайтів. І, наскільки я знаю, нікого з журналістів не скорочували по всій мережі сайтів.

Що довелося змінювати в професійному плані?

Раніше ми так багато не писали на воєнну тематику. У мене взагалі не було такого досвіду, бо ми в редакції розподілили теми між трьома журналістками. Я ходила на сесії міськради та комісії. А моя колега (у якої чоловік військовий) писала на воєнну тематику й мала зв'язки в цій темі. Мені психологічно дуже важко працювати з воєнною темою, бо я пропускаю такі історії через себе.

У нинішніх умовах доводиться ставати суперуніверсальним журналістом. Доводиться психологічно себе налаштовувати, що треба буде спілкуватися з родиною полеглих героїв, або з тими, хто залишився без будинку. Коли йдеш знімати обстріли, розумієш, що біля тебе стоять люди, у яких уже немає дому. Треба взяти в них коментар, а ти просто стоїш і плачеш. Це дуже важко психологічно.

Ще один виклик — треба дуже швидко розрізняти фейки. Наприклад, днями один із речників сказав, що вже відбуваються бої за Херсон. Усі почали в мене питати «чому ви це не написали?». Потім з'ясувалося, що це фейк.

Дуже важко в професійному плані те, що багато чого не можна публікувати. Ми спілкуємося з військовим командуванням, яке пояснює, про що можна писати, а про що ні. Водночас, телеграм-канали, які не належать ЗМІ, публікують те, що нам не можна. У результаті довіра до журналістів падає — бо та ж «Труха» публікує певну інформацію, а ми — ні. У результаті їм більше довіряють. А ми дотримуємося всіх етичних та воєнних правил і програємо.

Раніше ми не надто зважали на ведення ТГ-каналу, тепер дуже багато пишемо саме в Телеграмі. Але ми маємо обмеження, яких немає у звичайних ТГ-каналів. Публіка порівнює нас із «Трухою» і доводиться пояснювати, що «Труха» – це не журналістика і там багато фейків. Наприклад, вони пишуть про прильоти, коли чують грім, і нам часто доводиться спростовувати такі фейки.

Збільшене навантаження й така інтенсивна робота – це ініціатива редакції чи завдання керівництва?

Мій керівник не примушує нас працювати так інтенсивно, але ми самі розуміємо, що це зараз важливо, і по-іншому зараз не вийде. Коли новин менше, я прошу журналісток працювати менше і трохи відпочити. Я ні на кого не тисну й питаю, що журналістки хочуть написати, за яку тему взятися. Слідкую, щоби вони не перевтомлювалися.

Я би хотіла, щоб у нас було менше новин і менше переглядів. Колись я мріяла, щоб у нас збільшилися перегляди, але зараз, коли ми побачили 4 мільйони переглядів, я не отримала від цього задоволення, бо я знаю, якою ціною й завдяки чому вони з'явилися.

Які безпекові виклики зараз для тебе найнагальніші?

Щоби не влучила ракета. Найкраще для мене була б релокація, але я не хочу кудись їхати і не можу цього зробити, бо фінансова ситуація погана. Я не хочу витратити на евакуацію свої заощадження, не розуміючи, що наступного місяця буде з зарплатою. Зараз ми сподіваємося на те, що рашистів відіб'ють подалі й ми не будемо від них так потерпати. Бо ми прифронтове місто і я розумію, що в нас будуть летіти ракети, від цього не втечеш.

Нам заборонили їздити в офіс із першого дня повномасштабної війни, тому ми працюємо з дому. Мої колеги живуть у більш безпечних місцях у Миколаївській області, їхні райони не потрапляють під обстріли. Я живу в Миколаєві, але працюю з дому і сподіваюся, що ракета до мене не прилетить. Я не ходжу в укриття, тому що воно далеко від нашого будинку – поки я добіжу, вірогідність, що мене вб'є ракета, дуже висока. Облаштованого підвалу в нас немає, тому ми працюємо в кімнаті за правилом двох стін. Коли чую вибухи, я просто лежу на ліжку й пишу новину. Розумію, що це небезпечно, але сподіваюся, що все буде добре.

Що може посилити твою безпеку та впевненість у майбутньому? (Крім розвалу Росії і смерті росіян)

Якщо я йду на фіксування обстрілів, у мене є бронежилет і каска (які мені надали ІМІ). Ще одну каску та бронежилет дав нам голова Миколаївської ОДА. Тому у нас є захисні засоби, але інколи тягнути 5 кілограм бронежилета на собі — дуже важко. У мене й так погіршилося здоров'я за ці пів року.

А впевненість у майбутньому може покращити хіба що розвал Росії. І якщо відіб'ють хоча б Херсонську область, тоді ракет у Миколаєві буде набагато менше. Бо по нашому місту стріляли ГРАДи, останні місяці РСЗВ (Смерчі та Урагани) і найчастіше С-300, — це страшно.

Чи додали б гранти впевненості в майбутньому?

Гранти ми шукаємо й подаємося на них. Зараз подалися на грант, де журналістам дають 500 євро в місяць, але ще не знаю результату. Гранти дуже допомагають журналістам — так ми знижуємо навантаження на компанію, бо 500 євро — це плюс один місяць роботи сайту і впевненість у тому, що в тебе буде заробітна плата.

Моя колега якось знайшла в Луцьку можливість тиждень відпочити — журналістам дають житло, коворкінг і так далі, щоби спокійно попрацювати і відпочити від обстрілів. Львівський медіафорум організовував тиждень у Карпатах для журналістів. Я туди пройшла, але не змогла поїхати.

Це дуже класно, коли для журналістів є можливість так відпочити. Це треба робити якомога частіше. Бо зараз журналісти — це фронт, який працює на всі 100. Люди віддаються роботі, про це треба знати і трошки допомагати. Особливо тим редакціям, що залежать від реклами, якої майже немає.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

У перші два місяці ми з чоловіком взагалі не прибирали вдома й не займалися побутом. Ми були знервовані, я працювала 24/7, мені треба було швидко ставити новини, а між цим були повітряні тривоги, під час яких ми ще намагалися ховатися, бо було дуже страшно. Тоді ми зовсім перестали доглядати за домом і собою, я могла тижнями не мити волосся, хоча раніше робила це щодня. Їжу не готували, їли бутерброди, а в магазин я виходила раз на два тижні. Уперше після 24 лютого я вийшла в магазин 10 березня. І після цього в мене піднявся тиск, було погано від нервів.

Зараз легше, я знаходжу час на те, щоби допомагати чоловіку по дому, готувати. Моя мама займається волонтерством, навіть інколи вдається поїхати до неї й щось їй допомогти.

Тобто зараз уже вдається поєднувати роботу й сім'ю. Я розумію, що сім'я — найважливіше в житті. Бо не знаєш, що буде завтра.

Який гендерний склад вашого колективу?

У нас у редакції три дівчини, тобто нас немає гендерної рівності в редакції) До цього, коли я тільки прийшла працювати на сайт, у редакції був один хлопець і три дівчини. Потім стало двоє хлопців і три дівчини. Потім хлопці пішли й залишилося три дівчини. Не знаю, чому так вийшло. Коли я шукала третього журналіста, до мене приходили чоловіки, але вони, на жаль, нам не підійшли.

А так керівник філіалу в нас чоловік. Головний редактор мережі — чоловік. Керівник усіх філіалів — чоловік. Виходить, що на найбільших керівних посадах чоловіки. Трохи нижче на посаді головної редакторки — уже я, жінка. І навіть серед менеджерів із реклами в нас було більше чоловіків, лише одна дівчина. Зараз у рекламному відділі залишилося тільки дві людини.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності? (Чи вони формалізовані, чи вони обговорюються й за яких обставин)

Зараз я розумію, що це погано, але ми це не обговорюємо. Бо коли ми беремо коментарі, ми виходимо з того, чи знаємо ми спікера та до кого легше зателефонувати. А на керівних посадах зазвичай чоловіки — ми ніяк не можемо їх замінити на жінок. Щодо героїв, коли беремо у когось інтерв'ю — в пріоритеті жінки. Не знаю, чому так виходить, можливо це чисто інтуїтивно, або тому, що з ними легше спілкуватися.

Чи зазнавала ти сексизму на роботі? Від кого від був: колег, героїв матеріалу

Мені важко, коли на керівних посадах у міськраді або в КП — чоловіки старшого віку. Вони більш вальяжні, вони відпускають сексистські жарти і ставляться несерйозно. Буває, протягуєш руку такому чоловіку, а він намагається її поцілувати. Я ж прийшла брати коментар, а не на побачення! Мені хочеться сказати — я тобі не подружка, не донька, не секретарка, я людина, яка хоче, щоби зі мною

спілкувалися на рівні, а не жартували.

До цього я працювала в іншому виданні і там усе було набагато жорсткіше, ніж зараз. Там були три директори-чоловіки і редактор-чоловік.

Зараз із моїми дівчатами в нас взаємоповага і якщо щось не подобається — завжди про це можна сказати прямо. Думаю, що в редактора завжди має бути повага до своїх журналістів. Особливо це важливо зараз, коли маленька зарплата і велике навантаження, за таких умов колектив — найголовніше.

Ще якісь історії про сексизм згадаєш?

Якось одному директору КП не сподобалася реакція його начальства на мій текст, він подзвонив і сказав *«зараз за тобою приїде машина, приїжджай, поговоримо»*. Мені було 22 роки, я дуже злякалася.

Під час спілкування він міг сказати: *«А як тебе відпустив чоловік? Таку жінку й до мене»*. Я відповіла: *«Чому він мене має відпускати? Я прийшла на роботу, брати коментар»*. Потім він моїй колезі-жінці фліртуєчим тоном пропонував довести її до редакції на своїй машині. У нього була таке ставлення до всіх журналісток — міг сказати *«ти така красива, а моєму сину потрібна дружина»*. Тобто спілкувався не на професійному рівні, а по-хамськи. На жаль, таке часто трапляється з чоловіками старшого віку.

Досі пам'ятаю, як мені мер міста сказав *«ви сьогодні виглядаєте гірше, ніж минулого разу»*. Я дуже здивувалася — бо я прийшла працювати, а не красиво виглядати. Я не мушу вдягатися так, щоби комусь подобатися — я на роботі. Я ж не домагаюся до мера, не коментую його зовнішність, чому він собі таке дозволяє?

А так ставлення до жінок у інших спікерів нормальне. У нас багато молодих депутатів, але я не пам'ятаю історій, щоби вони зі мною фліртували або вели по-сексистськи. Я часто буваю на сесіях і щодо інших журналісток також не бачила, щоби до них ставилися фамільярно.

Чи зазнавала ти дискримінації чи насильства на роботі? Наприклад, дискримінації в оплаті праці?

На попередньому місці роботи в нас була різна заробітна плата, яка залежала від того, скільки ти працюєш у медіа. І в головного редактора вона була більша, тому що він головний редактор. Інші отримували там більше за мене, бо я була стажеркою.

А тут за системою KPI у нас дискримінації немає – скільки заробиш, така й буде заробітна плата. Коли я тільки прийшла працювати на цей сайт, у мене була заробітна плата навіть більша, ніж у мого редактора-чоловіка, тому що я більше працювала. Якщо ставиш собі понаднормові задачі, заробляєш більше. Тому це ідеальна система оплати, вона мотивує працювати.

Чи існує, на твій погляд, дискримінація жінок у сфері медіа в Україні?

Жінок у сфері медіа набагато більше, ніж чоловіків, але серед керівництва їх менше. В Миколаєві набагато більше жінок-журналісток, але серед головних редакторів більше чоловіків. Я одна з двох головних редакторок серед інтернет-ЗМІ, ще й 25-річна. В усіх інших сайтах керують чоловіки. Є навіть редакція, де керівник чоловік, а всі решта – журналістки.

Які способи протидії дискримінації жінок у медіа ти вважаєш ефективними?

Найперше – про це треба говорити і багато говорити. Писати про це статті, проводити тренінги, робити вебінари для чоловіків, щоби вони розуміли, що таке сексизм та дискримінація, і як не треба поводитися.

На жаль, з погляду чоловіків часто професія журналістки сексуалізована та романтизована. Навіть у серіалах журналістка зазвичай – це висока красива жінка на підборах, білявка з третім розміром грудей та короткою спідницею. Думаю, що такі серіали також впливають на чоловіків, бо вони сподіваються, що на інтерв'ю до них зайде така ефектна дівчина, а заходжу я. На жаль, і серіали, і книжки теж на це впливають. Навіть у «50 відтінках сірого» Анастейша Стіл – журналістка. Тому, думаю, що треба достукуватися саме до чоловіків, які керують редакціями. Можливо, робити вебінари для редакцій і пояснювати роль жінок.

Тобто треба щось робити з несерйозним сприйняттям журналісток як таких. Щоби нас не називали «підставками для мікрофона», бо я й таке чула.

Що ти вважаєш ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Зараз ключова проблема – це безпека жінок. Вони дуже сміливі, їздять на фронт і в прифронтові міста та села. Мені дуже страшно за дівчат. Наприклад, на всі «прильоти» в нас у місті висвітлює дівчина. Мені за неї дуже страшно, вона навіть молодша за мене. Я часто ходжу на такі заходи з чоловіком, бо він мене саму не відпускає.

Мені здається, що сексизм і гендерна рівність відійшли на другий план, бо зараз йдеться про фізичну безпеку. Особливо небезпечно, коли редакція складається лише з жінок, і немає чоловіка, який може піти і зробити важчу роботу, наприклад, сфотографувати місце прильотів. Бо, думаю, така робота має бути на чоловіках. Не тому, що їх не шкода, а тому, що вони психологічно більше для цього підготовлені.

У жінок після війни буде велика психологічна травма. Наприклад, мені страшно планувати й народжувати дитину. Якщо раніше я про це думала, то зараз мені страшно, бо мій психологічний стан нестабільний. Я не хочу в майбутньому завдати шкоди своїй дитині через те, що зараз не пропрацювала свої психологічні проблеми.

А до вторгнення головною проблемою була справді гендерна нерівність, і те, що до жінок ставилися як до *«підставок для мікрофону»*, як до *«дівчат на побігеньках»*.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Мені здається, що так. Жінка почуватиме себе в безпеці, і розумітиме, що їй є куди звернутися. Вона не лишиться з проблемою сама, а знатиме, до кого звернутися, і знатиме, що там її вислухають, допоможуть і буде якась реакція. Це дуже важливо. Бо навіть у поліцію не завжди ефективно звертатися, там часто замовчують різні випадки, особливо, коли по той бік якийсь депутат.

Було б добре, якби таких організацій було більше, і якби вони діяли на регіональному рівні, щоб не потрібно було звертатися в Київ і пояснювати ситуацію з нуля. Наприклад, щоби можна було отримати безоплатну юридичну допомогу для жінок-медійниць. Інколи цього дуже не вистачає.

Оксана Павленко

«Правила щодо гендерної рівності має прописувати навіть невеличке медіа»,

— Оксана Павленко.

Оксана Павленко в журналістиці з 2006 року. Працювала в низці інтернет-ЗМІ, на «1+1», телеканалі ТЕТ, а також у рекламній агенції. У 2013-му році запустила власне нішеве жіноче медіа The Devochki. У березні 2022-го року проєкт був перейменований на Divoche.media.

Чи стало в тебе більше робочого навантаження після 24 лютого?

У мене особисто його стало набагато більше, тому що в нас дуже сильно скоротилася команда. У нас і так у штаті не було людей, ми працювали попроєктно з фрилансерами. Але потім на них не стало бюджетів, і наразі я фактично одна веду весь проєкт, а ще дизайнерка робить ілюстрації і верстку та включається до технічних моментів.

Через те, що люди були більше зацікавлені в новинах, ми почали публікувати новини, які так чи інакше стосуються жіночої аудиторії. Цим теж займалася я. Плюс ми робили дуже багато роботи по інстаграму, бо в цей період дуже сильно виросло залучення в соціальні мережі. Наразі я веду всі наші партнерські інтеграції, грантові проєкти, займаюся SMM, якого стало більше, періодично ставлю новини, читаю тексти й інколи їх пишу. Навантаження в мене збільшалося, бо через обмежений бюджет я не можу багато делегувати.

Наскільки важко тобі було у фінансовому плані? Чи були місяці на початку війни, коли зовсім не було доходів?

Мені особисто було не важко, тому що в мене були заощадження, які мене підтримували. Крім того, під час евакуації у Вінниці ми платили тільки за комуналку, у мене не було витрат на оренду. Я готувалася до вторгнення, тому в мене були запаси їжі й таблеток для собаки. До того ж, у мене стало менше витрат — я перестала ходити в ресторани та купувати зайві речі. Але деякий час у мене не було заробітку зовсім. До 24 лютого я мала додатковий заробіток у сторонньому проєкті, але він був заморожений. Він почав працювати зі скороченими бюджетами лише в березні і тільки зараз потроху повертається до попереднього рівня.

Якщо говорити про Divoche.media — там перший час зникли комерційні проєкти, тому мені не було чим платити гонорари авторам. До 24 лютого наші гонорари були 1000 грн за текст, з кінця лютого по квітень публікували тільки волонтерські матеріали безкоштовно, а потім повернулися до гонорарної основи і платили по 500 грн за текст. Наразі ми потроху повертаємося до 1000 грн і більше — залежно від матеріалу. Хоча бюджети досі невеликі.

Що довелося змінювати в професійному плані?

Упродовж дуже довгого часу ми не писали ні про що, окрім війни: усе, що стосувалося жінок на війні було основою контенту. Ми залишилися вірними нашим принципам і головним фокусом лишився жіночий досвід. З іншого боку, самі історії шокували, дивували й працювати з ними мені було емоційно важко. Я й до цього звикла плакати, коли редагую текст, а тепер тим більше. Наприклад, недавно я редагувала текст «Жінки зі сталі» — про асоціацію жінок, у яких близькі люди перебувають в полоні, або загинули в Маріуполі. І я з перших рядків почала плакати, бо це тема, яка мене дуже бентежить.

З іншого боку, у нас таких тем було багато й до 24 лютого. Тему війни ми так чи інакше підіймали й до цього, писали про жінок на фронті і дружин військовослужбовців. Але те, що відбувається в Україні зараз — це не те, до чого можна емоційно звикнути.

Які безпекові виклики зараз для тебе найнагальніші?

Звісно, це питання прильотів ракет, вторгнення. Тим не менш, у Києві я психологічно почуваюся доволі безпечно, можливо, це самообман. Я киянка, мені добре вдома. Але, з іншого боку, буває, що я йду вулицею й думаю, куди тікатиму в разі ракетного обстрілу.

На День незалежності було дуже страшно. Я провела цей день у ванній із собакою й реагувала на кожен звук. Мені страшно за всіх друзів та знайомих, тому кожен ранок я починаю з того, що боюся читати новини.

Також актуальне фінансове питання, це також безпековий виклик, тому що наразі я не можу надовго планувати бюджет видання. Не можу взяти людей на роботу. Ми над цим працюємо, але ніхто не знає, що буде завтра.

Що може посилити твою безпеку та впевненість у майбутньому?

Знищення Росії може дуже сильно мені допомогти)) Все інше я вирішу.

У мене немає дітей, тому багато в чому мені простіше, ніж іншим людям.

Якщо говорити про фінанси – наразі ми шукаємо підтримку для медіа на 3-4 місяці – на існування проекту загалом. Якби ми отримали такий грант, це б дозволило переформатувати видання, переробити деякі внутрішні документи й зайнятися організаційними питаннями: наприклад, переробити систему роботи з підписками й донейтами від читачів. Нам потрібно вирішити технічні питання, SEO-питання, відкрити громадську організацію.

Роботи багато і ми все це можемо зробити, якби в нас був грант на 3-4 місяці, який би дозволяв працювати, не думаючи, що потрібно заробляти на поточні витрати й існування. Це б додало впевненості в майбутньому. Великий та довготривалий грант ми зараз не потягнемо, тому шукаємо невеличкий на кілька місяців.

Наскільки тобі вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Батьки в мене не потребують піклування, хоча зараз я допомагаю їм із ремонтом. А більше піклуватися мені немає про кого.

Я дуже хочу у відпустку, але в цьому році її в мене, скоріше за все, не буде. Бо ми зараз переробляємо проєкт і я не можу собі дозволити відірватися від нього на довгий час.

Але в мене є вихідні, бо я сама собі начальниця. Вважаю, що вихідні та здоровий сон – це дуже важливо. Якщо дуже сильно втомлююсь, піднімається температура і я не в стані працювати. Тому розумію, що не можна доводити себе до такого стану, бо ефективнішою від того не будеш. Тому намагаюся мати два вихідних на тиждень – суботу й неділю. У мене бувають «загони», коли працюю без вихідних. Але я розумію, що чим краще я відпочиваю, тим краще працюю. Доводиться час від часу собі про це нагадувати.

Після деяких подій — наприклад, обстрілу Вінниці або Оленівки, я десь добу не можу працювати. Моя психіка витрачає весь свій потенціал на те, щоби заспокоїтися. І загалом мені здається, що у воєнний час треба трохи зменшувати до себе вимоги. Бо це важкі випробування для всіх нас.

Який гендерний склад твого колективу?

Наш сайт працює тільки з жінками. Раніше нам інколи дописували й чоловіки, були фотографи-чоловіки. Але наразі ми вирішили, що нам буде цікавіше та комфортніше працювати жіночим колективом. Гендерної рівності з цієї точки зору в нас немає, але мета проєкту загалом — підтримувати жінок. Не виключаю, що гендерний склад команди може змінитися, але зараз так.

Наскільки актуальними для твого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності? (Чи вони формалізовані, чи вони обговорюються й за яких обставин)

У нас є стайлбук, і там прописані основні цінності, в тому числі про недискримінацію. Загалом мені здається, що ці речі потрібно прописувати кожному, навіть маленькому колективу або маленькому медіа. Бо до нас постійно долучаються нові люди — і нові авторки, і практикантки. Мені легше їм надіслати готовий файл, де прописані цінності: що ми, хто ми, у що ми віримо і для чого це робимо.

Чи зазнавала ти будь-коли сексизму на роботі? Від кого від був: колег, героїв матеріалу?

Ми як жіноче медіа зазнавали сексизму у своїй сфері, тому що деякі люди нас не сприймали серйозно. І не впевнена, що нас досі сприймають всерйоз. Я бачила це на різних подіях, але перестала звертати на це увагу.

Щодо мене — так, я стикалася із сексизмом. Я працюю в медіа з 2006 року. Зараз дуже багато що змінилося, а свого часу коли тобі на роботі кажуть, що в тебе красива жопа, ти думаєш, що це класно. На той час я не помічала, що це сексизм і пропускала повз вуха. Якби я щось таке почула зараз, відповіла би і зробила би зауваження. Але тоді я була молодша, чула багато фраз типу *«вы, девочки, ничего не понимаете»* й не звертала на них особливої уваги.

Умовно нещодавно, років 5 тому, я була на інтерв'ю в чоловіка-лікаря і він почав казати, що мені пора завести дітей замість того, щоби ходити на інтерв'ю. Я тоді дуже здивувалася.

Так чи інакше я стикалася із сексизмом та сексистськими жартами на різних лекціях із журналістики та копірайтингу. Коли в тебе з'являється фем-оптика, починаєш помічати багато сексизму в публікаціях та на івентах. Легше від цього жити не стає, але я рада, що я це помічаю.

Зараз у своєму професійному житті я з цим не стикаюся, просто тому що в мене така сфера — ми працюємо з феміністичними текстами й жіночим досвідом. І навіть у нашій рекламній діяльності ми робимо проекти, які відображають наші цінності. Це стосується і вибору компанії, і теми матеріалів. Тому мені здається, що я сама себе відмежувала від сексизму в професійній діяльності. Уже рік-два я не стикалася із сексизмом у роботі. Але я знаю, що він є.

А раніше це від кого звучало: колег, керівництва, спікерів?

Від усіх потроху. Від керівництва — було, від колег — було, від спікерів — було. Причому, мене не хотіли принизити чи образити, усім здавалося, що це варіант норми — жарт або кліше про зовнішність. Вислови *«украшение коллектива»*, *«слабкі дівчата»* — це було в будь-якому колективі. У моєму житті було чимало *«доброзичливого сексизму»*, особливо на корпоративах у великих компаніях.

Але я теж на той час не розуміла певних речей. Наприклад, на початку двохтисячних на пресконференції якогось принца я сама ставила йому питання типу *«як вам українські дівчата?»*. Я була юна і вважала, що це нормально. Тоді ніхто мені не казав про сексизм або дискримінацію жінок, у моїй професійній освіті про це не говорили.

Чи зазнавала ти дискримінації чи домагань на роботі?

Ні, з цим не стикалася. Можливо, я не знаю з погляду оплати, бо на всіх моїх роботах були закриті дані про зарплати, це не те, про що можна говорити з колегами. З домаганнями також не стикалася, думаю, що мені пощастило з місцями роботи.

Медіа — сфера, у якій рідко кажуть «не вагітній і не йди в декрет», бо працювати можна і вдома з ноутбуком. Мені такого також не говорили.

Але я могла забути, бо в мене пам'ять самоочищується з приводу травматичних досвідів.

Які способи протидії дискримінації ти вважаєш ефективними?

Думаю, треба починати зі школи. Я скептично ставлюся до того, що можна змінити

дорослих. Але знаю, що можна працювати з дітьми та ростити нове покоління толерантнішим і з розумінням того, що таке сексизм, що таке дискримінація, що таке згода, і як це все працює. Про це потрібно говорити.

З дорослими можна працювати через медіа та лідерів думок, через зрозумілі івенти в компаніях, але щоби вони були цікаві. Бо умовна лекція про булінг з 10 до 17 в більшості компанії буде сприйнята для галочки. Нудний освітній процес може викликати відторгнення. Думаю, що це робота ейчарів – знаходити прикольні та цікаві нативні способи донесення такої інформації до команди.

Колись я читала лекцію про стереотипи для великої міжнародної компанії й там були дуже дивні питання – мене питали *«а ви знаєте, що в Європі дитині не кажуть її стать, поки вона сама її не обере»*. Це питала жінка, і я розумію, що вона взяла цю інформацію з якихось *«жовтих»* вайбер-каналів чи медіа. На жаль, саме вони формують ставлення багатьох людей до різних подій.

Думаю, також добре в цьому плані працює Netflix та HBO, у нових серіалах є нативне пояснення, чому сексизм – це погано. І це працює для дорослої аудиторії.

А ще вважаю, що в медійній спільноті потрібні дискусії. Загалом я вірю в дискусії та розмови, це допомагає змінювати ситуацію. Наприклад, думаю, саме це публічне обговорення допомогло ратифікувати Стамбульську конвенцію.

Але мені здається, що загалом за останні роки 15 в плані гендерної рівності дуже багато що змінилося в позитивну сторону.

Що ти вважаєш ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

До вторгнення – це те, що в медіа мало репрезентують жіночий досвід. Друга проблема – те, що жінок не так багато на керівних позиціях у медіа. І на професійних медіаподіях жінки часто в меншості.

Є проблема *«третьої зміни»*. У жінок є діти, яким потрібно приділяти увагу, а ще домашня праця. Часто роботодавці не дуже раді тому, що жінці потрібно розподіляти між цим всім свій час. До повномасштабного вторгнення, під час пандемії, жінки були головними піклувальницями про дітей під час їхньої онлайн-освіти. Жінкам доводилося ставати не лише мамами, а й вчительками і витратити на цей час, поєднуючи це з роботою.

Також здебільшого жінки стереотипно вважаються тими, хто доглядає за хворими родичами. І це проблема була дуже великою, при цьому вона не репрезентована в медіа, бо не вважається важливою. Але через це жінки страждали

й економічно, бо здебільшого вони втрачали роботу, або йшли з роботи, не маючи змогу приділяти їй достатньо часу, обираючи між сім'єю та роботою.

Якщо казати про період після 24 лютого, то всі ми поза гендером маємо проблеми з безпекою через вторгнення Росії в Україну. Це перша проблема, яка стосується всіх. Але жінки мають свої виклики. Багато з них із дітьми евакуювалися за кордон і їм доводиться налагоджувати роботу віддалено. Багато медійниць залишилося без роботи. Інші — стикнулися з тим, що працюють понаднормово, але при тому не мають більшої оплати.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Мені здається, що об'єднання жінок дуже важливі в різних сферах. «Жінки в медіа», «Юрфем», «Жінки зі сталі», спільнота фотографинь тощо. І жіночі об'єднання реально працюють.

Я вважаю дуже важливою ідею жіночої солідарності й сестринства. Підтримка працює навіть на рівні того, що ти можеш із кимось поділитися своїми специфічними проблемами у сфері.

Якщо говорити про той же сексизм, я думаю, що організація може з цим справлятися, бо організація може мати більшу вагу для вирішення питань, більший вплив і ресурс. Саме існування організації впливає на видимість жінок, а будь-яке підсвічування важливих питань — це добре.

Мені також подобається, що «Жінки в медіа» дають невеликі гранти на те, щоби більше говорили про жінок. Це коло допомоги, коли ми всі одна за одну й можемо співпрацювати. Це підтримуюче середовище. Думаю, що для медійниць було б добре мати навіть декілька організацій, у різній тематиці, наприклад, для медійниць, які працюють у спортивній тематиці, або медійниць-розслідувальниць тощо.

Ірина Славінська

«Жіночі організації мають бути дієвими, а не просто розповідати про гендер»,

— Ірина Славінська.

Ірина Славінська працює в медіа з 2006 року. Працювала в «Українській правді», згодом — ведучою авторської передачі на телеканалі ТВі. З літа 2013 року долучилася до команди ведучих «Громадського радіо», а згодом — до Редакційної ради та правління ГО «Громадське радіо». З листопада 2017 року була ведучою програми «Права людини понад усе» на Українському радіо. З весни 2018 року — виконавча продюсерка радіо «Культура» та радіоведуча. 2021 року була обрана головою Редакційної ради Суспільного мовлення.

Розкажи, як і де ти дізналася про повномасштабне вторгнення?

На той момент уже дві ночі поспіль тривають нічні ефіри на Українському радіо. Багато говорять про можливий напад — минулий раз говорили, що можуть настати 22-го, до того — що 16 лютого, яке в ефірах перетворилося на День єдності.

У ніч на 24 лютого я не працювала в нічній зміні, натомість працювали цілодобово, чергуючи по черзі, інші колеги. Тому 24 лютого, коли я прокинулася від вибухів, то почистила зуби, випила склянку води, узяла ще місяць тому спакований рюкзак і поїхала в редакцію Українського радіо.

Чи змінилася в тебе кількість навантаження після 24 лютого?

Так, я стала більше працювати, але моя посадова інструкція й так передбачає ненормований робочий день, тому не можу сказати, що для мене це стало чимось несподіваним. Збільшилася кількість ефірів, тепер у мене кожного тижня буває до 3 ефірних змін по 6 годин наживо. А на початку вторгнення, напевно, було ще більше.

Адміністративна та менеджерська робота (оскільки я виконавча продюсерка, це насправді моя головна частина роботи) залишилася такою самою — я керую великою командою ведучих, режисерів, редакторів. Я продовжую бути виконавчою продюсеркою й одночасно веду ефіри.

Чи є в тебе вихідні або відпустки?

Усе згідно з Трудовим кодексом — два вихідних на тиждень, відпустка. Цього року я була у відпустці один тиждень. Могла би бути більше, але внутрішньо сама собі дозволила тільки ці 7 днів відпочинку. Було важко довше залишатися поза ефірами.

Чи змінилося щось у рівні оплати після 24 лютого?

Ні, усе так само. Суспільне — відповідальний працедавець. На відміну від низки комерційних мовників, тут неможливо уявити ситуацію, коли персоналу просто раптом перестали платити чи звільнили із сьогодні на завтра.

Що довелося змінювати в професійному плані? Чи довелося працювати з зовсім новими темами, з якими ти раніше не працювала?

Мені довелося більше, ніж я звикла, працювати з воєнною темою. Хоча я не воєнна репортерка, у мене ніколи не було відряджень у зону бойових дій — це не зовсім моя тема. Проте воєнна реальність стала присутньою практично в кожному українському місті, вона перестала бути чимось винятковим.

Також я розконсервувала свої скіли у веденні передач на суспільно-політичну тематику. Попередні 4 з половиною роки я більше працювала з культурними темами, тепер знову мігрувала на аналітичні та інформаційні програми. Це, напевно, головна зміна.

За ці місяці війни я переконалася, наскільки корисними були навички роботи

з правозахисною тематикою. Те, з чим я працювала в програмі «Права людини понад усе», стало частиною щоденної реальності — права жінок, сексуальне насильство, права ВПО, запобігання торгівлі людьми, права національних і релігійних спільнот... Усі ці теми мені добре знайомі завдяки роботі з правозахисною оптикою, й у воєнних реаліях мої навички та експертиза дуже допомогли колегам.

Чи довелося прокачувати нові навички? Наприклад, технічні?

Був момент, коли ми працювали самостійно за режисерським пультом. Я опанувала цю роботу і тепер можу сама себе видавати в ефір. Монтувати я вміла й раніше, тому для мене це не якась неможлива задача. Я можу також сама себе записати, змонтувати, видати в ефір.

Які безпекові виклики зараз для тебе найнагальніші — для тебе, твоєї родини й команди?

Треба розділити команду й родину. Там, де ми працюємо, є укриття. Працедавець забезпечив нас усіма основними безпековими штуками: в укритті є вода, електрочайник, чай-кава, місця для сидіння, інтернет і робочі місця із комп'ютерами. Також є студії, де ми можемо працювати в безпеці. Тобто тут усе ідеально.

Натомість я маю безпекові виклики поза роботою, оскільки живу в будинку без укриття — тут є тільки підвал. Що мені робити, куди йти, коли сигнал тривоги починається вночі? Можна піти в метро, але це 15 хвилин пішки від дому. Я не розумію, де мені ховатися. До того ж, не ясно, що робити, коли я перебуваю просто на вулиці, далеко від станцій метро, парковок або інших потенційних укриттів.

Що може посилити твою безпеку та впевненість у майбутньому? Бронежилет тобі навряд чи потрібен, наскільки я розумію, але, може, страховка?

Я застрахована, сама себе застрахувала свого часу. Але за правилами страховка не діє, якщо щось сталося внаслідок бойових дій. Тобто якщо я просто на вулиці зламаю ногу, мені відшкодують лікування, а якщо щось станеться внаслідок прильоту або уламків ракети — ні.

Бронежилет мені справді не потрібен. Мені більше допоміг би більш безпечний простір у місті. І закінчення війни, очевидно.

Наскільки тобі вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Я у доволі привілейованому становищі, бо у мене немає дітей та дорослих родичів, які були б у мене на утриманні. Я усвідомлюю цей привілей не мати проблем

із поєднанням роботи й особистого життя. Навіть там, де в мене виникають певні незручності, я розумію, що це дрібничка, порівняно з тим, що переживають інші люди.

Як ти оцінюєш своє професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

На рівні команди радіо «Культура» я займаю керівну посаду як виконавча продюсерка.

Щодо кар'єрного зростання — я знаю, що зможу це зробити, якщо цього захочу й почну над цим працювати.

Який гендерний склад вашого колективу (на рівні команди та на рівні керівників організації)?

На Радіо Культура працюють здебільшого жінки. Це приблизно 70 % команди, гендерний дисбаланс, можна сказати.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності? (чи вони формалізовані, чи вони обговорюються й за яких обставин)

Так, низка речей прописані в етичному кодексі. Також про неприпустимість дискримінації в журналістських матеріалах у нас написано в редакційному статуті. За порушення редакційних стандартів передбачено відповідальність, також втрутитися може Редакційна рада, яку я очолюю. У довоєнний час ми також написали гендерну політику — над її створенням із нашою командою працювала Тамара Марценюк. Текст містив додаткові стандарти щодо гендерної рівності та недискримінації, які доповнюють і редакційний статут, й етичний кодекс Суспільного.

Чи зазнавала ти коли-небудь сексизму на роботі? Від кого він був: колеги, героїв матеріалу?

Думаю, ми всі час від часу стикаємося з побутовим сексизмом. Напевно, від героїв матеріалів найбільше. Не думаю, що цього було багато, але траплялося. Водночас я маю привілей — досвід роботи з відповідальними командами, де було місце чутливості до різноманітності. А від героїв якийсь побутовий сексизм — точно було.

Можеш розказати кілька історій?

У 2014 році, коли почалася війна, були мої перші ефіри з інтерв'ю та коментарями експертів про ситуацію на фронті. Я чула щось на кшталт *«ви, дівчата, такі молоденькі, вам не годиться говорити про війну. Про війну мають говорити серйозні люди»*. Такого роду вислови звучали подекуди.

Інша поширена форма сексизму — зменшувально-пестливі форми називання імені, таке бувало регулярно. Не завжди зі злим умислом, але деякі люди полюбують звертатися до мене як до *«Ірочки»*. Були ще всякі історії, але все з часом вилітає з голови.

Чи зазнавала ти дискримінації чи домагань на роботі?

На щастя, ні. Мені, правда, пощастило з командами. Але в одному з попередніх місць роботи я відчувала, що тут не зможу будувати кар'єру через скляну стелю — не було можливості рости, бо в той час просто не було відповідних посад. Не знаю, чи це було пов'язане з гендерними принципами, чи просто з тим, як побудована команда, але я це відчувала.

А не було різниці в оплаті, щоби чоловікам платили більше на аналогічних посадах?

Я не маю доступу до відомостей про зарплати інших, але загалом на Суспільному за кожною посадою закріплений певний грейд, тобто рівень оплати. Тому людина на певній посаді буде отримувати певні гроші, незалежно від своєї статі.

Який спосіб протидії дискримінації за гендерним принципом ти вважаєш найбільш ефективним (саме в медіа)?

Якщо говорити про команду, найкращий інструмент — це притомна відповідальна людина, яка відповідає за роботу з командою. Також дуже важливою є наявність чіткої стратегії чи політики — яку описано в загальнодоступному документі, якої дотримуються всі в команді. Це не має бути стратегія «для галочки», а реальний документ, на який посилаються, який працює. Тоді ця стратегія може бути інструментом ефективної роботи ейчара чи інших відповідальних, коли на такого роду кейси (випадки сексизму або дискримінації) справді буде реакція.

Також хорошим варіантом є інструменти на кшталт етичного кодексу, але це працює тільки тоді, коли є реальна реакція на звернення та скарги. Якщо реакції

нема або є апріорі ставання на сторону керівництва, тоді, звичайно, від цього не буде толку, навіть якщо написати десять таких етичних кодексів. Ще одна важлива складова, якщо ми говоримо про робочу рамку — це навчання персоналу. Люди не зобов'язані розбиратися в гендерній тематиці, тож їх важливо навчати, пояснювати.

Якщо ми говоримо про матеріали в медіа, то я свідомо того, що жоден матеріал не може негайно змінити реальність. Водночас висвітлення цієї проблематики в медіа є важливим, аби чітко вказувати на ті місця, де є проблеми. Також медіа допомагають посилювати чутливість широкого загалу до гендерної проблематики — наприклад, розширювати межі норми. Якщо ми чогось не бачимо в медіа та масовій культурі — цього не існує. І навпаки — якщо це є, то воно існує, воно нормальне, воно прийнятне. Саме завдяки такій роботі ми, згідно з опитуваннями «Права людини в Україні», бачимо покращення гендерної чутливості.

Водночас важливим є те, щоби медійні матеріали обов'язково мали прикладне застосування, корелювали з реальним життям. Немає сенсу просто робити матеріал про якийсь абстрактний гендер або дискримінацію у вакуумі. Кожен матеріал повинен містити реальну не надуману й не висмоктану з пальця історію, а також конкретний call-to-action або опис інструменту, яким можна скористатися для самозахисту. Наприклад, підказку, куди можна звернутися за допомогою у випадку, коли працедавець намагається звільнити вагітну працівницю замість надання їй декретної відпустки. І якщо ми кудись відправляємо людей, це місце має існувати насправді, має бути дієвим. Якщо людина туди звернеться, а її відфутболять — тоді нам буде складно переконати людей у тому, що потрібно реагувати на дискримінацію, сексизм тощо.

Що ти вважаєш ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Залежить від того про жінок на яких територіях ми говоримо. Для деяких із них це очевидно особиста безпека — маю на увазі воєнних репортерок і тих журналісток, які продовжують працювати на тимчасово непідконтрольних територіях.

Якщо говорити про життя до вторгнення — проблемою в багатьох редакціях була жіноча додаткова неоплачувана праця. Наприклад, полити квіти, помити чашки, заварити каву. Це створює більшу зайнятість жінок, навіть якщо зарплати однакові з чоловіками. Чоловік робить тільки свою роботу, а жінку змушують робити ще й багато додаткових суспільних завдань. Мені здається, що це проблема, яку можна вирішити і вертикально, і горизонтально. Наприклад, ти просто в якийсь момент перестаєш варити каву комусь, крім себе. Можу припустити,

що в деяких редакціях може існувати проблема нерівної оплати праці, а також несправедливого розподілу тем – наприклад, імовірно, не всюди журналісткам охоче віддавали «серйозні» резонансні сюжети в розробку.

Ще одна проблема – частина медійників погоджуються на ніяк не легалізовану роботу. У результаті в них нестабільне соціальне становище. І коли 24 лютого почалася війна, ми побачили наслідки свого процесу – багатьох медійниць безкарно звільнили з роботи «із сьогодні на завтра». Якби вони були офіційно оформлені на роботі, у них були би можливості принаймні подати до суду й захистити свої права чи бодай пройти через офіційну процедуру скорочення – з усіма необхідними виплатами. Така ж проблема стосується й роботи фрілансерок, адже в деяких редакціях просто могли припинити замовляти матеріали.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Звичайно. Але такі, які справді працюють і є ефективними в боротьбі з реальними проблемами. Крім тих, які працюють із «підвищенням обізнаності» та просвітницькими цілями, мають бути й такі, які можуть надати пряму допомогу. Яку? Наприклад, забезпечити адвокатку, яка б допомогла відстоювати свої права в конфлікті з роботодавцем. Або ж допомогти молодій журналістці, яка тільки починає свою кар'єру, розібратися, які є форми працевлаштування в медіа, і на яку з них варто погоджуватися. Або ж організація, яка може видавати одноразові чи регулярні виплати фінансової допомоги журналісткам у складних життєвих обставинах, наприклад, як це робить Український ПЕН для письменників. Якщо раптом жінка-медійниця втрачає роботу, було б добре мати організацію, яка може допомогти їй одноразовою сумою, щоби вона хоча б заплатила за оренду квартири, поки шукає іншу роботу. Такого роду дієві організації справді потрібні.

Відчуваю, що цей напрямок поволі розвивається, адже вже почали виникати ініціативи з психологічної підтримки для медійниць, що надають простір для того, аби жінки могли ділитися між собою інформацією, розповідати, у що вони вірять, чим цікавляться, які проблеми мають. Було б добре розширити спектр можливої підтримки, аби існували не лише освітні послуги чи психологічна допомога, але й інші ініціативи.

Ірина Сампан

«В армії ще багато печерних стереотипів щодо жінок на фронті і я не знаю як це перемогти»,

— Ірина Сампан.

Ірина Сампан каже, що деякі жінки в армії, щоби швидше стати «своїми» починають перебирати точку зору чоловіків і говорити як вони. Йдеться про випадки мізогінії, коли жінки виправдовують те, що інших жінок на бойових посадах не беруть на завдання через їхню стать. За її словами, на фронті часто можна почути необґрунтовані заборони, тільки через те, що «ти ж дівчинка».

Ірина Сампан — воєнна кореспондентка, працює для видання «Цензор.нет» і каналу «Бутусов Плюс», а також для «Громадського радіо». Має восьмирічний досвід роботи на фронті. Після повномасштабного вторгнення на кілька місяців полишила журналістику, щоби зосередитися на волонтерській допомозі військовим, але повернулася, бо відчула потребу професійної реалізації. Має трирічного сина, якого лишає з батьками чи чоловіком, коли їздить працювати на передовій.

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

До повномасштабного вторгнення в мене був авторський проєкт, програма яка називалася «Східний фланг». Вона була про те, які кроки Україна робить для вступу до НАТО, що роблять Збройні сили, уряд і таке інше. Я була авторкою. Після вторгнення це стало неактуальним, зрозуміло, що на порядку денному вступ до НАТО не стояв. На чотири місяці я покинула журналістику. У мене була екзистенційна криза. Я думала про те, що хотіла бути корисною своїй країні і Збройним силам. Я зрозуміла, що не можу зараз писати, знімати, видавати й тому я пішла у волонтерство. Чотири місяці я волонтерила, возила допомогу військовим на фронт, ганяла машини, зібрала команду, яка займалася рекрутингом іноземних бійців, які хотіли воювати за Україну. Але якось поступово ресурси вичерпувалися, у тому числі й матеріальні. Я не працювала, у мене не було зарплати. Я жила при Іноземному легіоні, вони мене годували й давали прихисток. Я зрозуміла, що далі я не протягну і єдине, що може мені зараз дати сили – це журналістика. До того ж волонтерська робота стала злагодженою. Після 24 лютого у волонтерство включилися всі, допомагали хаотично і хто чим може. Пройшов місяць, два, три і я бачу, що великі фонди налагодили процес. Ті самі пікапи, які я возила одиницями, фонди закуповують цілими партіями. Тобто у волонтерстві я вже не дуже була потрібна. Так само і з рекрутингом. Це спочатку був великий потік іноземних бійців, які їхали сюди, дзвонили до нас, просили допомогти перейти кордон, зорієнтуватися. А зараз потік впав, пишуть раз на місяць чи раз на пару тижнів. В основному ми запрошуємо інструкторів. Тому для себе я тут теж не бачила продовження і вирішила повернутися в журналістику.

Я працюю на тому самому ютуб-каналі. Зараз я знімаю інтерв'ю з бійцями й репортажі. В інтерв'ю я роблю фокус на рядових бійцях, які на передку. Ми маємо там дуже різні історії про різних героїв. У принципі, що до повномасштабної війни, що зараз, я займаюся тим самим. Хоча війна вплинула на формат, у якому я видаю контент. Але все інше не змінилося.

Що довелося змінювати в професійному плані: робота з новими темами, нові навички, зміна місця роботи?

Та ні, усе залишилося приблизно так само. Але якщо раніше за ці гроші я робила чотири програми на місяць, то зараз мені треба здати 9-10 репортажів. Але через зміну формату це не так важко. Усе ж раніше ми видавали велику повноцінну аналітичну програму, це було нелегко. Ми робили все вдвох з оператором. А зараз мені працюється легше, тому я просто шукаю людей і їхні історії, знімаю і слухаю. Я приїжджаю на фронт, контактую з командиром чи з пресофіцером і вони мені підказують, яку історію можна записати. Наприклад, історію бійця,

який до війни був оперним співаком, а зараз він стрілець. Тому це трохи легше, бо потребує менше моєї авторської роботи.

Ще я відійшла від новин. До повномасштабної війни я вела новини на «Громадському радіо». Зараз не веду. Іноді роблю для «Громадського» щось для соцмереж. Що ж до навичок, то я зрозуміла, що можу працювати цілодобово на адреналіні, чи гніві, чи на страху, чи якійсь внутрішній мотивації. Так було місяці три, але потім я почала розклеюватися й у моральному плані, і в плані здоров'я.

Війна для мене не нова тема, я з цією темою працюю 8 років. Просто в мене були різні жанри й різні періоди. Спочатку я робила репортажі, потім почала писати аналітичні матеріали. Тому я не можу сказати, що це нові теми. Я більше почала працювати з англійською мовою завдяки іноземним рекрутам. Коли я з ними працювала, я підтягла свою англійську. Ще я певний час у легіоні виконувала роботу пресофіцера й це був новий досвід роботи по той бік. Коли ти журналіст, ти постійно контактуєш із пресофіцерами, але тільки коли ти сам стаєш на це місце й постійно варишся серед армійців, починаєш розуміти, як воно. Наприклад, думаєш про бійця, чи не буде йому важко дати чотири інтерв'ю, щоби раптом боєць не сказав щось, що не можна казати, бо це ж моя відповідальність. Це були для мене нові навички і вони мені зараз допомагають у роботі з пресофіцерами.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?

Те, що може прилетіти в будь-який момент і незалежно від того, де ти знаходишся. Безпека родини, безпека дитини теж виклик. Я залишаюся в Києві, а моя дитина була в евакуації з березня до травня. Потім я вирішила повернути дитину в Київ, зараз він ходить у садок. Але безпекові виклики — це ті виклики, які від мене особисто не залежать, тому що прилетіти може будь-куди. Я ще, до речі, живу в Бучанському районі. І, хоча, я сподіваюся, що другий раз на Київ не підуть, але ми не можемо бути в цьому впевнені.

Потім є ще виклики щодо моєї особистої безпеки на фронті, щодо можливого поранення чи навіть смерті. Донедавна я була єдиною годувальницею в сім'ї. Зараз у мене є чоловік і ми все ділимо навпіл. Але я журналістка, якщо зі мною щось станеться, моя родина нічого не отримає. Був законопроект, але, здається, його так і не довели до кінця, про страхування життя воєнних журналістів. Мені б хотілося би доопрацювати цей момент зі своїм страхуванням.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Ну, звісно, перемога. Але якщо йдеться про життя під час війни, то те, про що

я вже сказала — якесь страхування життя. Усе це поки вилами по воді писано, хочеться бути більш впевненою, що в разі чого моя родина щось отримає. Але я взагалі оптимістка, я не збираюся помирати зараз.

У мене взагалі проблеми з усвідомленням власної безпеки. Коли я не працюю на передовій, у мене якесь відчуття неповноцінності. Мені потрібно бути в епіцентрі, йти з бійцями в наступ або спілкуватися з ними безпосередньо після цього. А коли я на другій чи третій лінії, або коли мене не пускають на якісь позиції, а я знаю, що там небезпечно, то мене це дратує. Тому посилити мою безпеку може моя раціональність. Що ж до безпеки родини, то батьки у відносній безпеці, вони в центральній Україні. У разі чого є машини, є засоби евакуації. Впевненість у майбутньому? Я думаю, що зараз у всіх із цим проблеми. Закінчення війни — це може посилити мою впевненість у майбутньому.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Як я вже сказала, донедавна я сама виховувала дитину й це було дуже складно. Дитині три роки й майже всі три роки ми з ним удвох. Я не могла залишити роботу, яку дуже люблю й не могла віддати батькам назавжди дитину, яку теж дуже люблю. Всі попередні 8 років війни у мене була ця дилема як вибрати між особистим життям і роботою. Я не ставлю це на ваги й не хочу ставити. Коли хтось мене до цього змушує, все закінчується дуже швидко. Зараз мені легше, бо я зустріла чоловіка, який допомагає мені у всьому і бере на себе половину відповідальності. Також дитина стала старшою і він розуміє, що коли мама їде у відрядження, то мама їде у відрядження. Тому вдається поєднувати. Іноді не вдається, коли виникає щось нагальне, типу за годину пресконференція чи от завтра виступити ввечері й щось розповісти. Усе, що після 17 години вечора — це вже неможливо поєднати, бо це вже після садка, а я поки не змогла знайти няню. А так загалом мої домашні навчилися розуміти, що я люблю свою роботу й що зі мною треба будувати стосунки через призму роботи.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

Зараз я фрілансерка більше. Я працюю з «Цензором» два роки й досі не знайома з усім колективом. Мені комфортно. Головний редактор завжди мене підтримує, дає мені робити те, що я хочу й писати про те, про що я хочу. Мені комфортно, тому що він завжди дає мотивацію, навіть коли я опускаю руки. Щодо оплати праці мені не відомо, скільки платять кожному, але ті гроші, які платять мені мене

мене задовольняють і це вище середньої ставки на ринку. Що ж до «Громадського радіо», то це здорова інтелектуальна атмосфера, усталені погляди на життя й конфлікти. Мені дуже пощастило з колективами на обидвох роботах. Про кар'єрне зростання можу сказати так: більше працюєш — більше ростеш.

Який гендерний склад вашого колективу на рівні команди та на рівні керівників організації?

Я знімаю для каналу Бутусова, головний — чоловік, сам Юрій Бутусов, редакторка всього контенту, який надсилають — жінка, Альона Лунькова. Колектив маленький, сформований із людей, яких вибрав сам Бутусов. Серед польових журналістів я, здається, єдина жінка. Якщо брати весь «Цензор», то там є багато жінок. На «Громадському радіо» переважають жінки, чоловіків лише кілька. Можливо, жінки більш живучі (*сміється, — авт.*), а ще в нас там дружній до жінок колектив, де жінка почуває себе комфортно і знає, що завжди може звернутися, якщо її, наприклад, образять. Ні там, ні там у мене не було проблем через те, що я жінка.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності?

На «Громадському радіо» вже затвердили гендерну політику. Щодо каналу Бутусова, то ми зараз про це не думаємо. Робимо зараз свою роботу: зйомка-монтаж-відрядження. Колектив маленький, ми працюємо віддалено, тож поки це, мабуть, не актуально. Якби ми працювали в офісі, перетиналися й мали спільний побут, то це була б інша історія.

Чи зазнавали ви сексизму на роботі? Від кого від був: колег, героїв матеріалу?

На роботі — ні, ніколи. Один раз тільки була ситуація, коли були заворушення в Казахстані і я хотіла туди поїхати, але Юра Бутусов мене не пустив. Сказав, що там багато росіян і ти будеш їхати прямо їм у руки. Але я не вважаю, що це був сексистський момент, це було рішення наставника.

Водночас від сексизму я постійно потерпаю від моїх героїв, оскільки я працюю з військовими. Є військові, які знають про мої погляди й що я феміністка. Я чітко розмежовує особисте й роботу, я прошу чітко куди мене треба допустити й чому, ставлю на місце тих, хто мені відповідає, що «*ти ж дівчинка*». Є історія, про яку я пост напишу. В останню мою поїздку в 35 бригаду морської піхоти, туди разом

із пресофіцером приїхала психологиня, заступниця командира з морально-психологічного забезпечення. Я її запитала, чи багато служить жінок на бойових посадах. І вона каже: *«Ні, не багато, є одна снайперка, але її на бойові не беруть»*. Питаю: *«Чому?»*. І вона мені відповідає: *«Тому що вона дівчина»*. Тобто психологиня, яка має утримувати на певному психологічному рівні стан підрозділу і всіх військових каже мені *«раніше я думала так, як ви, теж була такою розумною, а зараз поспілкувалася з хлопцями й думаю, що жінкам не варто цим займатися»*. І це така величезна проблема насправді. Деякі жінки в армії щоб швидше стати *«своїми»* починають перебирати точку зору чоловіків і говорити, як вони. Це мізогінія. Тобто ти військовослужбовиця, але ти думаєш, що жінкам не місце в армії на бойових посадах. Оці постійні *«не можна»* є в армії щодо жінок. Не можна на завдання, не можна там, де небезпечно, тому що ти жінка і твоя смерть, типу, стане трагічнішою за смерть чоловіка. Це постійно і я не знаю, як ці печерні стереотипи перемогти. В армії зараз немає головної гендерної радниці і я навіть не знаю, до кого тепер із такими випадками звертатися. Тому я намагаюся їздити до своїх знайомих командирів, які знають, що я не сприйму такі необґрунтовані заборони. Мої знайомі це зрозуміли й дають працювати там, де мені потрібно. Іноді мене ще запитують *«а як же чоловік, а з ким діти, а що буде, якщо з вами щось трапиться»*. Тобто це постійний вихід за мої особисті кордони і я цього не люблю.

Чи зазнавали ви дискримінації чи насильства на роботі?

Від колег ні, ніколи. Один раз, коли я працювала в Міноборони, я прийшла в обтягуючих штанах і мені сказали *«о, які штани, завжди так ходи»*. Я сказала, що це харасмент і якщо я ще раз таке почую, будуть наслідки. Потім я почала у відповідь жартувати про їхні штани і як вони виглядають, і чоловіки зрозуміли, що зі мною так не можна. Насильства фізичного чи психологічного щодо мене не було.

Був випадок з героєм, актором Володимиром Талашком. Були домагання, але я зуміла видертися і втекти з його квартири після інтерв'ю. Це кричущий випадок. Але завдяки жіночій журналістській спільноті, її підтримці, юристкам, ми змогли зробити цей випадок публічним і домогтися його звільнення з університету імені Карпенка-Карого, де він викладав.

Які способи протидії ви застосовували, якщо мали такий досвід? Якщо не застосовували, які способи вважаєте ефективними?

Перше, що ти намагаєшся зробити — це фізична протидія, відсахнутися, відмовитися, попередити, що це недопустимо. Якщо на людину це не діє, то із собою треба мати засоби захисту. Я би радила ходити на курси самозахисту. У мене частіші випадки — це словесна гендерна дискримінація, від якої важко захиститися,

бо ти приїжджаєш у наступний підрозділ і там приблизно така ж сама ситуація. Методи протидії — це розголос. Найважче довести сексуальні домагання, я це знаю по собі. Про випадок із харасментом від Талашка я змогла розповісти тільки через три роки, коли інші дівчата заговорили. Є багато медійниць, які займаються цими питаннями, вони авторитетні, до них можна звернутися за допомогою й порадою. Але я раджу не мовчати, тому що мовчання породжує замкнене коло насильства. Наприклад, армія — це закрите середовище, де практично всі один одного знають і все швидко стає відомим. Але нічого й не виноситься поза це середовище, усе швидко намагаються зам'яти. На «Громадському радіо» в нас теж був один відомий тобі неприємний випадок на сексуальному підґрунті. Але наш колектив на радіо настільки здоровий, що сам зміг позбутися цієї ситуації й сам собі допомогти. Це дуже круто, про такий колектив можна тільки мріяти.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Я не звикла розділяти проблеми в журналістиці за гендерним аспектом. Але якщо говорити саме про жінок, то це догляд за дітьми і відсутність допомоги з цим, особливо коли йдеться про самотню жінку-професіоналку. Коли жінка має дітей, вона ж не стає гіршою журналісткою. Я би більше підтримувала таких жінок.

Потім мені ще не вистачає підтримки для воєнних кореспонденток, які потрапили в полон. Ми розуміємо, що там із ними можуть робити, це насилля, зґвалтування. У мене поки немає чіткого бачення, як тут можна допомогти. Але йдеться про медійниць, публічних людей, яким повертатися у свою професію буде дуже важко. Можливо, треба не урядова допомога, можливо, якась громадська організація.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Я думаю, що так. Враховуючи мій власний досвід, саме медійна жіноча організація «Жінки в медіа» й мої колежанки-журналістки, підтримали мене й допомогли зробити медійною історію із сексуальним харасментом. Без їхньої підтримки й розуміння, що вона буде, що мені довіряють, я не знаю, чи могла б розказати. І зараз, коли я стикаюся з різними дискримінаційними кейсами, я теж знаю, що за спиною в мене є величезна підтримка від цих жінок. Я вважаю, що такі організації потрібні, при чому на різних рівнях. Наприклад, коли ти йдеш у декрет (або виходиш із нього) і потребуєш поради. Коли ти є частиною великої спільноти, великого колективу, тоді ти впевнений у своїх силах і своїй роботі.

Інна Варениця

«Мам, можеш не лагодити паркан, у тебе вже немає дому»,
— історія воєнної журналістки Інни Варениці.

Інна Варениця з 2015 року працює фрилансеркою для Associated Press як операторка, журналістка та продюсерка. Після повномасштабного вторгнення вона вивезла своїх батьків і дворічного сина із Сєвєродонецька до Праги, а сама повернулася працювати в Україну. Наприкінці березня Інна дізналася про загибель колишнього чоловіка й батька її дитини фотографа Максима Левіна. Росіяни розстріляли його та ще одного журналіста в районі населеного пункту Гута на Київщині. Про втрату дому, близьких людей, розлуку із сином, а також про нерівність оплати в редакції та сексизм на передовій Інна Варениця розповіла в інтерв'ю.

Коли почалося повномасштабне вторгнення, я була в Сєвєродонецьку разом із колегою з Associated Press. Останнім часом ми перебували на Донбасі й робили проєкт. Мої батьки проживали в цьому місті, але за кілька днів до вторгнення я посадила їх на потяг до Києва разом зі своїм дворічним сином Левком. На Донбасі екскалація почалася трохи раніше і це дало мені змогу зорієнтуватися. 17 лютого в мене був день народження, якраз у цей день обстріляли дитячий садочок у Станиці, школу у Врубівці (в 30-ти кілометрах від Сєвєродонецька). Я вмовила батьків побути в мене в Києві хоча би тиждень, але з того часу, з 21 лютого, більше ніхто з нас не повертався в Сєвєродонецьк.

24 лютого я прокинулася від дзвінка редактора, який сказав, що «все, почалося». Речі, з якими я зазвичай подорожувала, були зібрані, нічого з батьківського дому я не брала. Коли я відправила батьків, то зрозуміла, що найголовніше я вже взяла, вони — у потязі. З перших днів війни було ясно, що основна історія відбуватиметься в Києві і треба їхати туди. Дорогою ми знімали черги, банкомати, що відбувається з людьми, заїхали познімати в Харків. Але в мене було відчуття, що я не можу працювати, поки дитина в небезпеці. Моя шеф-редакторка запитала, чим вона може допомогти, мені дали водія й ми поїхали вивозити родину в Чернівці. У ніч із 24 на 25 лютого з Києва до Боярки мою родину вивіз друг Макса Левіна, мого колишнього чоловіка. Перші два дні Левко був там із татом. Потім ми вивезли їх у Чернівці, вони пробули в цьому місті два тижні.

Щодо умов праці, я працюю з AP із 2015 року як фрілансер, бувають відрядження на якийсь термін, такий собі спланований «assignment». Цього разу це були місячні контракти, останній мав закінчитися в середині березня. Але в мене не було вихідних і мої контракти просто закінчувалися на тиждень раніше. Також я працювала фіксером, але дуже рідко. Оскільки задача стоїть працювати як перекладачка, продюсерка, журналістка й операторка одночасно, як на мене, — це недооцінена праця. У мене також була пропозиція від NBC на місяць, але я відмовилася. Мені хотілося працювати самій, робити щось журналістське. Я ще тоді працювала для The Telegraph, ми або працювали над статтями разом із колегою, або знімали якісь невеликі коментарі для заміток.

Контракт з AP закінчився 10 березня і в мене було якесь відчуття виснаження, я вирішила просто поїхати до родини. Там я зрозуміла, що їх треба вивозити з країни, оскільки зараз вони будуть втрачати дім, вони перебувають у суспільстві, яке болісно переживатиме всі ці події. Першим постраждав дім покійної бабусі, там уже ніхто не жив і моя мама через два тижні хотіла відправити гроші сусідам, щоби вони полагодили зруйнований паркан біля цього будинку. Кажу: *«мам, можеш не лагодити, у тебе вже немає дому»*. Мама перша почала болісно переживати втрату дому, тато пізніше. Вони постійно дивилися цей нервовий марафон, принцип подачі новин там дуже поганий. Я прошу моїх батьків не дивитися новини при дитині, хоча, коли мене немає, неможливо контролювати це, а по-друге, дивитися новини при мені категорично заборонено.

Я відчула, що треба їх витягти звідти, і вивезла до Праги. Це було 14-15 березня, якраз тоді ми дізналися, що Макс зник. Я повернулася в Україну, бо не могла залишитися за кордоном. Після того, як відчула, що моя дитина у безпеці, я могла нормально працювати.

Як ти долаєш цей постійний внутрішній конфлікт: дитина й небезпечна робота? Адже материнський інстинкт каже тобі, що ти потрібна сину, але в тебе є також професія, яку ти любиш.

Я розумію, що так не буде постійно. Коли ти вже з дитиною, треба бути з ним тривало, особливо після довгої відсутності. Тому для мене не сильно би щось змінило, якби він був в Україні і я би з ним не бачилася, чи зараз він за кордоном і я з ним також не бачусь. Із самого початку ми домовилися, що я збираю свої вихідні для того, щоби їздити на деякий час до родини.

Фізичного контракту я так і не підписала, в очі його не бачила. Він розрахований на 9 місяців і триватиме до кінця цього року. Навіть коли я попросила документ (мені він був потрібен для оренди житла), мені його не дали. Як оплачується праця? У кінці місяця я подаю інвойси й мені оплачують через ФОП, бо я не постійний стафер. Але, по суті, я буду працювати тут майже рік, а що з відпусткою? Я ж маю право на відпустку? Мені потрібно ці моменти проговорити із шефом, оскільки чітко визначених умов праці немає. Також коли ми обговорювали овертайми, мені запропонували дуже маленьку оплату, менше, ніж звичайна оплата дня. І це була нерівність.

А тобі не надходила пропозиція стати стаферкою? Чи ти сама вирішила бути лише фрілансеркою?

Цей контракт майже до кінця року, далі буде видно. Тоді мені постійну ставку не пропонували. Ми говорили про іншу суму, мені її не дали. Але я розуміла, що мені потрібно багато вихідних, оскільки необхідно періодично бути із сином. Другий момент — психологічний. Я знаю з 2014-го року, що дуже важливо виїжджати за кордон із країни, у якій іде конфлікт або війна. Бо ПТСР так і розвивається, коли ти постійно перебуваєш в цьому середовищі. Тому я розуміла, що в мене все складається ідеально. А ще я матиму стабільну роботу й мені не треба буде постійно шукати щось на фрілансі. У цьому плані все окей, щодо рівності оплати — ні. Це не про гендерний аспект, хоча чоловіки частіше заявляють, що вони хочуть саме таку суму й на менше не погоджуються.

Як тобі зараз вдається поєднувати родину й роботу, як часто ти їздиш до сина?

Для себе я розумію, що для дворічної дитини максимум без мами — це півтора-два місяці. А потім має бути час, який мама проводить тільки з ним. І тоді це дійсно виховання, а не просто мама приїхала в гості. Перший раз після того, як я їх вивезла, ми побачилися рівно через два місяці. І це було трохи забагато, я вже

відчувала, що треба їхати, але були інші задачі. Я була 10 днів тільки з Левком. Мене попросили повернутися, бо київський стафер мав узяти вихідні. Врешті він їх не взяв і не сказав мені про це.

Наступного разу я приїхала до Європи в червні, тобто через три тижні. І була з родиною два тижні. Ми поїхали на 10 днів у Португалію на ретрит.

Відколи я закінчила школу в Сєверодонецьку, я там не жила, але коли почалася війна на Донбасі, 8 років тому, дехто дуже болісно переживав втрату дому, а деякі так і не змогли її пережити. Наприклад, я говорила перед вторгненням із Сашою Маховим (*журналіст телеканалу «Україна24», воєнкор, загинув під Ізюмом як військовослужбовець*), і зрозуміла, що він цю втрату не пережив. Він її не переосмислив, залишився в точці, зациклившись, що Луганськ потрібно звільняти. З материнством я зрозуміла, що не можна дитину часто переселяти в нові умови, має бути один постійний дім, тоді вона почуває себе впевненою. З дорослими так само. Я розуміла, що в мене немає постійного дому, я постійно кудись переїжджаю. Але завжди знала, що в мене є місце, куди я можу повернутися, де є впевненість, — це батьківський дім. Коли ти втрачаєш і його — тебе ніби вирвали з корінням. Плюс у квартиру, яку я орендувала, повернулася власниця. Тому в Україні в мене немає постійного місця, я живу або в друзів, або в готелі. І частково це навіть легше, бо я тут лише для роботи.

Що зараз може посилити твою безпеку? Чи можеш ти говорити про впевненість у своєму майбутньому?

Дитина в безпеці, це дуже важливо для мене. Можливість бути з дитиною тривалий час. Можливість комбінувати типи роботи, бо я можу бути й операторкою, і продюсеркою, і журналісткою. Іноді немає бажання знімати, тоді можна займатися чимось іншим. Коли ми знайшли Макса загиблим, то я не могла знімати майже місяць. Це були переважно інтерв'ю або продюсерська робота. Також я тоді відчувала, що не можу поки поїхати до сім'ї, що ще не настільки в силах щось пояснити дитині. Я зрозуміла, що не зможу займатися випадками з Бучі, бо це (*вбивство Макса Левіна, — ред.*) трапилося практично в ті самі дні.

Що дає ще впевненість? З 2014 року я встановила собі правило, що потрібно робити якісь дедлайни, коли ти з цієї зони вийдеш. У мене ці дедлайни є: я працюю три тижні, місяць, два, а потім я їду з території конфлікту. Нещодавно ми організували поїздку на ретрит для пари — журналіста й журналістки. У якийсь момент я побачила, що вони вже не вивозять. І чоловікам такий ретрит також потрібен, особливо тим, хто знімає багато загиблих, умовно, оператор із Харкова, журналісти після Маріуполя. Або якщо вони працюють глибоко в темі, то мають ПТСР.

Чи правильно я розумію, що після смерті Макса на твою основну роботу наклалася ще робота з «Репортерами без кордонів», які робили власне розслідування його загибелі?

Я з ними просто ділилася контактами, ми виїжджали разом на місце, де трапилося вбивство. Ми й досі контактуємо, коли вони приїжджають я намагаюсь знайти людей, хто може щось про це знати, підказати, на які кнопки натиснути. Вони тримають контакт з іншими членами родини, розповідають, що відбулося. Усе, що я могла дати, я дала.

Чи переживала ти колись випадки харасменту, гендерної стереотипізації, сексизму на роботі?

Переважно з боку героїв матеріалів. Але в мене є відчуття, що я не маю перспективи, що мене будуть відправляти кудись замість Мстислава (стафер AP). Він працює з 2014-го, я – з 2015-го. Але жінку менше хочуть відправляти в небезпечні умови. Другий момент, я працювала на «Радіо Свободі», на проєкті «Настоящее Время», і коли я їхала в Ірак, то їхала сама під власну відповідальність.

З хорошого – у нас є страховка, дуже суворо з координацією, ми маємо чітко говорити, куди ми їдемо, якою дорогою, у нас є заборонені зони, передній край фронту, наприклад. Тому ми зараз робимо інші історії, глибші, і, з іншого боку, це величезний мінус.

Щодо героїв, то у військових у принципі існує сексизм щодо жінки, починаючи з того, що «ось вам чай-кава, те-се». Вибачте, я приїхала сюди працювати. Дівчат в принципі не дуже хочуть пускати на передову, а мені потрібно, тому що я оператор. Вдається домовитися тільки на особистому натиску. Відповідно, це має бути певний одяг, в якому ти ходиш, певна манера, якою говориш, або якась невербальна комунікація, яка тобі дуже допомагає. Наприклад, я не курила, але почала не тільки через особистий стрес, але також і тому, що це частина комунікацій і доступу. Коли ти поводишся дуже природньо й дуже розслаблено, ти просто стоїш палиш, і дуже про багато що іноді вдається домовитися під час такої комунікації. Плюс, це частково стирає жіночність. Можна палити як жінка, а можна зовсім не як жінка, це переналаштовує ставлення до тебе. Якби я була пишучою, то було би зручніше «включати дівчинку», а оскільки мені потрібен доступ фізичний, то навпаки.

Тобто ти маєш себе вести з військовими, як «свій братан». Як долати це будемо? Чому за 8 років війни й участі в ній жінок ми ще досі маємо щось доводити?

Зараз із передової забрали майже всіх жінок. У нас є така «перемога», що заступниця міністра Ганна Маляр. І це такий біль у плані доступу. І перший начмед ЗСУ — жінка. Знімати поранених військових — це заборона від них обох. Заборона зараз працювати журналістам на лінії фронту — це заборона від Маляр і Залужного.

Просто потрібно робити, те що робиш. Я щойно працювала з фотографкою з Єгипту — Наріман, — вона дуже глибоко копає теми. Вона — єгиптянка, але має громадянство Канади. І в її світі її місце вдома, а вона працює фотографкою на війнах, була в Ємені, знімала також Арабську революцію. Вона завжди одягнена в чорне та в неї є якийсь шарм благородності. Вона мусульманка, але певний час жила в Канаді, тому в неї багато традицій із західного світу. І коли починають говорити про гендер, Наріман просто йде від цих розмов. Вона просто робить свою справу. Систематично, довго, вперто. Вона для мене приклад. Взагалі не потрібно розводити цих розмов, просто бери й роби. Це працює й на фронті так само. Частково ти створюєш біля себе атмосферу того, що ти людина-функція, а не стаття. І в якийсь момент до тебе з'являється повага, а потім і доступ. І коли ти в сильній позиції, не думаєш, що в тебе дитина вдома, борщ горить, то ти й ментально ламаєш цю стіну. Я не бачу великої жіночої проблеми, я бачу, що жінки не сфокусовані на чомусь одному і не йдуть до цієї точки. У чоловіків це просто природою закладена якість. Жінкам потрібно робити декілька справ одночасно: і дивитися за дитиною, і готувати їжу цій дитині. Ти читаєш книгу, але ти одним оком усе одно дивишся на дитину. Не потрібно йти проти природи, потрібно використовувати у своїй роботі те, що дала природа.

Чи бачиш ти сенс у створенні жіночих організацій саме для медійниць, які би підтримували тих, хто потрапив у складну ситуацію? Які такі ситуації можуть бути для тебе?

Я почувалася незахищеною, коли залишилася з маленькою дитиною. Я ФОП, я не могла працювати, водночас я мала забезпечувати себе й сина і платити податки. Я відчувала, що це й нерівність, і незахищеність із боку держави. Має бути якийсь механізм — призупинити ФОП або зняти з матерів-одиначок податки, бо елементарно ти не маєш із чого їх платити. Я розуміла, наскільки важливо бути з дитиною перші роки, хотіла дати йому базу, яку пізніше вже ніколи в житті не дам. Я відмовилася від роботи свідомо. І завдяки цьому зараз моя дитина легше переживає відсутність мами, бо я йому все це дала тоді.

Ось цей вік — перші роки життя — необхідний дитині для того, щоби вирости сильною особистістю. Я працювала з дитиною з двох місяців його життя, але бути операторкою з лялькою на руках дуже важко. У нас було виключно грудне вигодовування, він відмовився навіть від мого молока з пляшки. Я не хотіла його ламати. Проте я дуже хотіла лишатися в роботі й час від часу щось робила, брала якісь завдання або зйомки, продумувала, як це зробити. Мені пощастило, що в цей час трапився локдаун і я не відчувала себе викинутою із суспільства, бо всі такі ж самі.

Незахищені матері й потреба дитини в мамі. Ось головні проблеми, якщо говорити про потребу в покращенні. Чи це має брати на себе якась спілка — не знаю. Думаю, щоби прибрати гендерну нерівність, нам треба багато чого вчитися в чоловіків, наприклад, як ми кажемо про свої гонорари. Це дуже чітко каже чоловік, а жінка — ні. Друге — захист авторських прав, на чому завжди наголошував Макс.

Я не знаю, чи потрібна ще якась жіноча організація, але розумна, професійна дискусія на тему прав жінок дуже потрібна.

A black and white portrait of Anna Hachytska, a woman with short blonde hair, wearing a light-colored collared shirt. She is looking directly at the camera with a slight smile. In the background, there is a large, dark, abstract shape that resembles a stylized letter 'A' or a similar geometric form.

Анна Хаєцька

Ми працювали без вихідних і писали інструкції з виживання,

— головна редакторка Wonderzine Анна Хаєцька.

Як живе в реаліях війни жіноче видання, яке не мало плану Б?

Анна Хаєцька — українська журналістка, головна редакторка Wonderzine Україна. Журнал запустився в часи пандемії covid-19. До повномасштабного вторгнення видання писало про і для жінок на теми кар'єри, стосунків, сексу, здоров'я, стилю, культури й гендерної рівності. Війна, яку Росія розв'язала проти України, змусила команду Wonderzine змінити свій фокус. У перші тижні війни Wonderzine робив інструкції з виживання, пізніше почав розповідати історії жінок, які пережили окупацію і воюють у лавах ЗСУ. Команда запустила волонтерський соціальний проєкт психологічної допомоги для жінок і ЛГБТ-людей «Її підтримка».

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

23 лютого ми зустрічалися редакцією на планування в нашому офісі на Подолі. Ніхто з нас, мабуть, до кінця не вірив, що відбудеться повномасштабне вторгнення й ми прокинемося, від вибухів у Києві. Звісно, була тривога, але в нас не було плану Б, ми не проговорювали, що будемо робити в разі, якщо почнеться війна.

Коли ми прокинулися зранку від вибухів, о 5 годині ми списалися в робочому чаті і вже о 6 годині всією редакцією сіли писати новини. Навіть ніхто жодної секунди

не сумнівався, чи виходити працювати чи ні. Загалом, команда «Вандера» — це суперлюди, на яких завжди можна покластися. До нас тоді доєдналися багато волонтерів і ми були великим злагодженим механізмом. Увесь березень ми писали новини та інструкції. Це були інструкції про виживання: як зібрати аптечку, як вибратися з-під обстрілів, що робити, якщо в будинок потрапив снаряд. Ми працювали взагалі без вихідних із 8 ранку й до 10 вечора. Був досить важкий графік але, мабуть, це допомагало пережити той жах, який відбувався. Ми постійно були на зв'язку, підтримували одна одну. Якщо комусь було страшно, ми були поруч у чаті й допомагали як могли. Робота і спілкування були нашим психологічним порятунком на той момент.

Хочу уточнити, чи була релокація, як змінилося навантаження й рівень оплати?

У частини команди була релокація з початку березня. Хтось поїхав у інші регіони, хто — за кордон. Але змогли виїхати не всі й це було дуже тривожно. Наша редакторка соцмереж Катя, була в досить небезпечній зоні, де російські танки їздили в сусідньому селі, але до їхнього селища не дійшли. Редакція повернулася після 9 травня й зараз ми знаходимося в Києві.

Щодо навантаження, то воно стало набагато більшим. Я вже згадувала, що березень і квітень ми працювали взагалі без вихідних. Потім ми почали брати вихідний у неділю. Потім додали суботу. А зараз у вихідні виходимо на чергування, розподіляємо їх між собою.

Щодо оплати праці, оскільки ми — видання, яке не має спонсорів чи інвесторів, а основним джерелом фінансування є продаж реклами, то в нас не було фінансової подушки. Десь у листопаді рекламодавці почали припиняти купувати рекламу, бо розуміли, що може бути вторгнення. 24 лютого ми виплатили все, що могли, а наступні півтора місяця працювали без зарплати. Потім ми запустили донати, зробили невеликий спецпроект і, можна сказати, виживаємо.

У квітні, після новин про звірства в Бучі, ми вирішили запустити платформу безкоштовної психологічної допомоги жінкам і ЛГБТ-людям «Її підтримка». Виникла гостра необхідність допомагати напяму, бути задіяними у волонтерській допомозі. На сьогодні в нас працює 37 психологів. Ми ретельно відбираємо спеціалістів, переглядаємо сертифікати, дипломи. За допомогою вже звернулося понад 500 людей. Ми не чекали такої великої кількості звернень. З кожним днем кількість зростає й ком'юніті розширюється. Врешті ми вирішили зробити громадську організацію, вона називається «Почута», яка об'єднує дві платформи: «Її підтримка» і Wonderzine Україна. Оскільки медіа стало виданням із соціальною

складовою, такий крок був досить логічним. «Почута» виникла з метою, щоби голоси жінок були почутими, як на сторінках видання Wonderzine Україна, так і безпосередньо на платформі психологічної допомоги.

Що довелося змінювати в професійному плані: робота з новими темами, нові навички, зміна місця роботи?

Щодо зміни місця роботи, то зараз ми відновлюємо більш звичний графік і навіть виходимо в офіс. Це щасливі моменти, з'являється хоча б короткотривала ілюзія того життя, яке було до війни. На сьогодні медіа зосередилося на історіях жінок. Це історії жінок-військових, парамедиків, волонтерок, про пологи в окупації й викидні через війну, переїзд за кордон і його вплив на психіку, воєнні згвалтування. Це історії кар'єрних викликів, коли жінки за кордоном усе починають із нуля, коли жінка, яка була в Україні, наприклад, топ-менеджеркою, зараз працює прибиральницею в Канаді чи Італії. Таких історій дуже багато. Або ж, навпаки, знаходимо історії жінок, які знайшли релевантну своєму досвіду роботу, щоби підтримати тих, хто вже за крок до зневіри. Ми зосереджуємося на матеріалах, які допомагають жінкам за нинішньої ситуації вижити, адже на них лягло величезне навантаження: адаптація в новій країні або в новому місті, пошуки роботи, житла, влаштування дітей у садочки і школи. За цей час ми вислухали й записали сотні історій жінок і вони вражають своєю силою.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?

Якщо говорити про фізичну безпеку, то редакція зараз у Києві, тому питання фізичної безпеки відносно. У цей момент безпечно, а за годину, умовно, усе може змінитися. Що ж до інших чинників, то я не можу сказати, що видання знаходиться у фінансовій безпеці, тому що ми зараз рухаємося стихійно, у нас немає стабільного фінансування. Є донати, є маленькі соціальні проєкти, що дають можливість перекрити зарплату на поточний місяць. А далі ми не знаємо, чи будуть кошти, чи ні і чи вдасться втримати медіа на плаву. На жаль, поки що ми живемо сьогоднішнім днем і поки що не виходить вибудувати стратегію на майбутнє. Хоча ми докладаємо багато зусиль, шукаємо гранти, відновлюємо комерційний відділ і сподіваємося, що впораємося із ситуацією, що склалася.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Стабільне джерело фінансування. Можливо, це будуть гранти, які можуть дати жити медіа, можливо, нам вдасться залучати частину коштів через рекламу.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Якщо говорити про мене, то я не можу сказати, що різко опинилася в ситуації, коли в мене немає часу на родину. Я завжди багато працювала й моя родина вже до цього звикла. Усі ставляться з розумінням, за що я дуже вдячна. Щодо відпусток, то в редакції ні в кого їх не було від початку війни. Але це не тому, що є якась заборона брати відпустку, навпаки — я тільки за щоби люди відпочивали, тим більше, я бачу, як усі віддаються виданню. Але чомусь поки не беруть. Мабуть, сильне відчуття відповідальності. Може, спробувати відправляти у відпустку за графіком і себе в тому числі (*сміється — ред.*), бо відновлюватися також важливо.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

Наша редакція на 80% складається з колишніх стажерок. Тобто люди приходили на стажування й у кого класно виходило писати, хто відчував фокус видання — залишалися в редакції. Іноді ми спеціально створювали робоче місце під людину, коли бачили, що вона нам дуже потрібна. Наприклад, зараз наша колишня стажерка, яка пропрацювала в нас рік, буде заступницею головної редакторки. Тобто в нас абсолютно доступні можливості, якщо людині цікаво, вона горить тим, що робить, то може будувати свою кар'єру.

Який гендерний склад вашого колективу?

У нас невеликий колектив, який складається з жінок і ЛГБТ-людей. Усього семеро.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності?

У нас такого навіть не може бути, бо головний фокус Wonderzine зосереджено на гендерній рівності, тому це неможливо.

Чи зазнавали ви сексизму на роботі? Від кого від був: колег, героїв матеріалу?

У Wonderzine такого не траплялося. Серед моїх колег такого не може бути в принципі, а всі герої переважно розуміють, чому й кому вони дають інтерв'ю.

Тому таких ситуацій не виникало. Сексизм траплявся на моїх минулих роботах, але це було дуже давно, років 20 тому і за іншої культури в робочих відносинах. На жаль, тоді мало говорили про етику, сексизм був майже нормою і *«прикраси колективу»* були чи не в кожному офісі.

Чи зазнавали ви дискримінації чи насильства на роботі?

Ні. Не зазнавала.

Які способи протидії ви застосовували, якщо мали такий досвід? Якщо не застосовували, які способи вважаєте ефективними?

Щодо насильства — це, однозначно, звернення до поліції. Щодо сексизму й дискримінації, якщо вони йдуть не від прямого керівника, то я би йшла з цим до керівників і говорила, щоби людину притягнули до відповідальності. Якщо ж дискримінує керівник — то спробувати з'ясувати з ним напряду, що відбувається, якщо це не допомагає, то залучати юристів і надати розголосу в соцмережах. Це добре працює. Але, однозначно, мовчати не можна.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

У спільноті я спостерігаю, що дуже зросло навантаження на жінок, як в сім'ях, так і в роботі. У багатьох чоловіки в ЗСУ або волонтерять і тому розділити роботу по догляду за дітьми й домашні справи просто ні з ким. Не у всіх батьки можуть допомогти чи є можливість узяти няню за теперішніх умов. До того ж закриваються видання, багато жінок зараз без роботи, шукають якісь гоно-рарні підробітки, які є дуже мізерними й не рятують ситуацію. Тобто фінансове, домашнє навантаження і плюс переїзди, влаштувати дитину в садок чи школу — це виклики, з якими не просто впоратися.

До війни проблемою також були низькі заробітки у сфері медіа. Жінки вимушені набирати купу роботи, щоби вижити. Що призводило до відсутності часу на себе, на сім'ю і, як результат, — вигорання. За 15 років у журналістиці я часто спостерігаю, коли люди приходять, працюють рік, максимум два і йдуть, адже багато хто змушений працювати на кількох роботах, щоби вижити й не витримувє.

Не знаю, чи після війни ця проблема до нас не повернеться. Мабуть, знову вилізе на перше місце.

Так. Усі усвідомлюють цю ситуацію. Але водночас нічого не змінюється роками.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Думаю, було б добре, якби було щось на кшталт профспілки, жіночого журналістського ком'юніті. Щоби там були юристки, психологині, щоби були посильні членські внески на випадок якщо людина потрапляє в скрутну ситуацію, наприклад, захворіє й щоби можна було перший час підтримати. Мені здається, це було б непогано. Також, пам'ятаю, що «Жінки в медіа» робили групи психологічної підтримки. Я там, на жаль, не була, але чула багато хороших відгуків. Знову ж таки, через низькі зарплати, журналістки не часто можуть дозволити собі консультації психолога і змушені справлятися самотужки, що сильно виснажує. До того ж, групова підтримка має ще плюс – коли ти бачиш поруч людей у схожих ситуаціях, то розумієш, що ти зі своїми проблемами не одна. Такі штуки дуже класно працюють, мені здається. І юридична підтримка теж була б не зайвою. Усі ми можемо потрапити у якусь нехорошу ситуацію з роботодавцями, підписати якийсь контракт, що матиме неприємні наслідки або ж можуть бути суперечки з авторським правом на статтю. Юридична підтримка в таких випадках дуже доречна.

Ельвіна Сейтбулаєва

«Напевно мені просто завжди везло з колективами»,
— Ельвіна Сейтбулаєва.

Ельвіна Сейтбулаєва — кримчанка, закінчила у 2006 році Таврійській національний університет за спеціальністю «вчителька кримськотатарської мови та літератури», проте одразу почала працювати журналісткою на місцевому кримськотатарському телеканалі АТР кореспонденткою служби новин. Висвітлювала окупацію Криму. Як і багатьом незалежним журналістам Криму, у 2014 році Ельвіні довелось покинути півострів. З 2014 по 2015 рік працювала військовою кореспонденткою телеканалу «Інтер». З 2015 по 2019 рік знову повернулась на АТР, який поновив роботу в Києві. З 2019 по 2022 рік працювала кореспонденткою служби новин телеканалу «Україна», який був закритий влітку цього року. Наразі шукає роботу.

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

Я була готова морально до повномасштабної війни, для мене це не було сюрпризом. Паніки в мене не було. Зранку 24 лютого мене дзвінком розбудив мій колега з новинної служби: «Війна», — каже він. «Та в нас 8 років уже війна, — кажу я — Заява Путіна нічого не змінює». Усе це я вже пережила 27 лютого 2014 року, коли захопили Крим. Усе це відбувалось на наших очах, я бачила як свідок, я висвітлювала ті події як журналіст. Але цього разу було все набагато гірше та жорстокіше.

Коли я виїхала з Криму, я хотіла як журналістка працювати на сході, висвітлювати війну. І в мене з'явилась така можливість: я працювала майже рік на «Інтері». І ця війна також відрізнялась від широкомасштабної: ми знаходились на неокупованій частині, знали чітко, де лінія фронту. А в лютому ракети та обстріли були всюди, це інша війна.

У лютому я не збиралась виїжджати, я хотіла мати можливість розказати, що відбувається саме в столиці.

Ми 24 лютого в редакції вирішували, як будемо працювати надалі. Вели ефір, інші колеги включались. За декілька днів з'ясувалось, що частина редакції буде працювати зі Львова, потім у Варшаві відкрився Freedom. Ті, хто залишався в Києві, вирішили, як будуть включатись, частина колег була на сході, частина їздила в Бучу, Ірпінь, Гостомель.

Що довелося змінювати в професійному плані?

Я не висвітлювала безпосередньо бойові дії. У нас їздили колеги-чоловіки, які до цього працювали на сході. У нас були напрямки роботи як у кожній редакції. На телеканалі «Україна» я висвітлювала тематику Криму й соціальні теми.

Ми з випусковою редакторкою робили й аналітичні матеріали: порівнювали методи війни зараз і під час Другої світової, герої нам розповідали, що навіть німці так не знущались над простими людьми, як росіяни, які знищують українців і кримських татар.

Кардинально в роботі нічого не змінилось, по кількості не стало більше роботи, просто теми стали іншими: усі вони проходили через призму війни. Хіба що хронометраж сюжетів збільшився — з двох звичайних до 6-7 хвилин.

Ти весь час залишалась у Києві і працювала на телеканалі «Україна»?

Я десь тиждень, може 10 днів, коли все це формувалось, поїхала у Львів, волонтерила з кримськими татарами, які допомагали виїжджати громадянкам України за кордон, — ми формували списки, замовляли автобуси, зв'язувались з посольствами. Тоді зрозуміла, що моя професія — журналістика, я хочу працювати так, як добре вмію.

Я повернулась у Київ: якраз формувалися списки, хто і як буде працювати. Редакція мені дозволила паралельно волонтерити. Ми іноді мої виїзди планували так, щоб було зручно комусь допомогти.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?

Якщо буде редакційне завдання – поїхати в Херсонському напрямку, у Донецькому – звичайно, я б хотіла поїхати на фронт висвітлювати ці події. У мене не було особливого страху. Я пережила окупацію, була в АТО кореспонденткою. І зараз я розумію, що це наша робота. Якщо буде можливість, я готова працювати, де потрібно.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Для мене безпека – це робота наших ЗСУ. Я вірю в те, що вони роблять. Я сприймаю цю війну як можливість для деокупації Криму: це велика надія для кримських татар. У мене є віра, що Крим не залишать. Дипломатією цього не зробили, а от ЗСУ дають надію. Впевненість у майбутньому – це не рівень моєї зарплатні, а безпека буде, коли ми всі наші території повернемо. Зараз ракети можуть прилетіти куди завгодно, тому безпеки ніякої не має. Мені було моторошно, коли ракета прилетіла недалеко від квартири, яку я орендую: тряслись вікна і двері, так, було страшно. Тому я думаю, що буду в безпеці тільки тоді, коли Росія остаточно залишить кордони України.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

У мене немає чоловіка та дітей. А часу навіть побільшало: у нас змінилась згодом форма роботи: ми не їздили вже в офіс, бо було небезпечно. Їздили на зйомки, скидали відео, писали сюжет і надсилали тексти випусковій редакторці. Я писала сюжети вдома, тому мені було набагато легше: дома простіше писати тексти, у мене з'явилося більше вільного часу. І більше, до речі, сюжетів стала про Крим робити, бо ми вирішили редакцією про Крим більше говорити.

Чи зазнавали ви дискримінації чи насильства на роботі?

Ніколи такого не було, ніколи ніхто через те, що я жінка, якось особливо до мене не ставився. Навпаки дуже-дуже добре ставились через те, що я – єдина кримська татарка на телеканалі «Україна». Я не відчувала тиск чи якесь особисте ставлення. До мене ставились як до журналіста. У нас була міжнародна редакція, кожен займався своєю справою: хтось на сході, хтось за кордоном, я – більше темою Криму займалась, тому що більше мала джерел інформації через те, що жила там і багатьох знала. У кожного був свій напрямок, не пов'язаний із тим, чоловік ти чи жінка.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

По оплаті — кожен журналіст спілкувався із шеф-редактором і домовлявся. Я знаю, що кожен рік на телеканалі «Україна» була індексація й піднімали зарплату. У всіх були рівні права, я думаю. Мені особисто було спочатку важкувато через те, що я працювала на регіональному каналі, через те, що я гаркавлю, наприклад. В інших журналістів був досвід роботи на загальнонаціональних каналах. Але поступово я вчилась у всіх. Колектив на телеканалі «Україна» дуже дружній, насправді. Мені сильно допоміг Олександр Махов, який загинув на війні. Саме він запропонував мені прийти на телеканал. Колись він робив сюжет про кримського татарина, який воював на сході, я подякувала йому в коментарях, ми познайомились у соцмережах. І потім він мені запропонував спробувати попрацювати на цьому телеканалі. Коли я робила перші сюжети, мені всі допомагали: Женя Назаренко помагав шифрувати тексти, щоби я встигла до дедлайну, інші колеги могли скайпом когось записати, якщо я не встигала... Колектив був дуже дружній. А після 24 лютого ми стали навіть більше, ніж колеги. Усі допомагали один одному. Разом ховали Сашу Махова.

Який гендерний склад вашого колективу (на рівні команди та на рівні керівників організації)?

У колективі було більше жінок. У регіональній мережі теж було більше жінок. У керівництві — не знаю.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності? (чи вони формалізовані, чи вони обговорюються й за яких обставин)

Я цього не знаю, може це питання піднімали, коли мене ще не було. Я точно не брала участі в обговореннях подібних.

Чи зазнавали ви сексизму на роботі?

Нічого такого не було. Сексизму я не відчувала. Я про такі випадки в нас не чула. Мене взагалі прекрасно зустріли. У моїй кар'єрі ніколи не було ні дискримінації, ні сексизму. Ми по темах говорили, про рейтинги, наприклад, а не про те, що я — жінка й тому мене не відправляють кудись. У нас навіть на побутовому рівні такого не було: я роблю чай — у всіх питаю, чи хочуть. Ми як родина були.

У нас не було якогось особистого негативного ставлення. Ми більше жартували, що ти з Луганська, ти з Донбасу, я – з Криму. І було все одно, хто якої статі.

Які способи протидії ви застосовували, якщо мали такий досвід? Якщо не застосовували, які способи вважаєте ефективними?

Я не бачила і відчувала такого, мені складно говорити. На «Інтері» теж такого не було. У нас у всіх запитали, хто хоче на схід. Я сказала, що з радістю, хотіла це відчути на собі. Не було такого, що я – жінка, а тому якимось інакше ставлення. Ми з моєю колегою Ірою Баглай на сході працювали. І особливого ставлення не відчували.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Якщо є випадки, коли люди стикаються з проблемами такими, такі організації потрібні. Ми ж ніколи не знаємо, який буде в нас колектив. З колективом «України» й після закриття ми підтримуємо один одного, зустрічаємося. Напевно, мені просто повезло з колективами.

Тобто ти вважаєш, що не має сенсу відокремлювати особливі жіночі проблеми в журналістиці?

Так. Я думаю, якщо людині не пощастило з колективом, якщо вона стикається із сексизмом, потрібно надавати допомогу, потрібна така організація, яка допоможе розв'язувати ці проблеми. Може, це саме мені так пощастило, що я не стикалась з такими проблемами.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Я не можу сказати, що є якась окрема проблема для жінок. Я такого не переживала, тому мені важко про це говорити.

Я думаю, що ці всі проблеми пов'язані з конкретними людьми та конкретними колективами. Мені пощастило, що в тих колективах, з якими я працювала, такого не було. До мене ставились із повагою. Я не стикалась з такими проблемами.

Юлія Кирієнко

«В медіа не дивляться, яка в тебе стаття»,

— кореспондентка ТСН Юлія Кирієнко.

Юлія Кирієнко — воєнна кореспондентка ТСН («Телевізійна служба новин») каналу «1+1». Саме там вона працює останній рік. Загалом у медіа Юлія — уже 10 років, 8 з яких — на лінії фронту. До цього була кореспонденткою та редакторкою на каналах ICTV, «112 Україна», «Прямий», «24 канал» та телеканалі «Київ».

На питання, чому Юлія Кирієнко обрала для себе саме воєнний напрямок професії, відповідає, що журналісти мають працювати саме для того, щоби висвітлювати найголовніше. На лінії фронту кореспондентка працює з 2014 року, тоді, тільки на початку створення, працювала на каналі «112 Україна».

Коли розпочалась Антитерористична операція (АТО) ще у 2014 році, здебільшого поїхали якраз дівчата. Ми міняли одна одну в ротаційному порядку тиждень через тиждень або два через два. Хлопці доєдналися до нас уже набагато пізніше, але не через те, що в нас їх не було, а через те, що не всі погоджувались туди їхати. Це дійсно був такий нюанс. У мене питання не їхати взагалі не стояло, бо в країні війна й ми, журналісти, маємо робити репортажі. І взагалі, яка різниця, чи з війни, чи з Верховної Ради — це робота і якщо подія важлива, то необхідно її висвітлювати максимально.

Як вас застало повномасштабне вторгнення?

Як і всіх, вдома, у ліжку, з чоловіком і дитиною. Але потім, після перших вибухів, у мене була ранкова зміна. Я поїхала на роботу. Ввечері вивезла дитину, через 2 дні повернулась.

Чоловік 24-го лютого пішов на фронт, тому що він у оперативному резерві першої черги. І думки не було, що він не піде, тому що він пройшов і АТО, й ООС, — саме в той час змінилася назва, — у 2015-2016 роках. Коли почалось повномасштабне вторгнення, він пішов у військкомат разом із кумом, вони потрапили на оборону Київщини, потім — на оборону Донбасу. Зараз він на Донбасі. А я повернулась у Київ і почала працювати як кореспондентка.

Як вплинуло на вашу роботу повномасштабне вторгнення?

Якщо коли розпочалась АТО, ми не жили на телеканалах, і ми знали, що можемо повернутись у більш-менш спокійне місто, то зараз у власному домі ми опинились на лінії фронту. Ось різниця. Ми жили 2 чи 3 місяці просто в офісі, тому що було дуже багато роботи. Майже non-stop, ми без перестану працювали.

Як змінився рівень навантаження через повномасштабне вторгнення?

Навантаження стало більше, звісно. У всіх, мені здається. Це не тільки медіа стосується. Небагато людей залишилося в офісі, тільки ті, хто працював на війні і знає, що це таке здебільшого. І ті, хто знав, що витримає цей режим. Більшість людей поїхали вивозити свої сім'ї за кордон, в інші регіони країни. Було прийнято рішення організувати додаткову студію в іншому регіоні країни. А ті, що залишились у Києві, працювали над ТСН, і так, навантаження стало більше. Але знову ж таки, це наша робота.

Чи змінився рівень оплати, враховуючи навантаження?

Є такий нюанс, звісно. Він усіх стосується медіа, мені здається. Це не є секретом, що є деякі скорочення через те, що в країні проблеми з економікою. Тому, так. У нашій компанії відбулася певна реорганізація й деякі проєкти були призупинені або закриті.

Що вам довелося змінювати в професійному плані чи може з'явилися нові професійні навички?

Ми навчилися розбиратися у маркуванні й калібрах ракет, якими стріляє Росія по Україні, й авіації.

Які безпекові виклики зараз для вас найнагальніші?

Складне питання насправді. Ми живемо в стані війни. У нас лінія фронту активна на сході, півдні та південному сході. А тут неспокійний тил.

Можливо, у вас є потреба в спеціальній техніці, засобах безпеки: бронежилети, каски...

У нас і так це все було, але нам зробили полегшений варіант, за що дуже вдячні. У 2014 році були бронежилети типу «двієчки», потім дійшли до «четвірочки». Це було українське виробництво чи ще якесь, важко було цю броню виносити на собі. Зараз телеканал надав полегшені, але надійніші бронежилети й каски. Керамічні плити з кевларовим покриттям, а також жилети. Це дуже кльово, тому що особисто я перенесла операцію на хребті, у мене була грижа, і я так думаю, вона викликана саме довгим носінням на собі бронежилетів різних видів. І, звісно, зараз стало легше: і бігати легше, і для здоров'я це не такі проблеми.

Техніка яка була, така і є. Це камера, мікрофон. Автомобілів броньованих у нас немає. У жодного телеканалу немає броньованих автомобілів, щоби їздити по лінії фронту. Але й на звичайних машинах телеканалу ми нормально пересуваємось.

А щодо страхування?

Поки про це нічого нам не повідомляли.

Що може посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Щоби Путін здох. Усе. Це єдине й більше варіанту немає.

Наскільки вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

Ніяк. У мене дитина тривалий час жила в евакуації, зараз тільки повернулась. Чоловік на фронті. Я на роботі. Про яке піклування можна говорити? Складно все, дійсно. Дитина тривалий час була з бабусею, моєю мамою. Тому не можу сказати, як я поєдную. Не поєдную. Це неможливо.

Чи ви стикались із тим, що керівники редакції обмежують особистий час, права на відпустку та лікарняні тощо?

Ні, взагалі. Я саме місяць лежала після операції, у мене був тиждень лікарняного,

два тижні відпустки й ще тиждень лікарняного. Взагалі, немає з цим проблем. Якщо треба просто раніше піти чи пізніше прийти, немає ніяких обмежень. Тому що перші кілька місяців, як почалось повномасштабне вторгнення, ми жили на роботі й тепер, коли є хвилина для відпочинку, ми нею користуємось. Керівники редакції також це розуміють. У нас немає такого, що ти маєш відсидіти 8 годин робочого часу в офісі за комп'ютером. Прийшов, зробив свою роботу й можеш бути вільним.

Як ви оцінюєте професійне становище в колективі: можливості професійного та кар'єрного зростання, рівність в оплаті та доступі до можливостей?

Насправді я була дуже вражена тим, як редакція ТСН попіклувалась про нас, коли ми залишились жити на каналі. Офіс у нас не закривали, як у більшості українських медіа. Нас забезпечили спальними місцями, при чому це були й ортопедичні матраци, і постіль, і подушки. Не треба було нічого приносити з дому. Нас годували. У кафе гарячі обіди були у вільному доступі. Нас посилено охороняли. Ми виїжджали на зйомки — у нас були всі дозволи. Продюсери попіклувались навіть про переміщення в комендантську годину, бо журналістам інколи потрібно це робити.

У професійному плані це максимально крута команда, з якою мені доводилось працювати. Є взаємодопомога: якщо одні не встигають, інші підхоплюють. Якщо редактор розуміє, що якусь тему треба зробити максимально швидко, то за неї беруться всі, щоби зробити якомога якісніше. Реально крута команда, з якою ми прожили майже 3 місяці майже безвилазно і при цьому ми робили високопрофесійні матеріали.

До того ж у нас найбільша кількість журналістів, яка працює на лінії фронту. Це чоловіки й дівчата, які максимально якісно роблять сюжети. Ми працюємо на єдиний марафон і в нас найпотужніша команда в цьому плані. У нас покриті майже всі напрямки фронту нашими колегами. Це може собі дозволити не кожен телеканал. Тому й кажу, що це найкраща команда, з якою довелось працювати саме під час війни.

А якщо говорити про рівність оплати між чоловіками та жінками?

У нас корпоративна таємниця.

Чи є у вашому колективі можливість навчання та кар'єрного зростання?

Є, звісно. У нас є корпоративна пошта, де постійно оновлюються новини, там пропонують різні варіанти навчань. Просто на це потрібен час, звісно, який не завжди є. Навчання точно є, я зараз не назву які, тому що рідко туди заглядаю. Усе, що мені потрібно для роботи на війні, я це вже пройшла.

А щодо кар'єрного зростання... Ми всі кореспонденти, яке ще може бути в нас кар'єрне зростання? Ми працюємо на одному з найпотужніших каналів країни.

А редакторство?

Редакторство — це вже не кореспондентство, ні. Це інша сфера. Це працівник медіа, але не журналіст. Я знаю, про що говорю, тому що до великої війни я працювала редактором і це взагалі інша робота. Це переписування новин, вичитка сюжетів і формування випусків. Це творча, але здебільшого технічна робота. У журналістів навпаки.

А який гендерний склад вашого колективу й на рівні команди, і на рівні керівників?

У нас, мені здається, гендерна рівність витримана. У нас дуже багато хлопців працює. І дівчат, і хлопців дуже багато, при чому на різних посадах. Це й кореспонденти, які їздять на війну, і випускові редактори, і продюсери. Я не рахувала ніколи, але достатньо в нас хлопців. На лінії фронту їх навіть більше, ніж дівчат — 4 хлопці і 3 дівчини.

На рівні керівників організації в нас є випускові редактори — чоловіки, шеф-редактор — жінка, генеральний продюсер — чоловік. Ведучі так само, як чоловіки, так і жінки.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності?

У нас взагалі з повагою ставляться один до одного, це правда. Загалом, так у медіа заведено. Я ще не стикалась із тим, що якщо ти жінка, тебе не пустять на лінію фронту. Якщо казати про період, коли почалась АТО, — туди поїхали дівчата. І працювало на фронті багато дівчат і досі працюють. Це означає, що в медіа не дивляться, яка в тебе стать, дивляться на те, що ти можеш робити в професійному плані. І на жодному телеканалі я не зустрічала привілеїв для чоловіка чи навпаки для жінки.

Я не можу сказати, що в українських медіа таке (*дискримінація, — авт.*) є. Так само як і сексуальні домагання чи щось подібне. Ми, у першу чергу, працюємо над єдиним продуктом — це наш випуск новин. У другу чергу, ми друзі-колеги, які допомагають один одному. І те, якої ти статі... я за рік роботи й не задумувалась навіть про таке. Не було причин думати про якийсь рівень дискримінації.

Чи є у вас прописаними або обговорюються ситуативно правила не-дискримінації щодо героїв ваших матеріалів?

Насправді, ми зараз віддаємо перевагу темі жінок в армії. Мені здається, це зараз на часі в суспільстві. Це дуже цікаво, бо в нас уперше в історії є генерал-жінка, вона очолює медичні сили. І ми бачимо в армії все більше жінок-командирів, тому в нас такі сюжети вітаються. Показати, що кожен може бути у війську й робити свою справу незалежно від статі.

Інколи в матеріалах про військовослужбовиць журналісти допускають недоречні описи, наприклад, зовнішності героїні, а не її здобутків.

Зовнішності? У нас про таке ніколи навіть і мова не йшла. У моєму сюжеті була жінка-командир взводу, яку я описувала саме за її здобутки. За те, що вона вміє й зенітну установку встановити, і керувати взводом хлопців у бою, і ще вона при цьому мама. Тобто слова «тендітна», «яка змінила підбори на берці» — ми такого не використовуємо.

«І, незважаючи на війну, у неї манікюр». Трапляються такі фрази в сюжетах.

Ні, ми такого не кажемо (*сміється, — авт.*). Навпаки, коли ми таке чуємо, ми ще й на сміх піднімаємо. Це ж непрофесійність.

Чи зазнавали ви сексизму на роботі?

Щодо сексизму в медіа — ні. Але коли ти працюєш з армією, там таке трапляється. Але це не моя сфера, я не служу в армії. В офісі — жодного разу.

Можете навести приклад такої ситуації від героїв ваших матеріалів?

У нас була ситуація, коли ми хотіли поїхати знімати в донецький аеропорт в 2014 році, нас не взяли в БТР хлопці, тому що ми дівчата. Нас було двоє.

Оце єдине у 2014 році. Зараз такого немає.

У нас у медіа, здається, взагалі і проблеми такої немає, тому що професійні обов'язки виходять на перший рівень. У нас багато керівників-жінок. На попередніх моїх роботах шеф-редактори, випускові редактори були жінки. І чоловіки є. Тому немає різниці, дівчинка чи хлопчик-журналіст.

Хоча на одному телеканалі було таке, що через те, що дівчат на якийсь момент було більше, то шукали саме хлопців, тому що треба розбавляти жіночі голоси чоловічими. Чоловіків на той момент не вистачало в даному офісі. Чи може це вважатись дискримінацією? Мені здається, що не може. Тому що є якісь стандарти в плані подачі новин. Напевне, глядачами краще сприймається інформація, коли це різні голоси й різні журналісти.

Чи зазнавали ви колись насильства на роботі? Тут йдеться не тільки про фізичне чи сексуальне, а і про психологічне насильство. Коли керівники редакцій чи редактори дозволяють собі ображати, підвищувати голос.

У мене була конфліктна ситуація на першій роботі. Я була молододу журналісткою, і там був ведучий, який вважав, що він знає більше, ніж інші. Він міг дозволити собі некоректно висловитися. Але здавалось, що це через особисті комплекси, тому я це висміювала.

Які способи протидії ви вважаєте доцільними в таких випадках?

Можна скажу матюком? *(сміється, — авт.)* Слати на**ін. Людина так себе поводить не через те, що ти погана, а через те, що в неї якісь проблеми психологічні. Тому тільки пожаліти, посміятись із цього і все.

А такі способи, як скарга керівництву чи звернення кудись, чи вважаєте ви такі методи прийнятними?

Ні, неприйнятні для мене такі способи. Я всі питання вирішую на місці. Якщо людина щось таке собі дозволяє, хоча на моїй теперішній роботі такого немає, але якщо було б, ми б це вирішили. Скаржитись на те, що людина щось таке собі дозволяє? Це смішно. Це як дитсадок.

Що ви вважаєте ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

Мені складно відповісти на це питання. У жінок, з якими я зараз працюю, є проблема, що їхні чоловіки пішли на фронт і вони їх не бачать. І вони не можуть виховувати своїх дітей, як це було до повномасштабного вторгнення. І безпекові проблеми. А все інше вирішує кожна за себе. Якщо ти хочеш залишатися в професії, ти це робиш. Так, звісно, доводиться жертвувати чимось. Якщо не хочеш, у тебе є на це право, ти можеш виїхати й бути в безпеці, в іншій країні. Ніхто тебе за це не засудить.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які б допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Мені здається, це не медійні, це мають бути психологічні моменти. Якщо жінка вважає, що її постійно дискримінують, то проблема в жінці. Нещодавно в мене була така ситуація, підходить хлопець і каже: мене всі ображають в університеті, зробіть щось. Каже, і викладачі ображають, і студенти. Я запитала, то може проблема все-таки в тобі?

Я притримуюсь такої думки, що якщо людина хоче образитись, то це її особисте рішення. У мене такий характер, що до мене ніхто подібного б не застосовував, тому що знає, що він отримає адекватну відповідь. До мене спроб образити чи принизити не застосовує ніхто. Тому якщо жінка, тим більше журналістка, — а люди нашої професії мають бути зі специфічними темпераментами, — скаржиться, що її ображають, то це навіть дивно.

Ви не бачите для себе такої ситуації, у якій би звернулись до медійної організації, яка займається проблемою гендерної нерівності в медіа?

Особисто я точно ні.

Анжела Бубеляк

«Сперечалася щодо озброєння з офіцером і чекала,
коли ж мене відправлять на кухню»,

— Анжела Бубеляк.

До повномасштабного вторгнення Анжела Бубеляк була ведучою новин на «Громадському радіо» та журналісткою на Суспільному, працювала з темами геополітики, євроінтеграції та НАТО. 24 лютого вона вийшла зі своєї квартири на роботу й більше туди не поверталася. Журналістка поїхала до Литви на запрошення балтійського видання Delfi, де працює також ведучою новин у російськомовному проєкті.

Як повномасштабне вторгнення застало вас і як вплинуло на вашу роботу?

24 лютого в мене була зміна новин на «Громадському радіо», я мала виходити в ефір у другій половині дня. Я прокинулася від того, що подзвонила моя мама з Херсонщини і сказала: «доню, почалася війна, наше місто вже захопили». Тоді подивилася у вікно й побачила, як наша ППО збиває ракети. У мене почалася паніка, я не могла себе нічим заспокоїти. Мені не відповідав ведучий, який дивним чином просто проспав тим ранком. Я думала, що мені треба терміново їхати на роботу, але не знала, яка ситуація з транспортом, чи заповнений Київ ворожими військами. У силу того, що я журналістка-міжнародниця, я багато аналізувала інформації, зведення західної розвідки, вивчала цю аналітику, ми знали,

що на кордоні стоїть 100 тисяч російських військових, але я сподівалася до останнього дня, що цього не станеться. Усі міжнародні експерти та дипломати казали, що, мовляв, *«не може бути такого, що Росія настільки дурна, що може попертися з війною на Україну»*, і *«взагалі в нас є Запорізька АЕС, ну не такі ж вони дурні, щоби наражати себе на небезпеку»*. Але Росія пробила чергове дно.

Зрештою, документи в мене були готові, я збрала їх раніше, але їхати закордон я не збиралася. Узяла із собою елементарні речі, щоби спуститися десь у підвал на випадок, якщо бомбитимуть, і пішла на роботу. Я навіть лишила свій MacBook біля дверей, бо подумала, що робочий комп'ютер є в редакції. Я вийшла з дому й більше туди не повернулася. Моя колега з «Громадського радіо» запросила мене до себе, щоби перебути в неї кілька днів і не лишатися самій вдома. Тим часом почала з'являтися інформація, що ворожа техніка вже на Оболоні (а я тоді мешкала на Подолі), тому мені було страшно їхати додому.

Коли я вела ефір, у мене зрадницьки тремтів голос, мені було важко зібратися й читати новини. Але думала про те, наскільки важко зараз людям, які не усвідомлюють до кінця всієї ситуації, але вони хочуть чути наші голоси, які би їм пояснювали, що відбувається. Тільки цим мені вдавалося остудити свій розум, йти й робити роботу. За 15 хвилин до кожного етеру я собі дозволяла ридати й дивитися зведення. Я ридала рівно 5 хвилин, тоді дописувала в кінці кожного випуску якісь надихаючі слова. На «Громадському радіо» ми закінчуємо ефір словами *«Слухайте. Думайте»*, але я писала ще типу *«Бережіть себе»*, *«Вірте в ЗСУ»*, *«Ми разом»*. Таким чином мені хотілося ніби обійняти слухачів, сказати, що ми всі разом і нікого не залишимо.

Коли настав той момент, що ти вирішила їхати закордон? Тобі надійшла пропозиція про роботу чи ти їхала в нікуди?

Я навіть не думала виїжджати, у мене навіть родичів немає за кордоном, я збиралася продовжувати працювати у Києві. Але мені було страшно уявити, що його можуть захопити. Знаючи методи Росії, не сподівалася, що до журналістів ставитимуться нормально. Я очікувала найгіршого.

Рік тому я брала інтерв'ю в міністра економіки Литви й познайомила з представниками його команди. Серед них була колишня радниця президента Литви Далі Грибаускайте. На третій день війни вона мені написала й запитала, як я себе почуваю, чи все в мене добре. Я відповіла як було. Вона порадила мені виїхати, сказала, що чекають мене в Литві й що там є пропозиція від видання Delfi – це найбільший балтійський інформаційний портал. Я спочатку сумнівалася й рішення поїхати було надзвичайно важке. Мої близькі наполягли на цьому,

я зважила всі за і проти і вирішила виїхати. Подумала, що зараз не можу поїхати у свою орендовану квартиру, бо там ворожа техніка, не можу поїхати до батьків, бо вони в окупації, і не знаю, що буде післязавтра.

Батьки не виїхали з окупації?

Ні, це глибина сильна, у мене ще й бабуся у віці. Це їхній рідний дім, і як багато інших наших людей, вони хочуть залишатися вдома. Але, знаєш, це болюча тема, не хочеться про це говорити.

Як тобі довелося змінюватися в професійному плані? Я знаю, що ти залишилася на «Громадському радіо» ведучою новин, а що ти робиш на Delfi? Які нові навички довелося опановувати?

Донедавна я ще працювала й на Суспільному телебаченні як журналістка-міжнародниця, і протягом пів року я утримувала три інформаційних фронти — «Громадське радіо», Суспільне і Delfi. У литовській редакції розуміли, хто до них їде і який у мене бекграунд. Усе мовлення в них ведеться литовською, але є один проєкт за підтримки закордонних справ Литви для російськомовної аудиторії в цій країні. У рамках проєкту в етері не оминається тема України, щодня і упродовж пів року. Також їх влаштовувало, що я з України й можу давати вивірену інформацію звідти, знаю, де її брати і, звісно, у мене є українська мова. Ось нещодавно я допомагала своїй литовській колезі перекласти інтерв'ю нашої біженки з української на англійську, а потім вони вже переклали на литовську.

Мій новий керівник проєкту пояснив мені, що я буду вести новини про Україну російською мовою. Це був новий виклик для мене, оскільки на YouTube приходило багато хейтерів і писали, що *«ви все врите»*. Зараз аудиторія вже звикла до мене й заспокоїлася, немає стільки прокльонів, вони слухають, починають потроху довіряти. Попри те, що я з Херсонщини й багато розмовляла в побуті російською мовою, вести новини російською — це був реально ще той челендж, особливо цифри лізли з української, у мене вимова українська, я так ламала собі щелепу! Але шеф із розумінням до цього ставився, мовляв, ну що поробиш, українка. Я у своїх новинах намагаюсь постійно давати тему про Україну. Інколи бачу, що європейці неприємно вражаються плямами крові в ефірі. Я намагаюсь лагідно пояснювати, що війна — це вбивство і кров, це те, що відбувається з українцями, і те, що вам не сподобалося декілька кадрів із кров'ю, — це дуже незначна незручність.

Іноді я долучаюсь до ефіру, якщо тема стосується України, або міжнародних тем, інколи сама від себе розповідаю щось.

Також мені подобається тут те, що я отримую більше якогось «доступу до тіла» європейських політиків. Наприклад, у червні я їздила на саміт НАТО в Мадрид. Раніше я говорила з політиками більш-менш нейтрально, скажуть щось чи ні, я спокійно сприймала. А зараз у мене таке враження, що я з божевільними очима ходжу і вимагаю від них: *«То що, візьмете нас у НАТО? Коли ви візьмете Україну? Нам потрібні гарантії безпеки!», «Нам потрібна зброя! Важка артилерія, будь ласка!»*. Вони, звісно, дивляться на мене дивно, але все ж їм доводиться відповідати.

Які для тебе зараз безпекові виклики найбільш чутливі? І що може посилити твою безпеку і впевненість у майбутньому?

Так, у Литві немає війни, але я не відчуваю себе тут у безпеці. Люди в країнах Балтії так само бояться повзучого зла, вони межують із Росією. Неподалік мого дому на зниження йдуть літаки і це просто пекло. Я не знаю, скільки разів я посеред ночі зривалася і збирала речі. Відчуття безпеки немає зовсім, тут так само триває війна, але гібридна. Країни Балтії нагострили ножі й чекають, що одного дня прийде Росія. І вони вірять, що зараз Україна – щит усієї Європи, і що ми все одно переможемо. Тут вражені майстерністю Збройних сил України. І коли я запитала їх, чому вони бояться, адже в них є НАТО, вони відповіли: *«Ну по-перше, поки те НАТО до нас долетить; а по-друге, у вас є ЗСУ, а в нас немає ЗСУ, тому ми не відчуваємося такими впевненими»*.

Як ти сама себе там підтримуєш?

Чесно, у мене погано виходить триматися на плаву, залишатися спокійною я так і не навчилася. Через те, що я постійно заглиблена у новини, що батьки в окупації, мені постійно зле. У мене є психолог, але це не працює. Європейці не розуміють, чому в мене бувають сплески якихось істерик – то мені хочеться ридати, то мене колотить – вони думають, що в мене з головою не все в порядку. Коли твої близькі і друзі в небезпеці, я не знаю, як можна заспокоїтися.

Це дослідження покликане не тільки проаналізувати морально-психологічний стан журналісток через війну, а ще і зрозуміти атмосферу в колективі. Мені цікаво щодо твоєї нової литовської редакції. Як ти оцінюєш можливість кар'єрного зростання там, рівність і доступ до цих можливостей?

У мене тут дуже хороші умови. На зарплату Delfi я забезпечую себе, а оплату за «Громадське радіо» й Суспільне я віддавала своїм батькам, які залишилися

в окупації. Тут інакше все, інакше люди працюють, інша атмосфера. У нас в Україні більш напружена атмосфера в редакції, ми дуже відповідальні, палаємо всі, якщо щось не так, купа емоцій. Тут не так. Декілька разів, коли щось зривалося, у мене починалася паніка, а вони на мене дивляться, мовляв, ну не склалося і що тут такого, ну зірвався етер, ну з ким не трапляється. А я не звикла до такого.

Щодо перспектив розвитку, то я їх тут для себе не очікую. Литовська мова не є мовою з германської групи, яку можна було би швидко вивчити. Я не впевнена, що в мене є сили й час, щоби я могла вивчити її до рівня ведення ефірів литовською чи збудувати тут кар'єру.

Який у вас гендерний склад редакції? Керівник чоловік чи жінка?

Керівник мого проєкту — чоловік, але в шапці редакції є й жінки, і чоловіки, виглядає все збалансовано.

Чи актуально говорити про гендерну дискримінацію в європейських редакціях, чи Європа вже пережила це і сексизму там немає?

Я не стикалася з цим питанням і не чула про це розмов. Але я ж працюю тільки в окремому проєкті, уся редакція литовськомовна, я мало комунікую на такі теми. У нашому маленькому колективі в рамках проєкту таке питання не поставало.

Чи зазнавала ти взагалі коли-небудь сексизму на роботі? І якщо так, то від кого саме?

Та ні, здається. Залицяння були. Чесно кажучи, я думала, що в Європі цього буде менше, але також трапляється. Але я не вважаю це чимось поганим. Проте я знаю, що тут у цій редакції був інцидент. Один працівник приділяв ну дуже багато уваги геть усім жінкам тут. І тепер вони про нього доволі емоційно відгукуються. Але це вже в минулому.

Що ти вважаєш ключовою проблемою жінок у медіа (саме в Україні) до повномасштабного вторгнення й зараз?

Я чую багато дискусій на цю тему серед наших колег. Але я ніколи не стикалася з цією проблемою і я дуже від неї далека. «Громадське радіо» — прекрасний приклад гендерного балансу, де працюють у синергії чоловіки й жінки. Так само на Суспільному, спочатку керівником був чоловік, потім прийшла жінка, жодних

роблем. Мені було завжди комфортно працювати скрізь. Ти мене зрозумієш, ми з тобою близькі в тематиці, тема НАТО, і ніколи не було такого, щоби мені сказали: *«Що ти там взагалі розумієш?»*. Нещодавно я встрягла в один спір про озброєння й почала доводити свою думку, було багато чоловіків. І серед них був український офіцер, ейджист, який казав, що ми ще всі в пелюшках були, коли він вивчав це питання. З ним почали сперечатися молоді військові й доводити, що він неправий. Мені здається, що ми переживаємо потроху стереотип, що *«ми, дурна молодь, нічого не знаємо»*. Я теж щось йому там доводила, виправляла його і все чекала, коли ж мене відправлять на кухню. Не відправили. Навіть вислухали і зняли питання.

Чи не було в тебе під час інтерв'ю на серйозну тему із якоюсь сивочолою людиною такого відчуття, що на тебе, таку Анжелу, маленьку худеньку білявку, дивляться стереотипно зверхньо, мовляв «що вона питає»?

Моя зовнішність, мій типаж — це просто бич, через який мені з часів університету доводиться перестрибувати й доводити, що *«я не така»*. Таке трапляється, рідко, але буває. У цих випадках я починаю дуже швидко говорити, щоби вони почули, що я щось знаю.

Був у мене такий цікавий кейс. Я готувалася до інтерв'ю з представниками обох сторін війни за Нагірний Карабах. Між нами кажучи, якщо Азербайджан привітно так відреагував, то з Вірменією були певні складнощі. Вони нам сказали типу *«і що ви там знаєте про Нагірний Карабах»*. Я усвідомлювала, що буде далі, якщо вони так відреагували на початковому рівні, і це вони ще не знали, що інтерв'ю буду брати я. А я багато писала про Нагірний Карабах, я не була учасницею, але багато вивчала. Ти навіть не уявляєш, скільки часу я вбила, щоби перекопати всі можливі й неможливі аспекти цієї історії. Я спілкувалася з редакторами, істориками, воєнними експертами, зі своїми джерелами в Пентагоні. Я прийшла на інтерв'ю така зла й одразу почала з Іскандерів, те, що не дуже лежить на поверхні. І він слухав мене, відповідав, а потім каже: *«А я вижу, девочка очень много знает про Нагорный Карабах»*. Смішна історія.

Чи збираєшся повертатися, як взагалі плануєш майбутнє?

У мене контракт до кінця лютого, тому поки залишаюсь тут. Ми бачимо, що ситуація на медійному ринку в Україні погіршилася, позакривалися медіа, багато журналістів втратили роботу. Я пішла із Суспільного з важким серцем, але поєднувати три роботи було тяжко. Мені сказали, що завжди мене чекатимуть як цінного працівника. Зарплата жодної з робіт мені не дозволяла жити в Києві.

Я працювала в медіа, де є незалежна журналістика, і хай як складно не було, я намагалася поєднувати. У сьогоднішніх реаліях усе змістилося. Змістилися графіки. У мене немає житла в Києві, я не можу собі дозволити працювати на мінімальну зарплату, мені просто ні на що не вистачить. Тому поки залишаюсь у Литві. Можливо, я піду навчатися й буду поглиблювати свою тему, вивчати глибше міжнародні відносини. Доведеться на певний час полишити медіа.

Дарина Шевченко

«Жінок в українських медіа більшість, але чомусь ми поводимося як меншість»,

— Дарина Шевченко, CEO The Kyiv Independent.

Дарина Шевченко, у журналістиці з 2011 року. І майже з початку своєї кар'єри Дарина почала обіймати керівні посади. Вона була керівницею проекту в Інституті розвитку регіональної преси, керівницею департаменту журналістських розслідувань телеканалу ZIK, співпрацювала з Kyiv Post та «Слідство. Інфо», заснувала видання Lustrum та є співзасновницею медіаконсалтингової компанії Jnomics Media, яка базується в Лондоні та Києві.

Після того, як інвестори вирішили раптово закрити Kyiv Post і звільнити всю команду, журналісти заснували нове англomовне видання про Україну — The Kyiv Independent. Дарина стала в ньому гендиректоркою.

Як повномасштабне вторгнення застало тебе і як вплинуло на твою роботу?

Я була в Києві. The Kyiv Independent тоді було місяці три. Ми запустили його в середині листопада. За два тижні до вторгнення ми зняли офіс, відсвяткували це й почали нормально працювати.

Зрозуміло, що напруга зростала, усі говорили про можливий наступ, тому останні кілька тижнів я була дуже тривожна. Напередодні 24 лютого я купила заспокійливі таблетки. 23 лютого я була в офісі разом зі своєю собакою десь до 23:00, поїхала на таксі додому, випила заспокійливе, заснула і проспала до 8 ранку. Прокинулась від будильника, подивилася на телефон і подумала, що мене «глючить» від кількості пропущених повідомлень. Оля (*Ольга Руденко, співзасновниця The Kyiv Independent, — ред.*) написала мені повідомлення капслоком «КОЛИ ТИ ВЖЕ ПРОКИНЕШСЯ?». Зайшла на наш сайт і там писали про те, що Росія почала повномасштабну війну в Україні. Так почався мій день.

Чи встигло видання почати монетизуватися до 24 лютого?

Звісно, до 24 лютого в нас уже було десь 700 вендорів на Patreon і близько \$5-6 тисяч щомісячного доходу. Ми на той момент заробили десь \$20 тисяч на комерційних проєктах. У нас було на краудфандингу вже десь \$20 тисяч, а ще в нас були перші гранти. У нас уже був нормальний бюджет, як на той масштаб роботи, який у нас був на той момент.

Як війна вплинула на цей бюджет? Чи відпали комерційні проєкти?

Комерційні проєкти, звісно, відпали всі. Але оскільки наша аудиторія знаходиться за кордоном, то всі медіа втратили своїх підписників і донейти, а ми навпаки. Наша аудиторія почала дуже активно донейтити, наш Patreon почав рости, і наша краудфандингова кампанія також почала рости. Не те, щоби це відбувалося прямо само собою, ми до цього стимулювали — давали інтерв'ю, закликали нас підтримувати й так далі. І в перші тижні повномасштабної війни все, що пов'язане з reader revenue (доходу від читачів) у нас дуже виросло.

Комерційні проєкти зникли на кілька місяців зовсім. Потім ми переформатувалися, передали свою комерційну роботу відділу, який створився фактично під час війни. І зараз ми знову працюємо з рекламою. У принципі, активність у комерційній діяльності в нас зараз теж дуже непогана.

А офіс зберігся, чи довелося від нього відмовитися?

Так, зберігся. Я домовилася з власниками офісу про те, що в нас буде пауза в орендній платі. Ми не платили за нього взагалі 2-3 місяці, а зараз платимо пів ціни.

А команду всю вдалося зберегти?

Так, ми нікого не скорочували. Вийшла ситуація, у якій у нас комерційна продюсерка, у якої кілька місяців не було роботи взагалі. Але ми вирішили, що ми не будемо звільняти людей під час війни, не дивлячись ні на що. Бо нам здавалося, що це не окей. Тому ми нікого не звільняли, тим більше з бюджетом у нас проблем не було. Кільком людям ми переформатували роботу, щоб вони чимось займалися.

Один наш журналіст служить, ми йому продовжуємо платити зарплату досі.

А як змінилося робоче навантаження? Чи доводиться працювати 24/7?

У нас дуже не вистачало людей і до 24 лютого. Коли редакційна команда Kyiv Post перейшла в The Kyiv Independent, ми розуміли, що витягнути всю команду бюджету не буде. І нас лишилося менше, ніж було в Kyiv Post — десь 21-22. 24 лютого ми перейшли на режим 24/7, тобто новинна стрічка та соцмережі працювали цілодобово. І людей катастрофічно бракувало, редакторів бракувало, їх досі бракує. Минулого місяця [в кінці літа] троє редакторів взяли вихідні вперше після 24 лютого — по черзі по 4 дні. Нам дуже важко зараз у плані дефіциту кадрів, найбільше, що гальмує наш розвиток — це люди. У нас є ресурси наймати людей, але дуже важко знайти тих, хто має мікс навичок і досвіду, який нам потрібен. Це хороша англійська й хороше розуміння українського контексту та професійних журналістських навичок.

Загалом навантаження сильно зросло. Спочатку ми росли по всіх показниках, і цей ріст мало від нас залежав — він просто був. А зараз, коли втома від війни почала наростати — усі показники у всіх почали падати, у нас у тому числі. Останні 2-3 місяці ми всіма силами працюємо над тим, щоб вийти знову на ріст. Минулого місяця це вдалося. Ми побороли негативний відтік на Патреоні та знову вийшли на ріст. І в показниках аудиторії також зростаємо. Але це зайняло дуже багато зусиль. Ми перекроїли всю свою роботу з діджиталом, ми дуже сильно змінили user journey на сайті тощо.

Коли війна почалася, нашому виданню було три місяці, і все було зроблено погано, сайт був просто шаблоном вордпресу. Ми планували дуже поступово розвивати проєкт. А потім на 3-4 місяці ми всі ніби випали з життя, а наступний раз коли ми прокинулися, виявилось, що нас читають 10 мільйонів людей. Останні три місяці ми працюємо не покладаючи рук, щоб налагодити роботу. Ми мали майстер-клас від The Guardian, а одне норвезьке медіа на постійній основі нас менторить і допомагає нам у діджиталі. Тобто ми намагаємося зараз вчитися максимально швидко і швидко ці знання імплементувати, бо динаміка була погана, зараз вона набагато краща.

Але важко, навантаження сильно зросло. Намагаємося розширити менеджментську команду. Нам потрібно набагато більше рук, ідей і людей.

А твоя особиста робоча завантаженість збільшилася після 24 лютого? У тебе бувають вихідні?

До 24 лютого в мене не було вихідних взагалі. Точніше, вихідні були на Новий рік, — це було кілька днів, коли я щось робила лівою ногою. А так із середини листопада й до 24 лютого відпочинку в мене фактично не було. Моя робота більш стратегічна — я працювала зі стратегією, бізнес-планами, монетизацією. А після 24 лютого всім стало не до того. Тому на початку вторгнення я допомагала редакції, у мене навіть були зміни на новинній стрічці, бо рук дуже сильно не вистачало. Хтось виїжджав із дітьми, а я перші два тижні сиділа в Києві й допомагала як могла.

Потім десь до травня я робила поточну роботу. Велика частина моєї роботи була в тому, щоби роздавати інтерв'ю, спілкуватися з потенційними партнерами й так далі. Я менеджила багато прямих донейтів, спілкувалася з донорами, перекривала якісь проекти. Не враховуючи психологічне навантаження від того, що відбувалося довкола, чисто робоче навантаження в мене особисто було менше. Тому що це був не пріоритет. Пріоритетом було видавати інформацію.

Потім десь у квітні я перший раз виїхала на конференцію й десь починаючи з травня понеслось. Почали падати показники і я включилася в те, щоби розробити стратегію і вийти на ріст або хоча б на плато. Я зрозуміла, що війна — не питання місяця чи двох місяців, і в таких умовах треба працювати. Я трохи оговталася й почала бурхливу діяльність знову. І відтоді із вихідними знову стало погано. Бо зараз дуже багато роботи й задач.

Велика частина роботи — репрезентативна. Ми з Олею Руденко весь час їздимо на конференції. Я 17 травня виїхала з України, повернулася 1 липня. Й от зараз у кінці серпня я знову виїхала й повернусь тільки в кінці вересня. В Олі Руденко схожий графік. Плюс ми паралельно робимо купу всього — виступаємо, роздаємо інтерв'ю. На щастя, у мене зараз є заступник, який бере на себе дуже багато операційної роботи і це дуже допомагає.

Сьогодні в мене був час на те, щоби вийти пообідати, почитати книжку. Коли я виїжджаю, моя головна задача — бути на конференціях. Тому маю трохи вільного часу. Класичних вихідних, як у минулому житті, давно не було. А таких, що є одна робоча задача, але ти можеш глобально відпочити — так. Відпустки в мене не було давно і не знаю, коли вона буде. Але, чесно кажучи, я й не знаю, що б я в ній робила.

Які безпекові виклики зараз для тебе і твоєї команди найнагальніші?

Так як офіс розташований в Києві, лишається загроза потенційних обстрілів. Ми всім (команді) говоримо, що якщо ви не відчуваєте себе безпечно в офісі, то не ходіть туди, працюйте з дому. Але ми хотіли би всіх бачити в офісі. Ми не особливо реагуємо на повітряні тривоги, не бігаємо в метро. Але наш офіс розташований на 5 поверсі. 24 серпня, коли була підвищена небезпека, ми були всі в офісі, але під час тривоги ми з Олею Руденко виходили з офісу в метро або підвальне кафе й закликали всіх так робити. Але не всі виходили, хтось лишався.

Ще на початку війни ми закрили свої потреби по захисному обладнанню — бронжилети, каски. Для мене незакритим лишилося питання страхівки — наші журналісти, які їздять у небезпечні місця, лишаються не застрахованими, зараз шукаю варіанти, щоб це змінити. У нас немає журналістів, які їздять безпосередньо на передову, але є репортери, які виїжджають у міста, де постійні обстріли.

Що могло б посилити вашу безпеку та впевненість у майбутньому?

Якби росіяни здохли) Потрібна страхова компанія, яка б не за всі гроші світу давала адекватне страхування, я б застрахувала всіх наших журналістів, або хоча б репортерів. Я поки не знайшла такої компанії.

Наскільки тобі вдається поєднувати піклування про родину та роботу?

У мене немає сім'ї, я живу одна із собакою. У мене немає дітей, тому я не маю забезпечувати ще чийсь безпеку, крім своєї. У мене є батьки, які живуть у Києві, вони у віці. Мені мало часу лишається на те, щоб організовувати нормально свій побут і побут батьків, але ми якось справляємося.

У мене є багато незакритих питань щодо побуту — наприклад, під час війни розвелось багато тарганів, а в мене немає часу їх потруїти. Коротше, не все виходить, на жаль. Але в мене й немає особливих зобов'язань, я фактично ні за кого, крім себе, не відповідаю.

Який гендерний склад твого колективу (на рівні команди та на рівні керівників організації)?

На керівних посадах у нас я — CEO — та Оля — головна редакторка. Ми обидві жінки. Заступниця головного редактора жінка. Мій заступник — чоловік. З редакторів у нас теж в основному жінки. У цілому щодо гендерного складу в нас 17 жінок і 12 чоловіків.

Наскільки актуальними для вашого колективу є правила недискримінації та гендерної рівності? (Чи вони формалізовані, чи вони обговорюються й за яких обставин)

Перед початком війни ми збиралися прописувати редакційну політику, але почалася війна і стало не до того. Але оскільки в нашій команді керують жінки, то за замовчуванням ми не дискримінуємо жінок. До того ж у нас дуже молода команда, середній вік 30 років, дуже багато журналістів, яким по 25-27 років. Думаю, через вік у нас автоматично сформувалися такі принципи. З мого досвіду, сексизм розповсюджують старші чоловіки, які не можуть змиритися з новою реальністю.

Я не працюю напряму з журналістами, тому не знаю, що редактори їм говорять, і чи піднімають вони цю тему. Але зі свого боку я часто проговорюю, що коли ми проводимо івенти для ком'юніті і своїх донорів — ми намагаємося звертати увагу на гендерний склад спікерів, щоб серед них не було лише чоловіків. На івентах нашу організацію майже завжди представляють жінки. Про це я особисто часто говорю і думаю.

Чи зазнавала ти сексизму на роботі? Від кого від був: колег, героїв матеріалу? Наприклад, у попередньому своєму журналістському досвіді.

Звісно стикалася із сексизмом. Я працюю на керівних посадах в медіа з досить юного віку. Я стала директором MDF, коли мені було 24 роки. Там був мікс всього: і ейджизму, і сексизму, і не перерахувати скільки разів мені на різних круглих столах затикали рота *«дівчинко, щось ти розпизділась»*. Причому, і чоловіки й жінки. Усі ці *«зубри журналістики»*. Але насправді якихось особливо кричущих історій не було. Якось працювала на ZIK, була керівником департаменту розслідувань і спецпроектів. Це один з двох департаментів на каналі. Я мала приблизно 50 підлеглих. І в якийсь момент мені написав незнайомий журналіст з іншого департаменту *«Дариночко, сонечко, кажуть, у вас є вакансія?»*. Я пишу *«Васю, зайчику, нема»*. І такого було дуже багато — побутового сексизму. І коли ти на це вказуєш людині, вона каже *«та чого ти, в цьому нічого такого немає»*. Я вже все не згадаю, але такого було прямо багато.

А від героїв матеріалів?

Згадалася одна історія, це був 2012-2013 рік, коли «Свобода» просуvala у Верховній Раді закон про заборону абортів. Я подзвонила співавтору законопроекту й у мене було до нього конкретне питання.

Я його поставила кілька разів різними способами, а він ніяк не відповідав, але я не відставала і це його, певно, роздратувало. У якийсь момент він сказав: *«Та все ясно з тобою, ти напевно вже сама 5 абортів зробила»*. І поклав трубку. Я була в шоці, але я все одно хотіла отримати відповідь, тому знову передзвонила йому і він мені щось врешті відповів. І тільки потім розповіла про це редакторці.

Думаю, було багато і всяких дрібніших історій, але це просто запам'яталося.

Чи зазнавала ти дискримінації чи домагань на роботі?

Ні, такого згадати не можу. Домагань точно не було. Були якісь історії, коли чоловіки-керівники могли якось себе фривольно поводити, особливо старші. Щодо дискримінації — такого теж не пам'ятаю.

А як ти вважаєш, у медіа загалом є проблема дискримінації жінок якимось чином?

Думаю, є. Медіа дуже егоцентричні й людиноцентричні організації. Той, хто керує медіа, задає тон і культуру. Я працювала в Kyiv Post, де керівниками були чоловіки, але вони були іноземцями з Заходу, і це було трошки по-іншому. Я особисто з дискримінацією не стикалася, але мені здається, що таке може бути.

Мене часто вражає, що на івентах про медіа часто бувають панелі, на яких виступають тільки чоловіки. Мене це дивує, тому що 80% працівників в медіа — жінки, але якимось чином спікерів підбирають так, що це суцільні чоловіки. Це ж треба прямо постаратися. Мій улюблений приклад — панель про лайфстайлові медіа, на якій виступали троє чоловіків. Треба було прямо напружитися, щоби це влаштувати. Я тоді організаторам сказала все, що я про це думаю.

Словом, думаю, що дискримінація є, просто я з нею не стикалася. У нас ще медіа — це досить специфічна сфера, досить ніщебродська, досить молода (бо з медіа часто досвідчені люди йдуть). І мені здається, чоловіки йдуть через низьку зарплату частіше, ніж жінки, а жінки залишаються в медіа довше.

Які способи протидії дискримінації жінок у медіа ти вважаєш найбільш ефективними?

Думаю, про це треба говорити. У нас ще є така ситуація в медіа, що всі як павуки в банці: одне одного знають, передружили, перетрахалися, попрацювали в різних проєктах і різних компаніях. Тому не хочуть говорити про певні речі.

Думаю, що треба про це говорити. Я не за публічні скандали, але коли бачиш, що на панелі про медіа виступають одні чоловіки — треба принаймні сказати організаторам, що це не ок і що так не має бути. Якщо це не працює в особистому спілкуванні, тоді виносити в публічний простір.

Наприклад, я недавно була в Лондоні на Founders Forum. Це форум засновників найбільших фінансових та технічних стартапів. В аудиторії там 85% — це чоловіки. Але на сцені ніколи не буває іншого розподілу за статтю, аніж 50 на 50 чоловіків і жінок. Тобто було б бажання. Навіть із натовпу, де в принципі більше чоловіків, люди формують дискусію таким чином, щоби гендерний розподіл був 50 на 50. Вони просто напружуються, ставлять таку мету і в них це виходить. А в нас у медіа жінок більше і повинно бути важко знайти чоловіків для дискусій — але ситуація отака.

Що ти вважаєш ключовою проблемою для жінок у медіа до вторгнення й зараз?

По-перше, у нас жінка в принципі — перший піклувальник про дітей, літніх батьків і так далі. А оскільки зараз чоловіки не можуть виїжджати, то жінки часто виїжджали з дітьми одні. Вони опиняються у закритому просторі з дитиною або кількома, і їм треба працювати. У всіх навантаження виросло — і робоче, і особисте. Мені здається, тут баланс порушений дуже сильно. Багато чоловіків пішли на війну і жінки лишилися самі. Вони могли втратити роботу або їм скоротили зарплату через те, що в медіа проблеми з фінансами через війну, так ще й чоловік на фронті.

Мені здається, часу і фінансових ресурсів на піклування про себе лишилося так мало, що вигорання стало великою загрозою для багатьох. Можливо, воно не прийде прямо зараз, але як тільки наступить якесь полегшення в ситуації — багато хто «розвалиться», бо довго вивозити на адреналіні не можна.

Ну і зрозуміло, що зарплати й так були низькі в медіа — не тільки в жінок, а загалом у медіа. А зараз, коли жінка не може повноцінно працювати, бо потрібно займатися сім'єю — цілком логічно, що менеджери можуть знизити зарплату ще більше.

Чи потрібні медійні жіночі організації, які би допомагали вирішувати специфічні проблеми, з якими стикаються журналістки та інші працівниці медіа, а також боролися з гендерною нерівністю в медіа?

Я думаю, так. Для мене «Жінки в медіа» — найкорисніші тим, що це дуже прикладна група. Усі можуть обмінятися думками, поставити питання.

Оскільки це жінки, то це підтримуючий простір, де ти не очікуєш, що тебе захейтять, якщо ти щось спитаєш дурне чи дивне. І такий простір дуже потрібний.

Я кілька років була в редакції в Штатах у рамках обміну досвіду і спостерігала, як у них відбувається процес найму. Що вони намагаються наймати жінок, людей із різним кольором шкіри й так далі. І вони прямо думають про це. У мене немає змоги про це думати, чесно кажучи – бо мені треба найняти хоча б когось із потрібними скілами. Але мати таку групу, де зібрані професійні медійниці – це дуже цінно, бо я можу поширити якусь вакансію і зрозуміти, що я звертаюся до жінок і в них з'являється нова можливість. Мені це хочеться, мені це приємно.

З приводу захисту прав – не знаю, чи «Жінки в медіа» хочуть цим займатися. У моєму розумінні, це ком'юніті жінок, які розділяють одну думку. І в цьому ком'юніті немає від кого захищати. Треба, напевно, тоді виходити на якусь ширшу аудиторію, яка наступає на права жінок. Але в принципі таке об'єднання жінок – це досить великий ресурс. Якщо буде правильна стратегія щодо того, як можна захищати права жінок у медіа – це класно.

Мені здається, основна проблема жінок в медіа – це те, що ми не використовуємо свою владу. Фактично в українських медіа і так більшість жінок. І більшість керівників онлайн-медіа – це жінки, за моїми відчуттями. Думаю, жінкам в медіа треба визнати її за собою і почати керувати цим сектором нарешті за своїми правилами. Ми – більшість в цій професії і не зовсім зрозуміло, чому досі поводи-мося як меншість. Наприклад, чому більшість експертів в медіа – чоловіки – це питання, яке жіноче медіаком'юніті може поставити всім. І просувати від професійної спільноти. Словом, мені здається, що нам нарешті треба почати поводити себе як більшість і відстоювати свої права.